พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พุทธศักราช ๒๕๐๙

พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

เรียบเรียง

ลำเนาพระธรรมเทศนา

พระธรรมโสภณ วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวารต้น

บุตรธิดา พิมพ์อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ นางละม่อม ขำบัญญา

ณ เมรุวัดบางขวาง จังหวัดนนทบุรี

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พุทธศักราช ๒๕๐๙

พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

เรียบเรียง

สำเนาพระธรรมเทศนา

พระธรรมโสภณ วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวารต้น

บุตรธิดา พิมพ์อนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ นางละม่อม ขำปัญญา

ณ เมรุวัดบางขวาง จังหวัดนนทบุรี

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

คุณแม่

ชาตะ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๓๔
มตะ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓

มาตานุสสติ

ถึงสามภพ ครบทั้ง ขื่นชั่งเทียบ
จะหนักเปรียบ เท่าคุณแม่ สุดแสหา
ถึงอบอุ่น สุริยัน และจันทรา
อกมารดา ยิ่งอุ่น กว่าสุริย์จันทร์
ถึงธารทิพย์ หลั่งไหล ลงให้ดื่ม
ยังไม่ปลื้ม ซาบซ่าน เท่าธารถัน
ถึงเทวา มาอุ้ม คอยคุ้มกัน
ยังไม่พ้นอัน- ตรายเท่า แม่เฝ้ามอง
ถึงสังขาร ลาญแหลก แม่แลกได้
ขอแต่ให้ ลูกตน พ้นภัยผอง
ถึงสูญสิ้น ดินฟ้า ธารานอง
แต่คุณของ แม่คง ยืนยงเอย

ประวัติคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา

คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา เกิดเมื่อ ๒๐ พ.ค. ๒๔๓๔ ณ ตำบลบางตะนาวศรี (สวนใหญ่) อ. เมืองนนท์ จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรี ของ คุณตาอิ่ม และคุณยายแจ่ม สถิติรัต มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๔ คน คือ

๑. พ.ท. พระเวชศาตร์วโรสถ (พริ้ง สถิติรัต)

๒. คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา

๓. นายเปลื้อง สถิติรัต

๔. นางแปลก

คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา ได้ทำการสมรสกับคุณพ่อชื่น ขำบัญญา ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ ณ ตำบลบางกรวย อ. บางกรวย จ. นนทบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ มีบุตรธิดารวม ๕ คน คือ

๑. นายสวัสดิ์ ขำบัญญา

๒. นายเขียน ขำบัญญา

๓. จ.ส.ต. ประสาร ขำบัญญา (ทองดี)

๔. นางประมวญ บุญรัตน์

๕. ด.ญ. อรุณ ขำบัญญา (ถึงแก่กรรม)

คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยดีตลอดมา คือได้อยู่ร่วมชีวิตกับคุณพ่อชื่น ขำบัญญา ถึง ๔๙ ปีเศษ คุณพ่อชื่น ขำบัญญา จึงได้ลาจากชีวิตร่วมกันไป ในระหว่างที่ร่วมชีวิตครอบครัวนี้ ต่างก็ได้ช่วยกันประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัวด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยาก เพราะอาชีพหลักของครอบครัวคือการทำสวนผลไม้ มีทุเรียนและส้มเขียวหวาน เป็นพื้น โดยปกติคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา จะต้องไปช่วยคุณพ่อชื่นเสมอเป็นนิจสิน โดยไม่ต้องจ้างแรงงานของผู้อื่นทำ และบางโอกาสคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา ยังประกอบอุตสาหกรรมภายในครอบครัว คือทำหม้อปั้นดินเผาจำหน่าย

อีกด้วย คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา เป็นผู้มีความมัธยัสถ์ รู้จักเก็บทรัพย์ที่หามาได้ และได้ส่งเสียให้บุตรได้รับการศึกษาตามสมัยนิยม และได้จัดการให้บุตรได้อุปสมบทในพระพุทธ-ศาสนาทุกคน เมื่อคราวถึงเวลาที่บุตรจะตั้งฐานะมีครอบครัว คุณแม่ละม่อม ขำบัญญาก็จัดหาให้ และมอบทรัพย์สมบัติเครื่องประกอบอาชีพให้โดยสมควรทั่วกัน

การศึกษาส่วนตัวของคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา เมื่อสมัยเด็กนั้น ผู้ใหญ่มักไม่ใคร่นิยมให้บุตรของตนซึ่งเป็นหญิงเล่าเรียนหนังสือ และโรงเรียนสตรี ในสมัยนั้นยังไม่มีตามชนบท แต่ต่อมา เมื่อสมัยคุณแม่ได้แต่งงานและมีบุตรพอจะส่งเข้าโรงเรียนได้ คุณแม่ละม่อมก็ได้จัดส่งบุตรเข้าโรงเรียน และตนเองก็ได้เล่าเรียนหนังสือไทยโดยตนเองด้วยวิธีไต่ถามลูก ๆ นั่นเอง จนสามารถอ่านหนังสือต่าง ๆ ได้และหนังสือแจกงานศพคุณแม่ละม่อมต้องอ่านจบเสมอ แม้หนังสือปฐมสมโพธิเล่มใหญ่ คุณแม่ละม่อมยังสามารถอ่านได้รู้เรื่องดี

คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา เป็นผู้ใฝ่ใจในพุทธศาสนามาก ได้ช่วยปฏิบัติกิจการของวัดบางขวาง ในเรื่องการครัวในงานใหญ่ ๆ ของวัดเสมอ ตลอดจนบริจาคทรัพย์ช่วยในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา ตามกำลังและฐานะของตนตามสมควร แม้ในขณะที่ป่วย ท่านเจ้าคุณธรรรมโสภณไปเยี่ยม ยังได้ปรึกษาถึงเรื่องทำบุญอายุครบ ๘๐ ปี ถามถึงโบสถ์ที่ได้ไปสร้างไว้ที่เพชรบูรณ์ สร้างไปได้เพียงไร และจะไปทอดกฐินอีกหรือไม่ ถ้ายังไปไหวก็จะไปด้วยอีก ท่านคงเข้าใจว่าท่านจะอยู่ไปได้อีกนาน และท่านเป็นผู้ใคร่ในธรรมแสดงตนเป็นอุบาสิการับอุโบสถศีลเป็นนิจ ในคราวเข้าพรรษา ถึงวันอุโบสถ คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา มักจะถือโอกาสนอนค้างที่ศาลาการเปรียญร่วมกับญาติ ที่มารับอุโบสถศีลเป็นประจำตลอดพรรษา

คุณแม่ละม่อมเป็นคนอัธยาศัยสุภาพอ่อนโยน ชอบวิสาสะพูดคุยกับบุคคลทั่วไป รู้จักคนง่าย ชอบสนิทสนมเป็นกันเอง ไม่ชอบการถือเนื้อถือตัว ตามปกติคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา เป็นคนมีสุขภาพดี ไม่ค่อยจะเจ็บไข้ได้ป่วยบ่อยนัก แม้บางคราวจะมีอาการท้องผูก ร้อนในท้องเกี่ยวกับธาตุของคนมีอายุ บุตรหลานก็พากันเยียวยารักษาให้มีอาการเป็นปกติ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๓ ตอนกลางคืนคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา ได้เกิดมีอาการเป็นลม ท้องเดินมากไม่มี

ความรู้สึกตัว พอรุ่งเช้าวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๓ บุตรจึงไปรับแพทย์มาตรวจอาการของคุณแม่ แพทย์ลงความเห็นว่า เส้นโลหิตในสมองแตก ให้รีบนำส่งโรงพยาบาล ได้รับความอนุเคราะห์จากคุณชะโลม รัตนเสถียร นายกเทศมนตรี เมืองนนทบุรี ให้นำรถประจำตำแหน่งของท่านรีบพานำส่งโรงพยาบาลวชิระด่วน บุตรหลานขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย เมื่อถึงโรงพยาบาลนายแพทย์ได้รับตัวไว้รักษา นายแพทย์ของโรงพยาบาลวชิระได้รักษาพยาบาลเป็นอย่างดี เวลาประมาณ ๓.๐๐ น. ของวันที่ ๙ มิถุนายน คุณแม่เผยอเปลือกตาลืมขึ้นฟื้นจากอาการสลบ พอรุ่งเช้าก็สามารถพูดจากับบุตรหลานที่เฝ้าพยาบาลและญาติผู้มาเยี่ยมเยียนรู้เรื่องดี บุตรหลานต่างมีความดีใจเข้าใจว่าคุณแม่จะได้หายจากโรคร้าย คุณแม่มีอาการดีขึ้นอยู่ ๒–๓ วัน ก็เกิดมีกรรมบันดาลขึ้นมาอีก คือ อาเจียนออกมาเป็นโลหิต และอาการของอัมพาตเกิดขึ้นทางแถบขวา มือเท้าไม่ทำงาน ไม่พูดไม่จา อาการมีแต่ทรงกับทรุดลงไป บรรดาแพทย์และพยาบาลต่างก็ช่วยกันรักษาพยาบาลจนเต็มความสามารถโดยให้โลหิต น้ำเกลือ ฉีดยา อาการของคุณแม่ ก็ไม่ดีขึ้น คุณแม่นอนป่วยอยู่โรงพยาบาลวชิระได้ ๑๒ วัน ถึงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๓ คุณแม่อาเจียนเป็นโลหิตอีก และสลบไม่รู้สึกตัว บุตรของคุณแม่ทุกคนต่างปรึกษากันว่า คุณแม่เห็นจะไม่มีหวังที่จะได้อยู่ร่วมกับเราอีกแล้ว และท่านเคยปรารภไว้เมื่อก่อนป่วยคราวนี้ว่า เมื่อถึงคราวแม่จะตายขอให้ได้ตายที่บ้านเถิดอย่าได้ให้แม่ไปโรงพยาบาลเลย จึงได้ถามท่านนายแพทย์ผู้ทำการรักษาว่าอาการของคุณแม่จะมีทางฟื้นหรือไม่ ท่านบอกด้วยความจริงใจว่า เห็นจะไม่พ้นไปจากคืนนี้แน่ จึงได้ตัดสินใจขอนำท่านกลับบ้านในคืนนั้น เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. โดยทางโรงพยาบาลได้จัดรถมาส่งให้

คุณแม่ได้กลับมานอนป่วยที่บ้าน พอรุ่งเช้าวันที่ ๒๑ มิถุนายน ท่านกลับฟื้นจากอาการสลบขึ้นมาอีก แต่ก็ไม่สามารถที่จะพูดอะไรได้อีก แต่บางทีก็มีอาการยิ้มแย้มบ้างนิดหน่อย บุตรหลานของคุณแม่ทุกคนต่างได้เฝ้าพยาบาลกันจนสุดฝีมือ อนึ่ง ท่านพระครูศีลาภิรมและพระที่วัดบางขวาง ท่านได้มาเยี่ยม โดยเฉพาะพระครูดรุณ วัดบางขวาง ได้มาสวดมนต์ให้คุณแม่ฟังหลายคืน บางคืนได้อยู่จนถึง ๔.๐๐ น. เพื่อช่วยให้กำลังใจในทางสุคติแก่คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา บุตรหลานขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างยิ่ง คุณแม่อยู่รอรับการพยาบาลจากบุตรหลาน

และการเยี่ยมเยียนจากญาติมิตรจนถึงวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓ เวลา ๑๘.๐๐น. คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา ก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบโดยไม่มีอาการดิ้นรนกระวนกระวายใด ๆ สิริรวมอายุของคุณแม่ได้ ๗๙ ปีเศษ ด้วยเดชะแห่งบุญกุศลและความบริสุทธิ์ ในการประกอบแต่กรรมดีของคุณแม่ละม่อม ขำบัญญา ขอจงเป็นปัจจัยดลบันดาลให้ได้เสวยทิพย์สุข ในสัมปรายภพเป็นนิจ เทอญ

บันทึกจากลูก

คำไว้อาลัย

คุณแม่ละม่อม ขำบัญญา โอ้ร่มโพธิ์ไทรของลูกหลาน ได้จากไปแล้วแลลับ ยามจะสิ้นเสียงสั่งพร่ำสอน ทุกถ้วนหน้า ขอให้ลูกทุกคนสามัคคีกันนะลูกนะ ชาติหน้ามีขอให้ลูกได้เป็นสะใภ้อีก

แฉล้ม ขำบัญญา

ระลึกถึงคุณแม่

ในการที่บุตรธิดาจะทำการฌาปนกิจศพคุณแม่ ทำให้ผมระลึกถึงคุณแม่ที่ได้เคยเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ มาด้วยดีทุกคน ท่านเป็นผู้แข็งแรงมีใจเข้มแข็งมานะบึกบึนอดทนเป็นอย่างเยี่ยม ท่านไม่ค่อยเจ็บไข้ได้ป่วย จึงชอบที่จะไปมาหาสู่ญาติพี่น้องเสมอ ท่านชอบไปในที่ต่าง ๆ ที่มีผู้มาเชิญ ช่วยงานเข้มแข็ง ท่านมีฝีมือในการทำน้ำยา และยำใหญ่ ตำน้ำพริกและขูดมะพร้าวเองไม่ยอมให้ใครทำกลัวน้ำพริกจะไม่ละเอียด กระทิจะไม่มันถ้าไม่ได้คั้นเอง ถึงแม้จะมีอายุเลยวัยที่จะทำแล้วท่านก็ไม่ค่อยจะยอม การท่องเที่ยวทางไกลท่านก็ชอบไป เช่นไปทัศนาจรภาคใต้สุด ถึงสถานีสุไหงโกลัก ภาคเหนือถึงจังหวัดเชียงใหม ถ้ำเชียงดาว ภาคอิสานถึงจังหวัดบุรีรัมย์สุรินทร์ ภาคตะวันออกถึงเกาะช้าง อ. แหลมงอบ จ. ตราด นับว่าท่านได้กำไรชีวิตเป็นอย่างมาก ท่านไปไหนไม่เหงา มีเพื่อนคุยได้ตลอดทาง เพราะท่านมีประสพการณ์มาก ท่านไม่ได้เรียนหนังสือจากสำนักใด แต่อาศัยฝึกฝนตนเองจากลูกบ้างหลานบ้าง ท่านสามารถสอน ก ข ก กาให้ลูก ๆ ได้ทุกคน แต่พอหลาน ๆ เรียนอ่านออกแล้วท่านก็มาเรียนกับลูกจนอ่านหนังสือธรรมะออก เรื่องสารคดีต่าง ๆ ท่านก็ชอบอ่าน จึงนับว่าท่านเป็นผู้มีความรอบรู้ในกาลทุกเมื่อ เป็นเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ลูกหลานมีนิสัยคล้ายคลึงท่าน คือชอบรับใช้ประชาชนชอบท่องเที่ยวไปเพื่อหาความรู้ วาระที่จะปลงศพผมจึงนำบันทึกเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับท่านในตอนที่เจ็บมาเล่าให้ฟังบ้างเล็กน้อย ถึงแม้จะไม่สู้มีประโยชน์นักก็ตาม แต่ก็ได้เขียนจากความรู้สึกจริงใจจึงขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย นอกจากเรื่องที่ไม่สู้จะมีประโยชน์นัก ในเล่มนี้ มีสำเนาพระธรรมเทศนา ซึ่งท่านเจ้าประคุณ พระธรรมโสภณแสดงเมื่อทำบุญครบ ๗ วันคุณแม่ นอกนั้นยังได้อัญเชิญเรื่องพระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ ซึ่งได้เคยลงพิมพ์ในหนังสือวารสารศรีสัปดาห์ พ. ศ. ๒๕๐๙ เรียบเรียงโดย ท่านเจ้าประคุณพระสาสนโสภณเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ ซึ่งก็ได้กรุณาแก่ศิษย์คือตัวกระผม เมื่อเป็นนักเรียนวัดบวรนิเวศ ได้รับใช้ท่านอาจารย์ทั้งสองมาแต่ครั้งกระโน้น ให้นำมาลงพิมพ์แจกในงานศพคุณแม่ได้ จึงขอกราบขอบพระคุณแด่ท่านอาจารย์ทั้งสองไว้ ณ ที่นี้ด้วย ถ้าคุณแม่ทราบโดยญาณวิถีใด ๆ ว่ามีผู้มาระลึกถึงคุณแม่มาก คุณแม่คงปีติ ขอให้คุณแม่จงไปสู่สุคติเทอญ.

คุณแม่เริ่มป่วย

อาทิตย์ที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๓

คุณแม่ไปเยี่ยมคุณป้าพุ่ม ขำปั้ญญา ที่บ้านบำรุงสุข บ้านของคุณพี่บำรุง ขำปั้ญญา ได้ค้างคุยกับคุณป้าซึ่งท่านเป็นลูกพี่ ลูกน้องกัน นอกนั้นคุณป้าพุ่ม ขำปั้ญญา ยังเป็นพี่สะใภ้ของคุณแม่ เพราะคุณลุงชม ขำปั้ญญา เป็นพี่ชาย คุณพ่อชื่น ขำปั้ญญา ท่านมักจะไปเยี่ยมเยียนคุยกันเสมอในฐานะคนอายุมากด้วยกัน ท่านเริ่มไม่สบายมาแต่บ้านคุณป้าพุ่ม โดยมีอาการท้องเดินและอ่อนเพลียมาก มาถึงบ้าน ๖ ทุ่มกว่า โดยน้องสุคนธ์หลานสาวท่านเป็นผู้นำมาส่ง ท่านบอกกับน้องประมวญซึ่งเป็นลูกสาวคนเล็กและคนเดียวของท่านว่า แม่ไม่สบายมากอุจจาระไหลถึงกับหมดสติ หนูประมวญก็พยาบาลเป็นอย่างดี แต่ไม่ได้เรียกพี่ ๆ ทั้งสาม ซึ่งพี่ใหญ่สวัสดิ์ ขำปั้ญญา และตัวข้าพเจ้าซึ่งอยู่ในบ้านกลุ่มเดียวกัน เพราะนึกว่าไม่สบายธรรมดา คุณแม่หลับไป

จันทร์ที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๓

เวลา ๐๘.๐๐ น. คุณแม่ยังหมดสติไม่รู้สึกตัว เวลา ๐๕.๐๐ น. หนู คือน้องประมวญได้ปลุกพี่สวัสดิ์ และข้าพเจ้าว่าแม่ไม่สบายมาก ต่างก็ไปดูอาการเห็นนอนหมดสติหายใจระรวยปราศจากความรู้สึกตัว จนเช้าเวลา ๐๖.๐๐ น. อาการก็ไม่ดีขึ้น เวลา ๐๗.๐๐ น. ยังเข้าใจว่าท่านเป็นโรคอุจจาระธาตุท้องเดินธรรมดา เพราะท่านเคยเป็น เวลา ๐๗.๓๐ น. ได้ไปหาหมอที่ตลาด ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านท้องเดิน ก็อธิบายให้คุณหมอเข้าใจว่าท้องเดิน คุณหมอก็จ่ายยาท้องเดินมาให้ ต่อมาพี่สวัสดิ์ได้ไปหาหมอ แพทย์หญิงอีกท่านหนึ่งมาตรวจ เพราะแพทย์หญิงท่านนี้อยู่ปากตรอกบ้านแสงเทียนธรรมดา แพทย์หญิงได้ตรวจพบว่าเป็นโรคเส้นโลหิตฝอยในสมองแตกจึงทำให้หมดสติ ขอให้นำส่งโรงพยาบาลด่วน จึงพาไปส่งโรงพยาบาลวชิระซึ่งอยู่ใกล้บ้าน และมีศิษย์เก่าโยธิน คือนายแพทย์สุหัท พุ่งเกียรติพอจะช่วยในยามฉุกเฉินได้ คุณหมอสุหัท ก็รับช่วยเหลือหาห้องเบอร์ ๘ ตึกโอสถกรรมให้ เพื่อความปลอดภัยของคุณแม่ อาการของท่านยังสลบไสลไม่ได้สติ ต่างก็รอความหวังจากนายแพทย์ด้วยใจระทึก

พุธที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการดีขึ้นนิดหน่อย

พฤหัสที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการยังทรงอยู่ เวลา ๑๔.๐๐ น. ท่านรู้สึกตัวค่อยมีสติดีขึ้นมาก รู้ว่ามาอยู่โรงพยาบาลวชิระ ทางโรงพยาบาลให้อาหารทางสายยาง มีญาติทางเมืองนนท์มาเยี่ยมกันตามเคย ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ถึงเสาร์ที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๓

นายแพทย์ให้พยาบาลทำการล้างท้อง อาการดีขึ้น พูดจาได้เรื่องราวพอสมควร ท่านจำผู้ที่ไปเยี่ยมท่านได้ทุกคน บางทีก็เผลอ ๆ ไปบ้าง ท่านเป็นห่วงลูกเป็นอย่างมาก แม้ว่าท่านกำลังเจ็บ ท่านก็ยังแสดงออกซึ่งความรักของแม่ที่มีต่อลูกสมดังพระพุทธภาษิตที่ว่า มาตามิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนตน ท่านพระครูสมุห์ (ชม) ท่านพระครูวินัยธร (เนย) วัดบางขวางมาเยี่ยม ท่านก็ปรารภว่าจะทำบุญอายุครบ ๘๐ ปี จิตท่านมุ่งแต่จะทำบุญอายุครบ ๘๐ ปี อยู่ตลอดเวลา ท่านอยู่ลูก ๆ ต้องทำให้ท่านแน่ จึงได้รับปากกับท่านไว้ ท่านชวนทุก ๆ คนที่ไปเยี่ยม แม้แต่ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระธรรมโสภณ ท่านอาจารย์พระครูศีลาภิรมย์ ท่านก็ชวน ลูก ๆ ก็เรียนกับท่านว่า คุณแม่หายกลับไปบ้านเมื่อไรจะทำบุญให้เมื่อนั้น เวลานี้ยังไม่หาย รู้สึกว่าอาการท่านดีขึ้น พูดจารู้เรื่อง ความจำดีขึ้น มีญาติไปเยี่ยมวันละ ๒๐–๓๐ คน ขอขอบพระคุณ ทำให้เป็นที่ปลื้มใจแก่คุณแม่และเจ้าของไข้ทุกคน ขอขอบพระคุณยิ่ง

ถึงพฤหัสบดีที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการทรุดหนักลงอีก ลูก ๆ และหลาน ๆ ยังหวังว่าท่านคงไม่เป็นอะไร กลางคืนอาการทรุดลงอีก มีโลหิตออกทางจมูก ทางปาก ทางอุจจาระ พยาบาลก็ทำการรักษาพยาบาลตามคำสั่งหมออยู่ตลอดเวลา

ถึงเสาร์ที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

วันนี้อาการของคุณแม่หนักมาก พี่และน้องตลอดจนหลาน พยาบาลกันอยู่หลายคน ข้าพเจ้ามาฝึกลูกเสือที่โรงเรียน เพราะโรงเรียนนัดฝึกลูกเสือในวันหยุดราชการ คือทุกวันเสาร์ ตามข้อตกลง ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงต้องไปทำการฝึกลูกเสืออยู่ที่โรงเรียนโยธินบูรณะ เวลา ๑๑.๐๐ น. มีโทรศัพท์จาก รพ. วชิระว่าคุณแม่มีอาการหนักมากให้รีบไปที่โรงพยาบาลด่วน โลหิตออกทางปากอีก เข้าขั้นโคม่า อาการเป็นที่น่าวิตก อาจารย์วิจิตร เชิดเกียรติกุล ได้กรุณาขับรถยนต์ไปส่งที่โรงพยาบาล ทำให้การเดินทางสะดวกและรวดเร็วทันเวลา จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย เมื่อมาถึงโรงพยาบาลเห็นอาการของคุณแม่หนักมากเป็นที่น่าวิตกอย่างยิ่ง ลูก ๆ ต่างก็ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไร เวลา ๒๐.๐๐ น. ได้เรียนถามนายแพทย์ถึงอาการของท่าน นายแพทย์แจ้งให้ทราบว่าอาการหนักมากคิดว่าจะอยู่ได้ไม่ถึงข้ามคืนนี้ จึงได้ปรึกษากันว่าไหน ๆ คุณแม่ก็จะต้องถึงกาลกิริยาตายแน่ ไม่มีสิ่งใดจะมายื้อยุดท่านไว้ได้อีกแล้ว ก็ขอให้คุณแม่ได้กลับมาตายที่บ้านเถิด เพราะท่านก็ได้เคยปรารภไว้ว่าอยากตายที่บ้าน จึงตกลงใจพร้อมกัน นำคุณแม่กลับบ้านในคืนนั้น ฝนเจ้ากรรมก็ตกพรำ ๆ ไม่หายขาดเม็ดสักที โทรศัพท์ไปทางบ้านให้ ตลับ คือภรรยาของข้าพเจ้า พี่แฉล้มภรรยาพี่สวัสดิ์ ให้รีบจัดห้องนอนคุณแม่เตรียมเอาไว้ นำท่านกลับมาทั้ง ๆ ที่ฝนยังตกพรำ ๆ อยู่ ได้อาศัยทางโรงพยาบาลช่วยจัดรถให้ในราคาพิเศษ ถึงบ้านเวลา ๒๑.๓๐ น. อาการของท่านแน่นิ่งไม่รู้สึกตัวเลย ลูก ๆ และหลานเฝ้าอยู่อย่างใกล้ชิด

ถึงอังคารที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการของท่านดีขึ้นเหมือนพระช่วย พอท่านรู้สึกตัวก็เอามือคลำเตียงและหัวเตียง หลาน ๆ บอกว่า คุณย่ากลับมาอยู่บ้านแล้ว ท่านรู้สึกพอใจยิ้มนิด ๆ เวลาลูก ๆ จับมือท่าน ท่านจะบีบมือทุกที รู้สึกว่าท่านเป็นห่วง และอาลัยลูก ๆ และหลาน ๆ มีญาติมาเยี่ยมมากตามเคย บางทีท่านก็พูดว่าจะทำบุญเงินมีไหม เหล่านี้เป็นต้น ท่านตั้งใจมุ่งมั่นที่จะทำบุญอายุ ๘๐ ปี เหลือเกิน

พุธที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๓

ได้ไปรับคุณหมอโชติมาดูอาการ หมอโชติให้ยารักษา ลูกหลานก็เบาใจ ว่าอย่างไรอาการท่านคงดีขึ้นแน่ ท่านปรารภจะทำบุญเสมอขณะที่ท่านรู้สึกตัว

พฤหัสบดีที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการดีขึ้น ลูกหลานและญาติ ต่างก็ดีใจ เห็นว่าท่านคงฟื้นแน่ ท่านเอามือชี้ที่คอและลูบท้อง ท่านบอกไม่ได้ ท่านคงเจ็บในคอ และในท้องแน่ เห็นท่านเอามือป้ายไปที่คอและลูบไปตามท้อง ลูก ๆ ก็ไม่รู้ว่าจะช่วยท่านได้อย่างไร จนใจจริง ๆ ขา แขน ข้างขวาไม่ค่อยยก เวลาทุกขเวทนาผ่านไป มีใครมาเยี่ยมท่าน ท่านแสดงความพอใจโดยใช้อาการพยักหน้าและยิ้มอยู่เสมอ บางทีท่านมีอารมณ์พอที่จะเผยอตาข้างขวาซึ่งมักจะปิดอยู่เสมอ ให้เปิดออกดูเพื่อแสดงว่าท่านยังมองเห็นอยู่

ศุกร์ที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการทรุดลงอีก มีอาการเพลีย รับประทานอะไรไม่ค่อยได้ ท่านพระครูดรุณสวดมนต์ให้ฟัง เวลากลางคืนนิมนต์พระมาสวดคาถาแปลให้ท่านฟัง แต่ท่านไม่ค่อยได้สติ

เสาร์ที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๓

ตอนเช้าได้ถวายสังฆทาน นิมนต์พระที่วัดบางขวาง วัดที่ท่านทำบุญประจำมารับสังฆทาน ดูอาการท่านดีขึ้น บุญบันดาลดูคล้ายกับว่าท่านจะต้องหาย คุณสุดจิตร ดุริยประณีตได้กรุณามาเยี่ยม ขอขอบพระคุณยิ่ง

ถึงอังคารที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๓

อาการของคุณแม่ทรุดหนัก พลิกกลับไปมาทุก ๆ ๓ นาที ท่านคงไม่สบาย มือซ้ายยกทาบหน้าอกและลูบลงไปถึงท้อง มือขวาไม่ทำงานคงวางอยู่เฉย ๆ ท่านลูบไม่หยุดลูบไปลูบมาคล้ายกับจะไล่อะไรที่ทำให้ท่านเจ็บให้หายไป ลูก ๆ ได้จุดธูปเทียนไว้ที่หน้าหลวงพ่อภปร. ซึ่งพี่สวัสดิ์ได้นำมาตั้งไว้ทางด้านซ้ายมือของคุณแม่ ได้เฝ้าดูอาการกันอยู่ตลอดคืน

ไม่มีใครได้หลับนอนเลย ใครจะหลับนอนลง ต่างก็เฝ้าดูอาการของคุณแม่ไม่ให้คลาดสายตาของพวกเราได้

รุ่งขึ้นวันพุธที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไม่มีใครรู้เลยว่ามัจจุราชจะมาคร่าชีวิตท่านรวดเร็วอย่างนี้ หนูน้องประมวญบอกว่าท่านพูดว่าท่านเห็นจะตายแน่แล้ว ท่านรู้ตัวของท่านดี ฉะนั้น ท่านคงทำใจให้สงบได้ เพราะท่านเป็นผู้หนึ่งที่ฝักใฝ่การบุญการทาน แต่สีหน้ายังคงบอกอาการเจ็บปวดอยู่ ท่านกระซิบแผ่วเบามากทีเดียวกับน้องประมวญว่าท่านต้องตายแน่ น้องหนูได้โทรศัพท์ไปที่โรงเรียนบอกให้ข้าพเจ้ารีบกลับเพราะอาการของคุณแม่หนักมากจริง ๆ เผอิญทางโรงเรียนให้คนงานเดินคำสั่งให้ไปรับประกาศนียบัตรเหรียญ จตุรถาภรณ์ ที่กระทรวงศึกษาธิการ จึงทำให้กลับบ้านช้าไป พอกลับจากกระทรวง คุณผอบทิพย์แจ้งว่าทางบ้านโทรศัพท์ให้รีบกลับ เพราะคุณแม่อาการหนักมาก ได้ขึ้นไปชั้น ๓ ของอาคารต้นสนเพื่อเอาใบประกาศนียบัตรมงกุฎ ๔ ไปเก็บ พบกับอาจารย์วาสนา ท่านบอกว่าให้โชคดี แต่ใจนึกเสมอว่า คุณแม่คงอาการมากจริง ๆ จึงบอกกับอาจารย์วาสนาว่า ผมทำใจเสียแล้วว่า คงจะต้องพบกับการจากไปของคุณแม่แน่ ๆ ในเร็ววันนี้ ลงไปชั้นล่างพบกับท่านอาจารย์ใหญ่ (อาจารย์จรันต์ เศรษฐบุตร) ท่านบอกว่า เป็นอะไรให้รีบแจ้ง ได้ออกไปนอกรั้วเรียกแท๊กซี่ให้ไปส่งที่เมืองนนท์

เวลา ๑๔.๕๐ น. ที่เตียงนอนของคุณแม่ พร้อมหน้าลูกทั้ง ๔ พร้อมด้วยเขยคือ อาสงค์ ส่วนสะใภ้ทั้ง ๓ ยังไม่มา อาการของคุณแม่กระสับกระส่าย พลิกไปพลิกมา ส่วนมือซ้ายก็ขวักไขว่ยกขึ้นลูบอกลงไปถึงท้องอยู่เสมอ ต่อมาสะใภ้ทั้ง ๓ ก็มาพร้อมกันนั่งดูอาการ ร่วมกับลูกหลานทั้งหมด ความเงียบสงัดปกคลุมทั่วบริเวณห้องของท่าน เห็นว่าอาการมากเป็นที่สุด จึงไปตามคุณหมอโชติ เพื่อมาดูอาการครั้งสุดท้าย ขณะที่เล่าอาการให้คุณหมอฟังยังไม่ทันจบ วรวิทย์ ลูกชายของข้าพเจ้าก็ไปตามถึงร้านคุณหมอ โดยรถยนต์ของคุณสุเมธญาติข้างบ้านเป็นผู้ขับไปรับ บอกว่าให้กลับบ้านด่วน คุณย่าท่านสิ้นใจแล้ว จึงรีบกลับบ้าน ลูกหลานยังนั่งอยู่รอบเตียง คุณแม่ท่านสิ้นแล้ว สิ้นใจไปโดยที่ไม่ได้เห็นใจเพราะไปตามหมอ ทุกคนต่างก็น้ำตานองหน้า ร่างของท่านนอนหงายเหยียดยาว มือทั้งสองวางทาบอยู่บนหน้าอก

ท่านสิ้นลมแล้วจริง ๆ โอ้ร่มโพธิ์ทองของลูก ถึงท่านจะมีอายุร่วม ๘๐ ปี แล้วก็ตาม ลูกหลานก็ยังอยากให้ท่านอยู่กับเรา เป็นมิ่งขวัญแก่ลูกหลาน โดยอธิษฐานทุกค่ำคืนขอให้ท่านเป็นสุข พร้อมด้วยคุณพ่อ คุณแม่ ถึงคุณพ่อจะจากไปนานแล้วก็ตาม แต่คุณแม่เพิ่งจากไปสักครู่นี้เอง ร่างยังอุ่นอยู่ ได้เอามือไปจับมือของท่านมากุมแนบหน้า ท่านไปแล้ว ไปแล้วจริง ๆ ขอให้ท่านไปสู่สรวงสวรรค์เถิด ท่านต้องไปดีแน่เพราะท่านเป็นคนดี ดีจริง ๆ

เมื่อรู้ว่าท่านสิ้นแน่นอนแล้ว ลูก ๆ ก็คิดกันต่อไปถึงเรื่องศพของท่าน บัดนี้ลูก ๆ ทุกคนก็ได้ปฏิบัติตามความต้องการของคุณแม่แล้ว คือ ท่านได้กลับมาตายที่บ้าน มาอยู่บ้านอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งสุดท้าย เพราะท่านรู้ว่าบ้านของท่านเป็นที่รัก เป็นที่อบอุ่น ท่านสร้างขึ้นมาพร้อมกับคุณพ่อ กว่าจะสร้างได้ก็ต้องใช้ความมานะ ความพยายาม เหงื่อไหล ไคลย้อย ต้องกรำแดด กรำฝน เพราะท่านมีอาชีพทางทำสวนผลไม้ ท่านทำมาแต่อายุ ๗–๘ ขวบ ขึ้นหมาก ขึ้นมะพร้าว รดน้ำ พรวนดิน ถางหญ้า รอกท้องร่อง ท่านได้ทำมาแล้วทั้งนั้น จนมีฐานะสามารถสร้างบ้านให้เป็นที่อยู่อาศัยได้อย่างสบายพอสมควร ฉะนั้นท่านจึงขอร้องว่าให้แม่ได้มาตายที่บ้าน ท่านขออยู่เพียง ๗ วัน เท่านั้น เมื่อท่านจะลาโลกนี้ไป

อาจารย์ที่โรงเรียนโยธิน ฯ สั่งไว้ว่า ถ้าคุณแม่เป็นอย่างไรให้โทรศัพท์ไปบอก ได้โทรศัพท์ไปเรียนอาจารย์มัณฑนาว่า คุณแม่สิ้นแล้ว ตั้งใจไว้ว่าจะไม่ร้องไห้ แต่ห้ามใจไม่ไหว เสียงสะอื้นไปตามสายหักใจไม่ได้จริง ๆ ต้องขออภัย เมื่อแจ้งแล้วก็ไปกราบท่านอาจารย์ที่วัด คือท่านอาจารย์พระครูศีลาภิรมย์ ซึ่งเป็นที่นับถือของคุณแม่และของลูก ๆ ท่านอาจารย์บอกว่ายังไม่ต้องสวด ให้เตรียมทำความสะอาดคุณแม่ไว้ ลูก ๆ จึงมาทำความสะอาดร่างคุณแม่ นำท่านไปนอนบนเตียง เอาผ้าแพรสีแดงสดคลุมร่างไว้ เพื่อเตรียมทำพิธีรดน้ำในวันรุ่งขึ้น ลูก หลานเฝ้าตลอดคืน หลานพิพัฒน์ซึ่งเป็นครูอยู่โรงเรียนมโนรมย์มาถึงเอาค่ำ ได้ตรงไปกราบคุณย่า แล้วใช้มือบีบนวดคุณย่าจนมือคุณย่าอ่อน เหมือนกับธรรมดา จึงได้นำวางพาดบนอก

อาจารย์มัณฑนา อาจารย์บัวทอง อาจารย์วิเวช อาจารย์นพรัตน์ อาจารย์วิจิตร อาจารย์จำลอง อาจารย์นคร อาจารย์โกสุม ท่านเหล่านี้อุตส่าห์มากลางคืน ได้นำดอกบัว

ธูปเทียนมาพร้อม ท่านยังสั่งให้จุดธูปเทียนไว้ที่ศพตลอดคืน อย่าให้ดับได้ และได้อยู่จนพิธีอาบน้ำศพคุณแม่ตอนแรกจนเสร็จ ขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่กรุณามาช่วยด้วยใจจริง เพราะเป็นแฟนเขาใหญ่ ซึ่งคุณแม่ไปกับคณะท่านเหล่านี้ และได้รับการต้อนรับเป็นกันเองอย่างอบอุ่น ทำให้คุณแม่เกิดภาพรอยพิมพ์ใจของคณะคุณครูโรงเรียนโยธินฯ ถึงท่านเจ็บมากแล้วก็ยังไม่ลืม ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมโสภณ ผู้ที่คณะลูกหลานของคุณแม่ ตลอดจนคุณแม่เองเคารพอย่างสูงสุด ก็ได้มาเยี่ยมศพ พร้อมด้วยท่านอาจารย์พระครูศีลาภิรมย์ ท่านทั้งสองรับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมให้คุณแม่ท่านละ ๑ คืน ส่วนคณะครูโรงเรียนโยธินฯ รับ ๑ คืน น้ำใจของท่านดีแท้ ๆ ประเสริฐจริง ๆ เอ็นดูลูกศิษย์ ลูกหาเป็นที่สุดแล้ว ขอกราบแทบเท้าของพระคุณเจ้าอย่างหาที่สุดมิได้อีกแล้วในน้ำใจของท่านอาจารย์ทั้งสอง

พฤหัสบดีที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ลูก ๆ และหลาน ๆ นอน นั่ง เฝ้าศพอยู่ตลอดคืน คุณแม่ก็ยังนอนหลับตาพริ้มอยู่ หน้าขาวนวลดูเปล่งปลั่ง คล้ายกับยังไม่สิ้น เป็นภาพที่จำได้ไม่รู้ลืม

๑๐.๐๐ น. ท่านเจ้าคุณอาจารย์ และท่านอาจารย์มาเยี่ยมที่บ้าน ลูก ๆ ก็พยายามจัดศพให้กับคุณแม่อย่างสมเกียรติเท่าที่สามารถจะทำได้ ญาติมิตร เมื่อทราบข่าวต่างก็ทะยอยกันมาคารวะ และรดน้ำศพ พอเวลา ๑๖.๐๐ น. คณะครู อาจารย์โรงเรียนโยธินฯ อันเป็นที่รักต่างก็ทะยอยกันมาโดยพร้อมเพรียงกัน

การสวดพระอภิธรรมได้มีผู้กรุณาดังนี้

วันพฤหัสบดีที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓	เจ้าพระคุณพระธรรมโสภณเป็นเจ้าภาพ
วันศุกร์ที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๑๓	ร. ท. ท่านขุนสิทธิพรหมา และคณะตระกูลอุทัยเสน เป็นเจ้าภาพ
วันเสาร์ที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๓	คณะครูอาจารย์โรงเรียนโยธินบูรณะ เป็นเจ้าภาพ
วันอาทิตย์ที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๓	พ. อ. (พิเศษ) อุดม สุขมาก และคุณบรรเทิง วงศ์กนิฐ คณะศิษย์เก่าโยธินฯ เป็นเจ้าภาพ

วันจันทร์ที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๓ คุณไพบูลย์ ทองมิตร กับคณะ เป็นเจ้าภาพ
วันอังคารที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๓ ท่านอาจารย์พระครูศีลาภิรมย์ เป็นเจ้าภาพ
วันพุธที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๓ คณะบุตร ธิดา หลาน เป็นเจ้าภาพ
วันพฤหัสบดีที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๑๓ ทำบุญเจ็ดวันแล้วเก็บศพไว้ที่บ้านจนถึงเวลาเผา

กระผมขอกราบขอบพระคุณท่านผู้มีนามเกี่ยวข้องหรือไม่ได้ออกนามก็ดี ที่ได้กรุณามาช่วย และไปเยี่ยมเยียนตั้งแต่ตอนท่านยังเจ็บและติดตามช่วยต่อมาจนกระทั่งท่านถึงแก่กรรมไว้ ณ ที่นี้ด้วย ถ้าแม้นว่าด้วยญาณวิถีใด ๆ คุณแม่ท่านทราบในน้ำใจไมตรีจิตที่มีต่อท่าน ท่านคงเกิดปีติเป็นล้นพ้นว่า ถึงแม้ท่านจะจากไปก็ทำให้ผู้อยู่อาลัย ขอขอบพระคุณอีกครั้ง.

เขียน ขำบัญญา
โรงเรียนโยธินบูรณะ

ความทรงจำจากหลาน ๆ ถึงย่า

หลานยังจำได้เสมอว่าตั้งแต่หลานเกิดมาและโตจนสามารถจำความได้ นอกจากพ่อแม่ที่คอยให้ความรัก ความอบอุ่นแล้ว หลานยังมีญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดและให้ความรัก ความเอ็นดูแก่หลาน ๆ อยู่ ๒ ท่านคือ ปู่และย่า ปู่เป็นญาติผู้ใหญ่ที่ใจดีที่สุดในโลกสำหรับหลาน ๆ แต่ท่านก็ได้สิ้นไปจากหลาน ๆ ก่อนที่หลาน ๆ จะได้ตักตวงความรักจากท่านจนพอใจ แต่หลานก็ยังเหลือย่าผู้ซึ่งใจดีและมีความรัก ความเมตตาสำหรับหลาน ๆ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปู่

หลานยังจำได้ดีว่า เมื่อก่อนที่หลานยังอยู่ที่บ้านพระราม ๖ และบ้านย่าอยู่เมืองนนท์เดี๋ยวนี้ ทุก ๆ อาทิตย์ย่ามักจะมาหาหลาน ๆ เสมอ พวกหลาน ๆ จะต้องคอยชะเง้อมองด้วยความกระวนกระวาย เพราะรู้แน่แล้วว่า นอกจากท่านจะมาเยี่ยมหลาน ๆ แล้ว ท่านยังมีขนมมาฝากหลาน ๆ ด้วยเสมอและพวกเราก็ไม่เคยผิดหวัง และตอนจะกลับท่านก็ไม่ลืมที่จะแจกสตางค์ให้ทั่วหน้ากัน หรือบางครั้งย่าอาจจะลืมบ้างแต่พวกหลาน ๆ ก็ไม่เคยที่จะลืมเตือนท่านจนพวกเราได้รับแจกสตางค์ทั่วหน้ากันแล้ว

นอกจากท่านจะให้ความรัก ความเมตตาแก่หลาน ๆ แล้วท่านยังอบรมสั่งสอนให้หลาน ๆ ทุกคนปฏิบัติตนเป็นคนดี ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม ให้มีความเมตตากรุณา ย่าเป็นผู้ที่มีความสามารถหลายอย่างโดยเฉพาะการอ่านหนังสือ ถึงแม้ว่าท่านจะไม่เคยศึกษาในโรงเรียนใดแต่ท่านสามารถอ่านหนังสือได้อย่างคล่องแคล่ว ท่านชอบอ่านหนังสือธรรมะ หนังสือวรรณคดี และนิทานต่าง ๆ แม้แต่หนังสือพิมพ์รายวันบางครั้งท่านก็สนใจอ่าน แล้วท่านก็จะเล่าให้หลาน ๆ ฟังเสมออย่างเป็นกันเอง บางครั้งท่านทำตัวเสมือนเป็นเพื่อนของพวกเรา ย่าเป็นผู้ใหญ่ที่ช่างพูดช่างคุย ช่างสังเกต และมีความจำเป็นเยี่ยม ท่านมักจะคุยถึงญาติผู้ใหญ่บางท่านที่ล่วงลับไปแล้วและหลาน ๆ เกิดไม่ทันให้ฟังว่า คนนั้นชื่ออะไร ชอบทำอะไร หลานคนไหนมีลักษณะคล้ายผู้ใหญ่คนนั้นเสมอ ๆ บางครั้งท่านจะเล่าถึงเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในสมัยท่านว่าหนุ่ม ๆ สาว ๆ เขาวางตัวกันอย่างไร แต่งกายกันอย่างไร และโดยเฉพาะเกี่ยวกับราคาของในบ้านทุกชนิด ท่านจะจำได้หมดว่าตอนท่านเซื้อราคาเท่าไร ของชนิดนั้นเป็น

อย่างไร ซื้อที่ไหนซึ่งหลาน ๆ ได้ฟังก็จะต้องร้องโอ้โฮ เพราะถูกเหลือเกินซึ่งเทียบกับราคาของในปัจจุบันแล้วจะแตกต่างกันอย่างไม่น่าเชื่อ ซึ่งทำให้หลาน ๆ พลอยมีความรู้ในเรื่องความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยนั้นได้อย่างละเอียด

ย่าเป็นผู้มีความขยันและอดทน ไม่ค่อยชอบอยู่เฉย ๆ เรื่องอาหารการกินนับว่าท่านมีฝีมือเป็นเลิศ ญาติพี่น้องมีงานท่านจะต้องไปช่วยเสมอ และมักจะต้องทำหน้าที่เป็นแม่ครัวใหญ่เสมอแม้ท่านจะมีอายุมากแล้วก็ตาม ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั่วไป ท่านสามารถคุยกับหลาน ๆ ได้ทุกเรื่อง เช่นการเรียน การงาน หรือเรื่องเที่ยวเตร่ ย่าเป็นคนชอบท่องเที่ยว ไม่ว่าลูกหรือหลานจะไปต่างจังหวัดที่ไหนท่านจะสนใจ บางครั้งก็ร่วมคณะไปกับหลาน ๆ ด้วย ถึงแม้ท่านจะมีอายุมากแล้วแต่ท่านยังแข็งแรงเสมอ ไม่เคยเลยที่จะทำให้พวกหลาน ๆ มีกังวล กลับเป็นการสนุกสนานเสียอีกที่มีท่านไปด้วย ถ้าพวกหลาน ๆ เผลอท่านน่ะแหละจะเป็นผู้นำหน้าในการเดินทางจนพวกเราต้องแอบหัวเราะกันข้างหลังเพราะเดินไม่ทันท่าน

ท่านเป็นห่วงหลาน ๆ เสมอ และระยะหลัง ๆ ที่พวกหลานต่างก็โตบางคนทำงานแล้ว บางคนยังเรียนอยู่ ท่านจะถามถึงการทำงานและการเรียนของหลาน ๆ เสมอด้วยความห่วงใย และก็ไม่เคยลืมที่จะเตือนให้ดูหนังสือ บางครั้งพวกหลาน ๆ อาจจะกลับค่ำท่านก็จะคอยถามอยู่เรื่อยว่าหลานคนนั้นกลับหรือยัง หลานคนไหนกลับแล้วบ้างและจะนั่งคอยอยู่จนกว่าพวกหลาน ๆ จะกลับหมดท่านถึงจะเข้านอน

หลานยังจำได้ดีว่าก่อนที่ท่านจะล้มเจ็บไม่กี่วันท่านยังช่วยหลานทำกับข้าว หลาน ๆ ก็บอกว่าย่าไม่ต้องทำหรอกพวกหลาน ๆ จะทำเอง ให้ย่าคอยนั่งชิมก็แล้วกัน แต่ท่านก็ยังไม่ยอม ท่านยังพูดคุยกับหลานว่าท่านจะอยู่อีก ๕ ปี แล้วท่านจะให้พวกหลาน ๆ เลี้ยงท่าน พวกเรายังว่าย่ายังแข็งแรงอยู่เลย คั้นกะทิมันกว่าหลานอีก ท่านต้องอยู่กับหลานอีกนานหลายปีกว่านั้นแน่ ๆ แต่พวกหลาน ๆ ก็มีโอกาสน้อยเหลือเกินที่จะตอบแทนพระคุณท่านและไม่มีโอกาสที่จะได้ทำอย่างที่ท่านตั้งใจไว้ ท่านก็มาจากพวกหลาน ๆ ไปเสียก่อน ทิ้งความรักความอาลัยไว้ให้หลาน ๆ การล้มป่วยของท่านครั้งนี้เป็นอย่างกระทันหันโดยที่ไม่คาดฝันมาก่อน พวก

หลาน ๆ ยังจำภาพของย่าได้ว่าท่านเป็นคนแก่ที่แข็งแรง มีสุขภาพดี ยากที่คนในวัยเดียวกับท่านจะแข็งแรงสู้ท่านได้ แต่อาการป่วยของท่านก็สุดความสามารถที่นายแพทย์จะรักษาให้หายได้จนกระทั่งถึงวันที่ ๑ ก.ค. ๒๕๑๓ ท่านก็ได้จากพวกหลาน ๆ ไปอย่างสงบ แต่ท่านได้ทิ้งความรักความเมตตาที่มีต่อหลาน ๆ ทุกคนไว้ในความทรงจำของพวกหลาน ๆ ทุกคน และหลาน ๆ ทุกคนยังระลึกถึงท่านและยังจำคำสั่งสอนของท่านได้ทุกขณะจิต พวกเราก็จะประพฤติตนให้สมกับที่ท่านห่วงใยในพวกเราจนวาระสุดท้าย.

ด้วยความเคารพรักและอาลัยยิ่ง

จากหลาน ๆ ของย่า

ภาพทำบุญ ๗ วัน คุณแม่ละม่อม ขำบำ้ญญา พร้อมด้วยบุตรธิดาและหลาน ๘ ก.ค. ๑๓

พระธรรมเทศนา

พระธรรมโสภณ วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลสัตมวารต้น (๗ วัน)

ศพ นางละม่อม ขำบัญญา

๘ กรกฎาคม ๒๕๑๓

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทิยติ สารมิเธว อตฺตโนติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนากุศลบุญราศีส่วนทักษิณานุปทาน ซึ่งบรรดาบุตรและธิดาอันมีนายสวัสดิ์ ขำบัญญา เป็นประธาน พร้อมด้วยญาติมิตร มาปรารภการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่นางละม่อม ขำบัญญา ผู้มารดาซึ่งได้ล่วงลับไปจากโลกนี้ ในสมัยที่ได้บรรจบครบ ๗ วัน แต่วันถึงแก่กรรมเป็นต้นมา ด้วยอำนาจระลึกถึงพระคุณซึ่งได้มีอยู่แก่ตน เป็นเหตุให้บำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เพื่อเป็นเครื่องแสดงความระลึกถึง จึงจัดว่าเป็นการแสดงกตัญญูกตเวที ให้ปรากฏ

นางละม่อมจัดเป็นมารดาที่ดีของบุตรและธิดา มีอุปการะเลี้ยงดูบุตรและธิดาของตนให้ก้าวขึ้นสู่คุณงามความดี มีฐานะได้เป็นหลักฐานตามสมควร บุตรและธิดาที่ดี เมื่อมาระลึกถึงคุณที่ท่านได้กระทำไว้แล้วแก่ตน กระทำตอบแทนด้วยประการใดประการหนึ่ง ก็ชื่อว่าเป็นกตเวที คือประกาศคุณของท่านที่ได้ทำแล้วให้ปรากฏ การกตัญญูที่เป็นประการอันสำคัญในสมัยที่ท่านได้ล่วงลับไปแล้ว ก็คือ ดำรงวงศ์ตระกูลของท่านไว้ไม่ให้เสื่อม ปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

นี่เป็นลักษณะของผู้ที่ทำการตอบแทนที่ดี ธรรมดาของคนเราทุกคนย่อมจะต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมวดเป็นหมู่ ทุกคนต่างก็ต้องมีตระกูล มีผู้ที่เป็นต้นวงศ์ตระกูล เมื่อมีลูกมีหลาน ก็แผ่กิ่งก้านสาขาออกไปที่เรียกกันว่าวงศ์ญาติ ถ้าหากว่าตราบใด ผู้ที่แผ่ตระกูลออกไปกว้างขวางยังรักษาคุณธรรมของตระกูลไว้ได้ ก็ชื่อว่าดำรงวงศ์ตระกูล ถ้าหากว่าแผ่ไปกว้างขวาง มีแต่จะทำตระกูลให้เสื่อมทรามเช่นนี้ ก็ไม่เป็นการดำรงวงศ์ตระกูล เพราะฉะนั้น การดำรงวงศ์ตระกูลนี้ จึงชื่อว่าเป็นกิจสำคัญของคนผู้ที่อยู่ในวงศ์ตระกูล เพราะการที่จะดำรงวงศ์ตระกูลให้มั่นคงได้นั้น ต้องอาศัยเหตุ ๒ ประการ คือ มีศิลปวิทยาและความประพฤติ ศิลปวิทยาได้แก่ความรู้ต่าง ๆ มีการช่างเป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับประกอบการเลี้ยงชีพ ประการหนึ่ง คนที่จะดำรงวงศ์ตระกูลไว้ให้มั่นคงได้ ถ้าไม่มีศิลปวิทยาก็ดำรงไม่ได้ และไม่สามารถที่จะหาอะไรมาเป็นเครื่องประกอบการอาชีพ อีกประการหนึ่ง ความประพฤติ ความประพฤติที่เรียกว่าจริยาหรือจรรยา เป็นสิ่งสำคัญของคนเราทุกคนด้วยกัน วงศ์ตระกูลที่จะเสื่อมก็เพราะความประพฤติของคนที่อยู่ในตระกูลนั้น ตระกูลที่เจริญก็เพราะความประพฤติของคนที่อยู่ในตระกูล เพราะฉะนั้น ตระกูลสายหนึ่ง ๆ ที่จะดำรงไว้ได้จึงต้องอาศัยความประพฤติคนเราทุกคนด้วยกัน ต้องอาศัยกันอยู่เป็นหมวดเป็นหมู่ ถ้ามีเชื้อสายติดต่อกันที่เรียกว่าสกุลก็ย่อมอยู่ตามวงศ์สกุล วงศ์ตระกูลที่จะตั้งมั่นอยู่ได้ ดังที่แสดงมาแล้วว่าอาศัยความประพฤติของผู้ที่อยู่ในตระกูลนั้นเอง ความประพฤตินี้เป็นคุณธรรมที่กว้างขวาง เป็นเหตุที่จะกระทำให้ทำลายก็ได้ ทำให้มั่นคงก็ได้ ท่านจึงสอนให้กระทำความสมัครสมานสามัคคี มีความกลมเกลียวกัน มีจิตใจโอบอ้อมอารีซึ่งกันและกัน ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เมื่อมีกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็ช่วยกันทำช่วยกันคิดหารือกัน นี่เป็นไปโดยส่วนรวม และในตระกูลนั้นเองจะต้องมีผู้เป็นหัวหน้าของตระกูล เช่นอย่างบ้าน ก็ต้องมีหัวหน้าบ้านที่เรียกว่าพ่อบ้านแม่บ้านบุคคลที่อยู่ในบ้านนั้นก็ต้องเคารพคารวะ ในผู้ที่เป็นพ่อบ้านแม่บ้านนั้น ถ้าหากว่าขาดการเคารพคารวะกันและกันแล้ว ก็หวังได้ว่าตระกูลนั้นจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน จะต้องเสื่อมสลายไป จะต้องอาศัยมีความเคารพคารวะกันและกัน อย่าว่าแต่เพียงในทางบ้าน ทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงแสดงไว้ว่า "ภิกษุเหล่าใด เป็นประธานในสงฆ์ ให้กระทำ

ความเคารพในภิกษุนั้น" บุคคลใดเป็นพ่อบ้านแม่บ้าน ก็ให้ผู้อยู่ร่วมกระทำความเคารพในบุคคลผู้นั้น เมื่อมีกิจการงานอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็ปรึกษาหารือจัดทำโดยรอบคอบ เพราะความคิดของคนมากคนนั้น เป็นประโยชน์ในการที่ประกอบกิจการงาน ถ้าหากว่าความเห็นของคนคนเดียวอาจผิดบ้างถูกบ้าง กิจการงานใหญ่ ๆ ที่ได้จัดขึ้นหรือได้กระทำไป ก็จะต้องมีผู้เป็นประธาน สำหรับพิจารณาดู สิ่งที่ถูกหรือผิดนั้น การปกครองวงศ์ตระกูล ก็จะต้องดำเนินรอยตามนี้ อีกประการหนึ่ง ผู้ที่อยู่ในตระกูลร่วมกันก็จะต้องมีการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ถ้าคนเราเป็นผู้มีจิตใจคับแคบ คนนั้นไม่สามารถที่จะรักษา ไม่สามารถที่จะสมัครสมานความกลมเกลียวหรือความสามัคคีให้มั่นคงได้ ถ้าหากหมู่ขาดความสามัคคีก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ การเจรจาถ้อยคำก็ให้เป็นลักษณะของความจริงและอ่อนหวาน แต่ถ้อยคำที่จริงนั้นก็ต้องพูดให้เหมาะแก่กาลเทศะ พูดคำใดแม้เป็นความจริง แต่เป็นเครื่องที่จะทำลายล้างแก่กันและกัน ก็ไม่สมควรจะที่กล่าว เป็นต้นว่ากล่าวคำเสียดแทงกันและกัน แม้จะเป็นความจริงก็ไม่สมควรกล่าว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า "วาจาใดเป็นไปเพื่อความจริงแต่ไร้ประโยชน์ ตถาคตก็ไม่กล่าวคำนั้น ถ้าวาจาใดเป็นไปเพื่อความจริง และเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้อื่น แม้จะไม่เป็นที่ชอบใจของบุคคลบางจำพวก ตถาคตก็กล่าวคำนั้น" นี่เป็นหลักถ้อยคำวาจาที่เป็นไปในหมู่ในพวก ถ้อยคำวาจานี้เป็นสิ่งสำคัญ สามารถที่จะรักษาหมู่รักษาพวกพ้องไว้ให้เป็นปึกแผ่นได้ การปฏิบัติตนวางตนเสมอต้นเสมอปลาย จะทำอะไร คิดอะไร มุ่งให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่กันและกัน บุคคลที่อยู่ในตระกูลหรือในหมู่คณะ เมื่อบำเพ็ญตนของตนให้เป็นไปเช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ที่รักษาวงศ์ตระกูลไว้ได้ ไม่ให้เสื่อมเสีย การปฏิบัติตนสมกับการเป็นผู้ที่รับทรัพย์มรดก คือ เมื่อได้รับทรัพย์มรดกแล้วต้องรู้จักเก็บรักษารู้จักใช้จ่าย ไม่กระทำให้สุรุ่ยสุร่ายเสียหาย หมั่นแสวงหาเพิ่มพูนให้เจริญขึ้นพอกพูนให้มากขึ้น ไม่ประกอบเหตุแห่งความเสื่อม ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า ตระกูลที่จะตั้งมั่นอยู่ได้เพราะสถาน ๔ คือ หมั่นบุรณะพัสดุสิ่งของที่เก่ายังไม่ควรเสีย อย่าให้เสีย ของที่ยังไม่ควรหาย อย่าให้หาย สิ่งที่หายไป ต้องค้นคว้าแสวงหา ให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ คือให้ใช้จ่ายแต่พอควร ไม่ตั้งคนทุศีลคือ

คนชั่วให้เป็นแม่บ้านพ่อบ้าน นี้เป็นลักษณะหนึ่งที่จะทำให้ตระกูลมั่นคงถาวร

บรรดาท่านเจ้าภาพอันมีนายสวัสดิ์เป็นประธาน เมื่อปรารภการกุศลอุทิศให้แก่มารดาเช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการกตัญญูกตเวทีอย่างหนึ่ง ท่านแสดงว่ากตัญญูกตเวทีมีแก่บุคคลผู้ใด บุคคลผู้นั้น ชื่อว่าเป็นสาธุชน คือคนดี ดังภาษิตว่า

นิมิตฺตํ สาธุ รูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา

สาธุชนคือคนดี และอสาธุชนคือคนไม่ดีทั้ง ๒ จำพวกนี้ มีกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมาย ให้รู้จักได้ และว่ากตัญญูกตเวทีเป็นภาคพื้นของบัณฑิต เปรียบปานประดุจดังพื้นพสุธาสำหรับเป็นที่ยืนกระทำกิจการงานต่าง ๆ ให้เป็นไปได้ ผู้ที่มาบริจาคทรัพย์บำเพ็ญกุศลอุทิศส่วนกุศลส่งไปเช่นนี้ก็ยังได้ชื่อว่า เป็นผู้ดำเนินรอยตามบัณฑิตที่ได้เคยกระทำมา ต้องตามพระ-พุทธภาษิตที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ

เมื่อมาระลึกถึงซึ่งกิจ ผู้ที่ได้ล่วงลับกระทำไว้ ก็พึงบริจาคทาน อุทิศเพื่อผู้ละไปแล้ว ดังนี้ สำหรับนางละม่อม ขำบัญญา ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ก็ล่วงลับไปตามธรรมดาของสังขาร แต่ก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ที่บรรดาบุตรและธิดา จะต้องเสียดายอาลัย เพราะผู้ที่อยู่ร่วมกันนาน ๆ เมื่อได้พลัดพรากจากกันแล้วก็ต้องมีความอาลัยถึง ไม่ต้องดูอื่นดูไกล แม้คนเราที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ ถ้าเราได้อยู่ร่วมกันนาน ๆ หากว่าคนใดคนหนึ่งจะไปที่ไกล แม้ว่าจะมีกำหนดว่า เมื่อนั้นเมื่อนี้จะกลับ ก็ยังอดคิดถึงกันไม่ได้ แต่นี่ไปด้วยอาการของความตายไม่มีกำหนดที่จะกลับมาได้แล้ว จึงเป็นที่น่าเสียดายและอาลัย แต่จะเสียดายและอาลัยอย่างไรก็ตามสังขารร่างกายก็เป็นไปเช่นนั้น ไม่มีใครที่จะได้รับความยกเว้น ตกอยู่ในอำนาจของธรรมดา ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า

อุปฺปาโท ปญฺญายติ	มีความเกิดปรากฏอย่างหนึ่ง
วโย ปญฺญายติ	มีความเสื่อมสลายไปอย่างหนึ่ง
ฐิตสฺส อญฺญตฺถตํ ปญฺญายติ	เมื่อตั้งอยู่ความแปรปรวนปรากฏอย่างหนึ่ง

เพราะสังขารร่างกายของคนเรา เกิดมาด้วยอำนาจของกรรมปรุงแต่ง กรรมที่เข้ามา

ปรุงแต่ง ถ้ากรรมดีที่เป็นบุญกุศลซึ่งเรียกว่าปุญญาภิสังขาร ปรุงแต่งสังขารส่วนผล คือรูปกาย ก็ปรากฏเป็นดี ถ้ากรรมที่ชั่วซึ่งเรียกว่าอปุญญาภิสังขารเข้าปรุงแต่ง รูปกายที่เป็นส่วนผลก็ปรากฏเป็นชั่ว แต่จะดีจะชั่วอย่างไรก็ตามย่อมมีความตายไปในเบื้องหน้าเหมือนกันหมด จะต่างกันก็เพียงเร็วและช้าเท่านั้น ก็หนีความตายไปไม่ได้ ท่านจึงแสดงไว้ว่า

สพฺเพ สตฺตา มริสฺสนฺติ สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจักต้องตาย
มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ เพราะชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย มีความตายเป็นที่สุด

เมื่อความตายมีมาครอบงำ ก็รู้ไม่ได้อีกเหมือนกันว่า จะตายเมื่อไหร่ แต่จะรู้ได้ว่าต้องตายแน่ ท่านจึงแสดงไว้ว่า **อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ** ชีวิตของผู้ที่จะต้องตายในโลกนี้ ไม่มีนิมิตเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ว่าจะหมดสิ้นเมื่อไร แต่นี้บุคคลผู้ที่มีความตาย ตายไปแล้วจะไปข้างไหน ข้อนี้ก็ยากแก่การพิจารณา เพราะว่าคนผู้ตาย ตายไปแล้วไม่มีใครเลยที่จะกลับมาบอกว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ได้แต่คาดคะเน และก็ต้องพิจารณาโดยอาศัยพระพุทธพจน์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ว่า

ยถา กมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคา
นิรเย ปาปกมฺมนฺตา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ

สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้เข้าถึงผลของบุญและบาป จักไปตามกรรม ผู้มีกรรมเป็นบาป จักไปในที่ไม่มีความเจริญ ผู้มีกรรมเป็นบุญจักไปสู่คติที่ดีมีสุขเป็นผล ดังนี้เป็นต้น โดยนัยนี้แสดงให้เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายที่ได้ทำความดีไว้ก็จะไปเกิดในคติที่ดี ที่ทำความชั่วไว้ก็จะไปเกิดในคติที่ชั่วไม่ดี นี้เป็นลักษณะที่แตกต่างกันของบุคคลผู้ที่จะได้รับผลในภายภาคหน้า ผู้ที่ได้รับผลปัจจุบันก็จะมีแตกต่างกัน แม้ว่าตายเหมือนกันแต่ก็ยังมีต่างกันอยู่บ้าง เกียรติ คือชื่อเสียง คนที่ทำความดีความชอบไว้ เมื่อตายไปแล้วก็ตายไปแต่ร่างกายเท่านั้น ทิ้งชื่อเสียงที่ดีไว้ทำให้ผู้อยู่ภายหลังมีความอาลัยถึง ชื่อว่าตายไปด้วยกัลยาณเกียรติ เป็นตัวอย่างที่ดี ส่วนผู้ที่ทำความชั่วไว้ตายไป ก็ชื่อว่าตายไปด้วยปาปเกียรติ คือเกียรติที่ชั่ว เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี ไม่

มีใครปรารถนาจะระลึกถึง เพราะเขาทำความชั่วไว้มาก เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้บุคคลกระทำกรรมที่ดีงาม คือบุญกุศลอันจะมีผลเป็นสุขไปในภายหน้า โดยนัยหนึ่ง ดังพระคาถาที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้นว่า

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทิยติ สารมิเธว อตฺตโน

บุคคลใดประกอบด้วยศรัทธา ความเชื่อ ศีล ความรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ปัญญา ความรู้จักเหตุผล จาคะการสละบริจาคอย่างละ ๒ ถ้าเป็นชาย ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสก เป็นหญิงได้ชื่อว่าเป็นอุบาสิกา ถือเอาสาระแห่งประโยชน์ของตนไว้ได้ดังนี้

คุณธรรมส่วนเหตุทั้ง ๕ ประการนี้ ได้ชื่อว่าเป็นบุญเพราะเป็นเครื่องชำระกายวาจาให้บริสุทธิ์สะอาด

ศรัทธาได้แก่ความเชื่อ เมื่อเกิดขึ้น ก็เป็นเหตุให้เชื่อกรรมเชื่อผลของกรรมและเชื่อถูกต้องตามเหตุผล กำจัดอสัทธิยะ แต่ลักษณะความไม่เชื่อหรือความเชื่อไปในสิ่งที่ไม่ถูกไม่ชอบทำใจให้ไม่มั่นคง เพราะศรัทธา ความเชื่อ โดยเฉพาะเชื่อในเรื่องของกรรม ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว ถ้ามีความเชื่อลงไปเช่นนี้แล้ว ก็จะเลือกทำแต่กรรมดีอันมีสุขเป็นผล ละเว้นจากกรรมที่ชั่วอันมีทุกข์เป็นผล ศรัทธาจึงเป็นเหตุแห่งบุญกุศล

ศีลความสำรวมกาย วาจาให้เรียบร้อยสะอาดปราศจากโทษ ที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่น เพราะทำตนให้เป็นคนชั่ว และทำผู้อื่นให้เดือดร้อน อันผู้รู้ทั้งหลายพากันติเตียน ชื่อว่าศีล ศีลที่จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยศรัทธาความเชื่อเป็นเบื้องต้น ถ้าไม่เชื่อกรรมและเชื่อผลของกรรมนี้ ก็ไม่เป็นเหตุให้รักษาสมาทานศีลได้

สุตะ การฟังหรือการศึกษาธรรมคือความถูกต้องตามคลองธรรม เป็นเหตุให้เกิดความรู้ ความฉลาด เข้าใจในธรรมชัดเจน สามารถพิจารณาเลือกข้อธรรมขึ้นปฏิบัติถูกต้องตามประสงค์ ทั้งเป็นทางให้เกิดปัญญารู้จักดีชอบ

จาคะ ความสละพัสดุสิ่งของ และสละความเห็นแก่ตัว สละความตระหนี่ ตัดความหวงแหนและติดอยู่ในพัสดุที่รักที่ชอบใจ บำรุงสาธารณกุศล

ปัญญา ความรู้ดี รู้ชอบ รู้ถูก เมื่อเกิดขึ้น ย่อมกำจัดความรู้ชั่วรู้ผิด ทำจิตใจให้ปลอดโปร่ง ทำให้เป็นคนฉลาด คือรู้เหตุที่ดี เรียกว่า อายโกศล ฉลาดรู้เหตุที่ชั่ว เรียกอปายโกศล ฉลาดรู้จักหลีกเลี่ยงเหตุที่ชั่ว ทำแต่เหตุที่ดี เรียกอุปายโกศล

ธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ความเชื่อ ศีล ความตั้งใจ สำรวมกายวาจาเรียบร้อยปราศจากโทษ อันนักปราชญ์ติเตียน สุตะ การสดับตรับฟัง หรือการศึกษาหาความรู้จากตำหรับตำรา จาคะ การสละบริจาค ปัญญา ความรอบรู้ในเหตุและผล จัดเป็นธรรมส่วนเหตุ เมื่อได้กระทำให้เกิดขึ้นบริบูรณ์แล้ว ย่อมอำนวยผลให้แก่บุคคลนั้น ประกอบกรรมที่ดีงามอันเป็นบุญกุศล เป็นสาระประโยชน์อันสำคัญยิ่งของผู้ที่เกิดมา ผู้เกิดมาแม้มีร่างกาย แต่ร่างกายเป็นของไม่มีสาระ เพราะมีอันจะต้องแตกสลายไปตามธรรมดา แต่เมื่อทำร่างกายให้ประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ ก็เท่ากับได้ทำร่างกายอันไม่มีสาระ ให้เป็นสิ่งมีสาระขึ้นบำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นคุณงามความดีที่เป็นบุญกุศล และบุญกุศลนั้น ก็จะติดตามตนไปในภายหน้า ดังพระพุทธภาษิตว่า ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ บุญย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในภายหน้า ด้วยประการฉะนี้

นางละม่อม ขำปัญญา เป็นผู้ประกอบบำเพ็ญคุณงามความดีไว้พอสมควร เป็นผู้มีศรัทธาในพระศาสนามั่นคง มีการบริจาคทาน รักษาศีล สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาอยู่ ณ วัดบางขวางเป็นประจำ ได้สละบริจาคทรัพย์ เพื่อสาธารณกุศลบำรุงวัด พระศาสนาตามสมควรแก่กำลัง ชื่อว่าได้ถือเอาสาระประโยชน์ของตนไว้ได้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าด้วยประการฉะนี้

บรรดาบุตรธิดา พร้อมด้วยวงศ์ญาติ ได้พร้อมกันจัดการบำเพ็ญกุศลอุทิศ ก็เป็นกตัญญูกตเวที ในท่านผู้มีอุปการคุณ ทั้งได้ชื่อว่าเป็นการบูชาท่านผู้ควรบูชา ดังพระพุทธภาษิตว่า ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ การบูชาท่านผู้ควรบูชา ชื่อว่าเป็นมงคล คือเป็นเหตุแห่งความเจริญอย่างสูง ด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจแห่งพระรัตนตรัย และด้วยเดชแห่งกุศลที่บุตรธิดาพร้อมด้วยญาติได้บำเพ็ญ จงสำเร็จผลอันเป็นประโยชน์สุข แก่นางละม่อม ขำบัญญา ในคติภพนั้น ๆ ตลอดกาลนาน.

แสดงพระธรรมเทศนา พอสมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พระพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ในพระธรรมบทข้อหนึ่งแปลความว่า "ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทเหมือนผู้ตาย" ดังนี้ และยังได้ตรัสต่อไปว่า "ผู้ฉลาดรู้ข้อนี้โดยความต่างกัน ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ย่อมบันเทิงในความไม่ประมาท ยินดีในทางดำเนินของพระอริยะทั้งหลาย ผู้ฉลาดเหล่านั้นเพ่งพินิจอยู่เนือง ๆ ก้าวหน้าไปโดยมั่นคงเป็นนิตย์ เป็นผู้ทรงปัญญา ย่อมถูกต้องนิพพาน ที่เกษมจากเครื่องประกอบไว้ อันยอดเยี่ยม" พระธรรมบทนี้เป็นข้อเตือนใจอย่างดี สมควรที่จะรับมาคิดให้เกิดสติที่จะปลุกใจให้ตื่นขึ้นแล้วเพ่งพินิจดูเหตุการณ์ทั้งหลายให้ดี พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้เลิศล้ำซึ่งเราทั้งหลายนับถือบูชาบัดนี้ได้ตั้งมั่นอยู่อย่างสงบมั่นคง เหมือนอย่างบ้านของเรา เมืองของเรา ประเทศชาติพระมหากษัตริย์ของเรา ดูก็น่าจะวางใจได้ทำเป็นเล่นไปบ้างก็ได้ รวนกันไปบ้างก็ได้ พักนอนกันเสียตามสบายก่อนก็ได้ ถ้าเป็นดังนี้ ก็น่าจะเป็นความประมาท ซึ่งเป็นทางแห่งความตาย เพราะเมื่อพินิจดูเหตุการณ์ทั้งหลายให้พ้นตัวออกไปสักหน่อยแล้ว ก็จะเห็นความสับสนอลหม่านเกิดขึ้นอยู่โดยรอบ ประเทศถิ่นที่เคยนับถือพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแแปลงไปในทางต่าง ๆ เหลืออยู่แต่ประเทศไทยเราที่ตั้งอยู่อย่างสงบเป็นสุขสบาย ดูก็เป็นที่น่าพิศวง ทั้งก็น่าเป็นที่เพ่งเล็งหมายปองของใคร ๆ เมื่อมองดูเห็นเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว ก็จะรู้สึกขึ้นได้ทันทีว่าถึงเวลาที่จะต้องไม่ประมาททำสติที่จะพินิจให้รอบคอบ เพื่อที่จะรักษาสมบัติทั้งปวงของตนไว้ การที่จะรักษาไว้ได้นั้นจะต้องมีความเป็นไทแก่ตน ไม่เป็นทาสใคร จะมีความเป็นไทก็จะต้องมีความเป็นอธิปไตย คือความเป็นใหญ่ของส่วนรวมดังที่เรียกว่าอธิปไตยของชาติ ความรวมกันอยู่ได้ของชาติที่มีอธิปไตยนี้ ก็คือ ความสามัคคี อันเป็นเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งเป็นเหตุให้เกิดเสรีภาพ ความมีเสรีของส่วนรวม สมภาพ ความเสมอกันในส่วนที่รวมกันอยู่ ฉะนั้นความสามัคคีจึงเป็นหัวใจของชาติที่มีอธิปไตยทั้งหลาย และชาติที่นับถือพระพุทธศาสนาเช่นชาติไทยเรานี้ ย่อมมีพระรัตนตรัยเป็นที่รวมศรัทธาสามัคคี ทางปฏิบัติด้วยความไม่ประมาทของแต่ละบุคคลก็คือศึกษาปฏิบัติพระธรรมตามภูมิชั้น ทำศรัทธาให้ตั้งมั่นในพระ-

รัตนตรัยด้วยตนเอง และช่วยแนะนำให้คนอื่นเกิดศรัทธาตั้งมั่นด้วย ช่วยตนเองให้เชื่อให้ยึดถือในทางที่ถูก และช่วยคนอื่นให้เป็นดังนี้ด้วย เป็นการช่วยที่ดียิ่ง ทุก ๆ คนสามารถช่วยตนเองได้หนึ่งคนเสมอ ส่วนการช่วยคนอื่นนั้นจะช่วยได้เท่าไรก็สุดแต่โอกาส แต่ก็อาจช่วยได้ไม่น้อยก็มาก เพราะทุก ๆ คน ย่อมมีโอกาส เช่น พ่อแม่ย่อมมีโอกาสที่จะอบรมลูก ครูย่อมมีโอกาสที่จะอบรมศิษย์ แต่ถ้าต่างเกี่ยงกันเสีย ก็ทำโอกาสให้เสียไป ก็ตกอยู่ในความประมาท ถ้าไม่ปล่อยให้โอกาสเสียไปแล้ว ทุก ๆ คน จะช่วยตนและคนอื่นได้อีกมาก เพ่งพินิจอยู่เนือง ๆ ก้าวหน้าไปด้วยความไม่ประมาท.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

สมัย เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันใกล้กรุงสาวัตถี ได้ตรัสแสดงวิธีสอบชำระพระอรหันต์ไว้ มีใจความว่า ถ้ามีภิกษุพยากรณ์พระอรหัต (กล่าวว่าเป็นพระอรหันต์) ก็ยังไม่พึงรับไม่พึงค้านแต่ให้ตั้งปัญหาถามให้ท่านตอบดังนี้ (๑ ถาม) คำที่พูดกันว่าเห็นรูปได้ยินเสียงได้ทราบกลิ่นรสโผฏฐัพพะได้รู้เรื่องราว ท่านรู้เห็นอย่างไรจึงสิ้นอาสวะในสิ่งเหล่านี้ (๑ ตอบ) ไม่ยินดียินร้ายไม่ติดพันพ้นขาด ใจไม่เกี่ยวเกาะ (๒ ถาม) รู้เห็นอย่างไรจึงสิ้นอาสวะในขันธ์ห้า (๒ ตอบ) รู้ว่าขันธ์ห้าสิ้นไปเสื่อมไปไม่น่ายินดีพอใจจึงไม่ปรารถนายึดถือ (๓ ถาม) รู้เห็นอย่างไรจึงสิ้นอาสวะในธาตุหก (๓ ตอบ) เข้าถึงธาตุหกโดยเป็นอนัตตา ไม่ยึดอัตตาอาศัยธาตุหกจึงสิ้นปรารถนายึดถือสิ้นความสำคัญหมาย (ว่าตน) ที่อาศัยธาตุหก (๔ ถาม) รู้เห็นอย่างไรจึงสิ้นอาสวะในอายตนะภายในภายนอกทั้งหก (๔ ตอบ) สิ้นความเพลินความอยากเป็นต้นในอายตนะทั้งนั้น (๕ ถาม) รู้เห็นอย่างไร จึงถอนความถือว่าฉันของฉันเสียได้ในกายที่มีวิญญาณนี้ (๖ ถาม) รู้เห็นอย่างไรจึงถอนความถือดังนั้นในนิมิตทั้งปวงภายนอก หมายถึงในกายคนอื่น (๕,๖ ตอบ) ได้ฟังธรรมได้ศรัทธาในพระตถาคตเจ้าออกเป็นอนาคาริยะ ปฏิบัติในกองศีลให้บริบูรณ์ ได้รับสุขเกิดจากกรรมไม่มีโทษ สำรวมอินทรีย์ ได้รับสุขเกิดจากใจที่ไม่เบียดเบียน อยู่ในที่สงบสงัดชำระจิตให้บริสุทธิ์จากนิวรณ์ ได้สุขจากความสงบสงัดจิตจนถึงได้อุเบกขา แล้วน้อมจิตไปเพื่อญาณที่ให้สิ้นอาสวะจิตพ้นแล้วจากอาสวะ พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้ตั้งคำถามสำหรับ

ชักฟอกพร้อมทั้งได้ประทานคำตอบที่ถูกต้องไว้ดังนี้ ท่านที่ถูกถามแล้วตอบได้ถูกต้องตามธรรมที่ท่านได้บรรลุจริง ก็อนุโมทนาได้ว่าท่านเป็นพระอรหันต์ แต่จะรู้ใจหรือรู้ธรรมในใจของท่านได้อย่างไรเพราะท่านที่เรียนมาก หรือได้อ่านพระสูตรนี้เท่านั้น ถ้าถามตรง ๆ ตามแบบนี้ ก็ย่อมตอบได้ หรือบางทีปฏิบัติจนกิเลสหลบลงไปอยู่ใต้บึงของจิต (อาสวะ) คิดว่าสิ้นกิเลสไปแล้วก็มี ไม่ต้องกล่าวถึงผู้ที่ประสงค์จะอวดตัวหรือหลอกลวง พระอาจารย์ผู้อธิบายจึงสอนให้สังเกตปฏิปทาที่ปฏิบัติ สังเกตจับว่ามีกลัวมีอยากหรือไม่ และเล่าเรื่องสาธกไว้ว่ามีท่านรูปหนึ่งถือธุดงควัตรเคร่งครัด เป็นที่เข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์ วันหนึ่งลงอาบน้ำ มีผู้ลอบดำน้ำลงไปจับที่เท้า ท่านรูปนั้นตกใจคิดว่าจระเข้ ร้องขึ้น จึงจับได้ว่ายังเป็นปุถุชนแต่ปุถุชนที่กล้าก็มี ก็ต้องทดลองด้วยอารมณ์ที่น่ายินดีเช่นท่านรูปหนึ่งได้รับนิมนต์ให้เข้าไปนั่งในเรือนหลวงพระราชาโปรดให้คั้นน้ำพุทราในที่ใกล้ ๆ น้ำลายของท่านรูปนั้นไหล ก็ทราบได้ว่ายังมีรสตัณหา (ความอยากในรสอาหาร) จึงยังไม่สิ้นกิเลส ดูน่าสงสารท่านที่ถูกทดสอบเพราะก็ไม่ได้เล่าในเรื่องว่าท่านได้อวดอ้าง คนเข้าใจเอาเองแต่แล้วก็สงสัย ในพระสูตรที่เล่านี้สำหรับท่านที่กล่าวพยากรณ์ออกมา ก็ต้องสอบพิจารณา แสดงว่าทรงมุ่งมิให้เชื่ออย่างงมงาย ต้องสอบพิจารณาให้ดีก่อน.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับที่พระเวฬุวันใกล้กรุงราชคฤห์หลายครั้ง ที่กรุงราชฤห์นั้นได้มีคณาจารย์เจ้าลัทธิตั้งสำนักสอนลัทธิศาสนาต่าง ๆ อยู่มาก ในครั้งนั้น พระพุทธเจ้านับว่าเป็นพระศาสดาองค์ใหม่ที่เสด็จไปประกาศศาสนาของพระองค์ แต่ก็ได้มีประชาชนมานับถือพระพุทธศาสนาที่ประกาศใหม่เป็นอันมาก พระองค์สามารถชักจูงใจคนแม้ที่เขานับถือกันว่า เป็นผู้วิเศษให้หันกลับมานับถือพระธรรม ดังที่มีเล่าไว้เรื่องหนึ่งว่า ณ บริเวณแผ่นหินใหญ่ใกล้กรุงราชคฤห์ เมื่อชาวเมืองออกไปทำสรีรกิจ จะได้เห็นชายคนหนึ่งยืนยกขาข้างหนึ่งขึ้นตั้งบนเข่าแหงนหน้าอ้าปากอยู่ จึงพากันเข้าไปถาม ชายผู้นั้นตอบว่าเราอ้าปากเพราะมีลมเป็นภักษาไม่มีอาหารอย่างอื่น และต้องยกขาขึ้นข้างหนึ่งก็เพราะเรามีตบะแรงร้าย แผ่นดินนี้ถ้าถูกเราเหยียบด้วยเท้าทั้งสองก็จะไหวสะท้านสะเทือน เราจึงต้องยืน

อยู่ในท่ายืนยกขาเสียข้างหนึ่งดังนี้เรื่อยไป ไม่นั่งไม่นอน คนโดยมากมักจะเชื่อกันมาตรว่าถ้อยคำก็พากันลือกระฉ่อนไปว่ามีผู้วิเศษอัศจรรย์เกิดขึ้น พากันไปบูชาด้วยสิ่งต่าง ๆ เป็นต้นว่าผ้าและอาหารนานาชนิด แต่ชายผู้วิเศษนั้นก็ไม่รับไว้ เมื่อเขาพากันรบเร้าให้ฉันอาหารของเขาสักหน่อยเพื่อความสุขของเขาก็เพียงใช้จิ้มด้วยปลายหญ้าคามาแตะที่ลิ้นเท่านั้น เพราะมีลมเป็นภักษาแต่อย่างเดียว เมื่อพระพุทธเจ้าได้เสด็จมากรุงราชคฤห์ ได้ทรงแผ่พระญาณตรวจดูสัตวโลกชายผู้นั้นได้เข้ามาในข่ายแห่งพระญาณ พระองค์ได้ทรงเห็นความประพฤติโดยแท้จริงย้อนไปถึงบุพกรรมของเขาว่าในศาสนาของอดีตพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง เขาได้บวชเป็นภิกษุ ได้รับอุปการะจากกุฎุมพีผู้หนึ่ง ต่อมาได้เห็นกุฎุมพีผู้นั้นถวายความเคารพถวายทานแด่พระอรหันต์องค์หนึ่งซึ่งเป็นอาคันตุกะเป็นอย่างยิ่ง มีใจริษยา ถึงกับกล่าวผรุสวาจาแก่ท่านว่า ท่านนั้นฉันอาหารเก่า (คูถ) ถอนผมด้วยเสี้ยนตาล เปลือยกาย นอนบนแผ่นดิน เสียดีกว่าจะรับบำรุงด้วยอาหารเป็นต้นจากกุฎุมพีผู้เป็นอุปฐากของตน พระอรหันต์องค์นั้นได้รีบหลีกไป กรรมอันนี้ได้ส่งผลให้ภิกษุใจริษยารูปนั้นไปเกิดในอบายภูมิจนถึงมาเกิดเป็นชายผู้วิเศษนั้น ซึ่งในเวลากลางคืน ก็ได้ซ่อนทำกิจทั้งหมดเหมือนอย่างที่ได้ด่าว่าพระอรหันต์ไว้ แต่ก็ยังมีอุปนิสัยแห่งพระอรหัต พระองค์จึงได้เสด็จไปยังที่อยู่ของชายผู้นั้น ทรงแสดงธรรมชี้ความจริงแห่งความประพฤติของเขา และชี้อดีตกรรมของเขา เขาได้เกิดความสังเวช บังเกิดความละอายในความประพฤติด้วยถึงคราวที่จะสิ้นกรรม เพราะพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรด พระองค์ได้ประทานผ้าอาบน้ำฝนให้เขานุ่ง เขานั่งถวายอภิวาทเรียบร้อยแล้วได้ทรงแสดงธรรมโปรด เขาได้บรรลุพระอรหัตแล้วทูลขออุปสมบท ก็ได้โปรดให้อุปสมบทเป็นภิกษุในพระธรรมวินัยนี้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พระพุทธศาสนาสอนให้แผ่เมตตาจิตคิดปรารถนาให้ผู้อื่นสัตว์อื่นมีความสุขปราศจากทุกข์ดังที่ทราบกันอยู่ ได้ยินว่า บางคนได้คิดแผ่เมตตาแต่กลับเกิดความโกรธ เพราะเมื่อคิดไปถึงคนนั้นคนนี้ก็ไปพบกิเลสและความชั่วของเขาเข้า เช่น ไปพบว่าเขามีโลภโมห์โทสันอย่างนั้นอย่างนี้ ไปทำไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เกิดความโกรธเกลียดขึ้นและเห็นว่าไม่เป็น

ประโยชน์ที่จะไปคิดเมตตาต่อกิเลสและความชั่วของเขา ครั้นคิดแผ่เมตตาแก่ตนเองตามที่ได้รับแนะนำ ก็ได้เมตตาตนไปในทางเห็นแก่ตน จึงได้ไปแจ้งแก่ผู้ที่ให้คำแนะนำถึงเรื่องการแผ่เมตตาได้ผลเป็นความโกรธและความเห็นแก่ตนขึ้นนี้ ผู้ที่ให้คำแนะนำได้ชี้แจงว่าใช้วิธีคิดไม่ถูกทางของเมตตา แต่ไปถูกทางของความโกรธและความเห็นแก่ตนเข้า วิธีคิดในทางของเมตตานั้นให้คิดว่าทุก ๆ ชีวิตเมื่อเกิดมาแล้ว ก็ต้องแก่ เจ็บ ตาย ต้องประสบความทุกข์ต่าง ๆ น่าสงสารอยู่ส่วนหนึ่งแล้วยังลุอำนาจกิเลสและประกอบกรรมที่ผิด ก็ยิ่งน่าสงสารมากขึ้นไปอีก ทุก ๆ คนต้องการสุขไฉนจึงโง่เขลาไปเดินในทางแห่งทุกข์เพราะกิเลสและความผิดดังนั้น คิดให้เห็นในฐานะที่เป็นเพื่อนทุกข์ด้วยกันหรือกล่าวอย่างสามัญว่าเป็นเพื่อนสุขทุกข์อยู่ในโลกด้วยกัน หรือเป็นผู้ที่พึงสงสาร คิดแผ่เมตตาจิตไปโดยเจาะจงหรือโดยทั่วไปไม่เจาะจง ปรารถนาให้อยู่เป็นสุขปราศจากทุกข์ รักษาตนให้สวัสดีจากกิเลสและความชั่ว ให้เป็นอิสระเสรีจากความชั่วและความปรารถนาผิดต่าง ๆ ส่วนที่เมตตาแก่ตนนั้นก็คิดให้ตนมีสุขปราศจากทุกข์ รักษาตนเองให้สวัสดีดังนั้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะเมตตาตรงกันข้ามกับความโกรธ เจริญเมตตาก็เพื่อดับโกรธ เท่ากับเป็นน้ำประพรมจิตใจตนเองให้เห็นสบายก็เท่ากับเป็นเมตตาตนเองเหมือนกัน ผู้ที่ได้รับคำแนะนำจึงไปคิดแผ่เมตตาใหม่แล้วกลับมาบอกผู้ให้คำแนะนำ ว่าได้ผลเป็นเมตตาดีขึ้น ไม่เกิดโทสะเหมือนดังครั้งก่อน น่าพิจารณาว่าภาวะทางใจที่เกิดขึ้นทุก ๆ อย่างเกี่ยวแก่วิธีคิดหรือทางที่คิดเป็นสำคัญ คือสุดแต่จะใช้ความคิดไปในทางไหน หรือดังคำที่พูดกันว่าสุดแต่จะมองในแง่ไหน ในแง่ดีหรือแง่ร้าย พฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่น ย่อมมองไปได้หลายแง่ ทางพระพุทธศาสนากล่าวได้ว่าสอนให้มองในแง่ของความจริงไว้ก่อนว่าความจริงเป็นอย่างไร ผิดถูกชั่วดีมีโทษมีคุณอย่างไรตามที่เป็นจริง เมื่อพบความจริงแล้วก็ถึงวาระว่าจะใช้ความคิดอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์ขึ้นมา สมมติว่ามองไปพบว่าผิดไปจริง ก็ต้องคิดในทางให้ผิดเป็นประโยชน์ขึ้น ดังที่โบราณก็ได้ใช้คิดกันมาแล้วว่า "ผิดเป็นครู" ความผิด หรือคนผิดได้เป็นครูแล้วจริง ๆ เช่นเดียวกับความถูกหรือคนถูก มองให้ดี ใช้ความคิดให้ถูกทางแล้วเรื่องตึงเครียดจะกลายเป็นเรื่องชวนขำ เรื่องชวนโกรธจะกลายเป็นเรื่องชวนเมตตาสงสาร.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

วันออกพรรษาศกนี้ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๐๘ หมายถึงวันสุดท้ายของไตรมาสที่พระสงฆ์อธิษฐานอยู่จำพรรษา โดยปกติวันเพ็ญกลางเดือนเช่นนี้ พระสงฆ์ทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ แต่วันเพ็ญออกพรรษานี้ทำปวารณาแก่กันแทนการสวดปาติโมกข์ คำปวารณามีใจความว่า "ขอปวารณา (คือ ขอร้อง หรือขอมอบถวายความเต็มใจ) กะสงฆ์ด้วยได้เห็น ได้ยิน หรือ ได้สงสัย โปรดอนุเคราะห์ว่ากล่าว เมื่อเห็นอยู่จักทำคืน" ใจความของปวารณานี้ก็คือบอกอนุญาตให้ตักเตือนกันและกัน จึงเรียกวันนั้นว่า วันปวารณาหรือวันมหาปวารณา เรื่องการตักเตือนกันได้นี้ ถือว่าเป็นเหตุแห่งความเจริญ จนถึงมีกล่าวในบาลีปาติโมกข์ว่า "**บริษัทของพระผู้มีพระภาคนั้นเจริญแล้วด้วยอย่างนี้ คือด้วยการว่ากล่าวตักเตือนกันและกันให้ออกจากโทษ**" ในคำปวารณามีความสำคัญว่ายอมที่จะรับฟัง และเมื่อเห็นว่าเตือนถูก ก็จะรับปฏิบัติด้วย ความข้อนี้สำคัญจริง ๆ ผู้ที่ใครเตือนไม่ได้จนถึงไม่มีใครเตือน ก็เพราะขาดคุณสมบัติคือการรับฟังดังกล่าว กลายเป็นเหมือนผู้ที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว ไร้ญาติขาดมิตรแท้ คนจำพวกที่เตือนไม่ได้ต้องถูกปล่อยทิ้งนี้ ใครขืนไปเตือนเข้าก็ลำบากดังเช่น สัทธิวิหาริกของพระมหากัสสปะรูปหนึ่ง เมื่อพระเถระตักเตือนให้สำนึกและละผิด กลับมีความโกรธท่าน เมื่อท่านเข้าไปบิณฑบาตในละแวกบ้านได้เผากุฏิของท่านทุบเครื่องใช้เสียหายทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภเรื่องนี้ตรัสว่า "ถ้าบุคคลเสาะไปไม่พบคนที่ดีกว่าหรือเช่นเดียวกับตน ก็ควรอยู่คนเดียวให้มั่นคง เพราะว่าไม่มีความเป็นสหายในคนพาล" ส่วนคนจำพวกที่เตือนได้ดังพระราธะสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตร เดิมเป็นพราหมณ์เข็ญใจมาอาศัยพระอยู่ในอาราม ได้รับอุปการะด้วยอาหารเป็นต้นจากพระ อยากบวชและขอบวช พระก็ยังไม่ประสงค์จะบวชให้ ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงทราบมีพระกรุณา ได้ตรัสถามว่าใครเคยได้รับการทำบุญอะไรจากพราหมณ์นี้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่าท่านเคยได้รับข้าวทัพพีหนึ่งจากเขา แล้วท่านได้บวชให้เขา พระราธะครั้นได้บวชสมประสงค์แล้วได้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย เมื่อพระเถระสอนว่าสิ่งนี้ควรทำสิ่งนี้ไม่ควรทำ ก็ตั้งใจเคารพรับปฏิบัติ ไม่กี่วันก็สำเร็จ-

เสร็จกิจ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญพระสารีบุตรว่า เป็นผู้กตัญญูกตเวที สรรเสริญพระราธะ ว่าเป็นผู้อดทน (รับ) โอวาท และได้อาจารย์ผู้อดทน (ให้) โอวาท เหมาะกันนัก และได้ตรัสว่า "เห็นบุคคลใดทรงปัญญาคอยแสดงโทษพูดปราม พึงคบบุคคลผู้เป็นบัณฑิตเช่นนั้นเหมือนอย่างผู้บอกขุมทรัพย์ให้ เพราะเมื่อคบบุคคลเช่นนั้นก็มีแต่ความประเสริฐไม่มีเสื่อม."

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า และพระพุทธสาวกเมื่อพ้นฤดูฝนแล้ว ก็เที่ยวจาริกไปประกาศพระศาสนาในคามนิคมชนบทนั้น ๆ ต่อมาเมื่อมีสังฆาวาสขึ้น เมื่อจะทรงพาภิกษุสงฆ์เที่ยวจาริกไปก็โปรดให้มีภิกษุเหลืออยู่ประจำ นี้น่าจะเป็นต้นธรรมเนียมมีภิกษุอยู่ประจำวัดจนถึงทุกวันนี้ เมื่อจาริกไปถึงฤดูฝน ก็หยุดจำพรรษาในที่ใดที่หนึ่ง หรือกลับมาจำพรรษาในที่เก่า กำหนดกาลจำพรรษานั้นมี ๓ เดือนนับแต่ต้นฤดูฝนไป (ตรงกับแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ศก ๒๕๐๘ นี้ ตรงกับวันที่ ๑๔ กรกฎาคม) เมื่อออกพรรษาแล้ว จึงเหลือฤดูฝนอีก ๑ เดือน (ตรงกับตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ศก ๒๕๐๘ นี้ตรงกับวันที่ ๑๑ ตุลาคม จนถึงกลางเดือน ๑๒ ตรงกับวันที่ ๘ พฤศจิกายน) ๑ เดือนท้ายนี้แหละที่ทรงอนุญาตให้เป็นจีวรกาล ภายในจีวรกาลดังกล่าวนี้เอง ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว มีจำนวนรวมกันตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป รับผ้ากฐินที่มีผู้ถวายในที่นั้นได้ ธรรมเนียมถวายผ้ากฐินจึงได้เกิดมีขึ้นสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ ทำไมจึงเรียกว่าผ้ากฐิน เพราะเป็นผ้าที่จะตัดเย็บที่กฐินคือแม่สะดึงสำหรับเย็บนั่นเอง (กฐินเป็นชื่อของแม่สะดึงดังกล่าว แต่ทราบว่าคำนี้ที่เป็นภาษาฮินดีแปลว่ายาก) ทอดกฐิน แปลตามคำว่าทอดแม่สะดึงลง (เพื่อขึงผ้าเย็บจีวร) หมายถึงถวายผ้าสำหรับพระภิกษุสงฆ์ จักได้นำไปตัดเย็บที่แม่สะดึงนั้น กล่าวสั้นว่าผ้ากฐินคือผ้าสำหรับทำจีวร ฉะนั้นเมื่อพระภิกษุสงฆ์รับผ้ากฐิน และยกให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งตามพระวินัยแล้ว ก็ต้องช่วยกันกรานเหรือทอดกฐิน คือทอดหรือกางไม้สะดึงออกช่วยกันตัดเย็บย้อมหมายความว่าช่วยกันทำให้เสร็จในวันนั้น การถวายผ้ากฐินจึงพลอยเรียกว่าการทอดกฐินไปด้วย ในบัดนี้แม้มิได้ใช้กฐินคือไม้สะดึง และมีชาวบ้านไปช่วยพระทำจีวรด้วย แต่ก็คงเรียก

ว่าผ้ากฐิน แปลว่าผ้าเพื่อไม้สะดึงจีวร คือเพื่อทำจีวรอันเป็นความหมายอย่างเดียวกัน และเมื่อได้ช่วยกันทำจีวรเสร็จ ภิกษุผู้ที่สงฆ์มอบผ้าให้ ได้อธิษฐานเป็นผ้าครองเปลี่ยนผ้าเก่าแล้ว ขอให้สงฆ์นอกนี้อนุโมทนา เมื่อสงฆ์ทั้งปวงอนุโมทนาแล้ว ก็เป็นอันชื่อว่าได้กรานกฐินคือทอดไม้สะดึงทำจีวรทั่วกันหมด ความจริงก็ช่วยกันทำทั้งหมด เมื่อได้กรานกฐินแล้ว ก็ตรัสขยายเขตจีวรกาล ๑ เดือนนั้นออกไปอีก ๔ เดือน ตลอดฤดูหนาว จึงรวมจีวรกาล ๕ เดือน ในระหว่างจีวรกาลนี้ เมื่อภิกษุยังอยู่ในอาวาสนั้น หรือไปที่อื่น แต่ยังคิดว่าจะกลับหรือยังหวังว่าจะทำจีวรอยู่ ก็ยังชื่อว่าได้กางไม้สะดึงรอไว้อยู่เพราะยังจะทำจีวรเปลี่ยนชุดเก่า ต่อเมื่อหลีกไม่คิดกลับ หรือสิ้นหวังทำจีวรก็ชื่อว่าเก็บไม้สะดึงสำหรับอาวาสนั้นกันทีในปีนั้น อันเรียกตามโวหารในพระวินัยว่า กฐินุธาร กฐินเดาะ นี้เป็นเพียงคำเรียกเพื่อความหมายดังกล่าวเท่านั้น.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

สมัยเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ป่าแห่งหนึ่งใกล้ภัคคชนบท ได้มีคฤหบดีผู้หนึ่งเรียกกันว่านกุลบิดาซึ่งมีศรัทธาเลื่อมใสอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย ได้ไปเฝ้ากราบทูลว่า ตัวท่านนั้นเป็นคนแก่เฒ่าอายุมาก ผ่านวัยไปไกล ร่างกายกระเสาะกระแสะ เจ็บป่วยอยู่เนือง ๆ ไม่เที่ยงว่าจะได้เห็นพระพุทธเจ้า และภิกษุทั้งหลายเป็นที่เจริญใจไปได้สักเท่าไร จึงขอให้พระพุทธเจ้าโปรดประทานโอวาทอนุสาสน์สอนสั่ง ซึ่งจะให้เกิดความเกื้อกูลความสุขตลอดกาลนาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสรับรองธรรมดาร่างกายว่าเป็นดังนั้น และตรัสอนุสาสน์ว่า กายนี้เหมือนไข่ ถูกรัดรึงอาดูรเดือดร้อน ใครเล่าตรวจกายนี้อย่างรอบคอบจะพึงรับรองว่าไม่มีโรคอะไร แม้สักครู่หนึ่งได้ เว้นไว้แต่คนเขลา เพราะฉะนั้น ให้ศึกษาปฏิบัติอย่างนี้ว่า **เมื่อกายของเราอาดูร จิตจักไม่อาดูรเดือดร้อนกระสับกระส่ายฉะนี้** คฤหบดีได้ฟังพระโอวาทนี้แล้วมีจิตใจชื่นบานผิวหน้าผ่องใส กราบทูลลาออกมา แล้วไปหาท่านพระสารีบุตร ขอให้ท่านช่วยอธิบายขยายความพระโอวาทย่อนี้ พระสารีบุตรได้แสดงอธิบายแยกแยะออกไปโดยแจ่มแจ้ง มีใจความโดยย่อว่า คนใจหยาบผู้ที่มิได้สดับธรรม ย่อมอาดูรเดือดร้อนทั้งกายทั้งจิต เพราะยึดถือสิ่งทั้งหลาย ทั้งทางกายทางใจ ทั้งภายนอกภายในว่าเป็นตนของตน หรือเป็นเราของเรา เมื่อสิ่งทั้งหลายนั้นแปรปรวนไป จึงเกิดความทุกข์กายทุกข์ใจเดือดร้อนไป

ต่าง ๆ ส่วนคนใจประเสริฐผู้ได้สดับธรรม แม้มีกายต้องอาดูรไปตามคติธรรมดาของความแก่เจ็บตายและความพลัดพราก แต่ก็มีจิตไม่อาดูรเดือดร้อนกระสับกระส่าย เพราะไม่ยึดถือสิ่งทั้งหลายเหมือนอย่างนั้น เมื่อสิ่งทั้งหลายนั้นแปรปรวนไป ก็ไม่ทุกข์ร้อนกระวนกระวาย จิตปล่อยวางได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจับใจความแห่งพระพุทธโอวาทนี้ ทรงพระราชนิพนธ์เป็นคาถาภาษามคธ แปลว่า **"เราทำตามคติคำสอนของพระพุทธะศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อกายของเราอาดูร จิตจักไม่อาดูร"** พระพุทธโอวาทข้อนี้มีคติที่พึงศึกษาปฏิบัติตามเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกวัย แม้คฤหบดีผู้เฒ่าจะได้กราบทูลขอพระโอวาท เพื่อตนที่เป็นคนแก่เท่านั้น แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงชี้ความจริงของร่างกายว่าเป็นของอาดูรเปราะแตกง่ายเหมือนอย่างไข่ เพราะมีโรคอย่างใดอย่างหนึ่งประจำอยู่ทั้งนั้น เมื่อตรวจเข้าแล้วจริง ๆ ก็จักต้องพบโรคไม่อย่างนี้ก็อย่างนั้นสักอย่างหนึ่งจนได้ จึงสมควรที่จะทำจิตให้ไม่อาดูรด้วยวิธีปฏิบัติทำจิตให้ปล่อยวาง ไม่ยึดถือ สิ่งไรที่ควรทำก็รีบทำให้เรียบร้อยถูกต้อง เพื่อจะไม่ต้องเป็นกังวลใจ ท่านนกุลบิดาคฤหบดีผู้นี้ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องว่า เป็นยอดแห่งอุบาสกผู้มีวิสสาสะ (คุ้นเคย) ในพระพุทธเจ้า และได้ทรงยกย่องคฤหปตานีผู้ภริยาว่าเป็นยอดแห่งอุบาสิกา ผู้มีวิสสาสะในพระศาสนาเช่นเดียวกัน.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

สมัย เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกประกาศพระพุทธศาสนาไปในชนบทต่าง ๆ ตั้งแต่ได้ตรัสรู้แล้ว ครั้งหนึ่งได้เสด็จถึงแคว้นภัคคะ ซึ่งมีเมืองหลวงเรียกอย่างคำไทยว่าเมืองจระเข้ร้อง ได้ประทับพักที่ป่าแห่งหนึ่งใกล้เมืองนั้น มีคฤหบดีสามีภรรยาคู่หนึ่ง เรียกว่า 'นกุลบิดา' (พ่อของนกุล) และ 'นกุลมาตา' (แม่ของนกุล) ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับพวกชาวเมืองจระเข้ร้องทั้งหลาย ทั้งสองคนได้เห็นพระศาสดาครั้งแรก ก็ได้เกิดความรักอย่างยิ่งในพระองค์ ถึงกับหมอบที่พระยุคลบาท กราบทูลว่าพระองค์ได้ทรงทิ้งเขาทั้งสองเสด็จไปไหนมาช้านานถึงเท่านี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม ให้เขาทั้งสองตั้งอยู่ในปฐมผล เมื่อได้ประทับพักอยู่พอสมควรแล้ว ได้ทรงลาเขาทั้งสองกับชาวเมืองนั้นเสด็จจาริกต่อไป ต่อมาอีกนานปีเมื่อทั้งสองคนนั้นชราลงมาก พระพุทธเจ้าได้เสด็จผ่านมาถึงนครนั้นอีก ท่าน

ทั้งสองได้ทราบข่าวมีความดีใจยิ่งนัก ได้ไปเฝ้ากราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมทั้งพระภิกษุสงฆ์ไปเสวยที่นิเวศน์ของตน ได้จัดภัตตาหารอย่างประณีตถวาย ครั้นเสร็จภัตกิจแล้วได้เข้าเฝ้าพร้อมกันทั้งสองคน นกุลบิดาได้กราบทูลว่า ตั้งแต่ได้นกุลมารดาเมื่อยังเป็นหนุ่มสาวอยู่ด้วยกันมาก็ไม่เคยแม้จะคิดนอกใจนกุลมารดาแม้ด้วยใจ ดังนั้นจะประพฤติละเมิดทางกายจากไหนเล่า ทั้งสองปรารถนาจะได้พบกันทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า ฝ่ายนกุลมารดาก็ได้กราบทูลอย่างเดียวกันว่า ตั้งแต่ได้กับนกุลบิดาเมื่อยังเป็นสาวเป็นหนุ่ม อยู่ด้วยกันมาก็ไม่เคยแม้จะคิดนอกใจนกุลบิดาแม้ด้วยใจ ดังนั้นจะประพฤติละเมิดทางกายจากไหนเล่า ทั้งสองปรารถนาจะได้พบกันทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า ท่านทั้งสองได้กราบทูลพระพุทธเจ้าถึงจิตใจที่แบบแน่น ซื่อตรงต่อกันที่สุดตั้งแต่หนุ่มจนแก่ ทั้งยังได้กราบทูลถึงความปรารถนาที่จะพบกันดังนั้นตลอดถึงในชาติหน้า และจิตใจของท่านทั้งสองนั้น ยังได้รวมกันรักเคารพสนิทในพระพุทธเจ้า ถึงได้กราบทูลเหมือนตัดพ้อพระองค์ว่าทำไมจึงได้ทรงหนีหายไปเสียนานเมื่อได้เฝ้าเป็นครั้งแรกเท่านั้น คล้ายกับว่าได้เคยพบ และได้คุ้นเคยกับพระองค์เป็นอย่างยิ่งมาก่อนช้านานแล้ว ท่านเล่าว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอดีตชาติของท่านทั้งสองที่ได้เคยอุปการะพระองค์มาในฐานมารดา บิดา น้า อา เป็นต้นมากมาย จึงได้มีความสนิทคุ้นเคยในพระองค์ยิ่งนัก เหตุฉะนี้ จึงได้ทรงยกย่องท่านทั้งสองเป็นเอตทัคคะ คือเป็นที่หนึ่งของอุบาสกอุบาสิกา ผู้มีวิสสาสะคุ้นเคยในพระพุทธเจ้า ท่านทั้งสองนี้ได้รับพระพุทธโอวาทย่อ ที่ตรัสสอนให้ปฏิบัติทำจิตให้ไม่อาดูร จะปฏิบัติจิตดังนี้ได้ก็ด้วยทำตามคำแนะนำของสัปบุรุษ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ผู้ที่เป็นสัปบุรุษ ย่อมทำได้ ลักษณะของสัปบุรุษมีดังนี้ ๑. มีความกตัญญูกตเวที ๒. ทรงปัญญา ๓. เป็นมิตรที่ดี ๔. มีความภักดีมั่น ๕. เอื้อเฟื้อช่วยทำกิจของมิตรผู้มีทุกข์. สรุปลงว่า สัปบุรุษคือคนดี ฉะนั้น ใครที่เป็นคนดีย่อมทำจิตให้ดีให้ไม่อาดูรได้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ถ้ามีปัญหาเกี่ยวแก่ศาสนาว่า ประสงค์จะได้ศาสนาที่แสดงธรรมเป็นสัจจะ คือจริงแท้หรือไม่ ทุก ๆ คนก็น่าจะตอบตรงกันหมดว่า ต้องการศาสนาที่แสดงสัจจธรรม คำถามคำตอบนี้ควรจะถือเป็นหลักมูลฐานข้อแรก แต่ก็น่าจะมีคำถามแย้งว่า นอกจากต้องการจะได้

อย่างนั้นแล้ว ยังควรจะขยายความออกไปอีกว่าต้องการจะได้สัจจธรรมที่พึงปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ขึ้นมาได้ด้วย และก็น่าจะมีคำถามเพิ่มเติมอย่างนั้นอย่างนี้ต่อไปอีก ฉะนั้น จะยุติเอาเพียงหลักการข้อแรกนั้นก่อน เรื่องอื่นค่อยว่าไปทีหลังตามประเด็นของเรื่องที่เกี่ยวไปถึง เพราะประการแรกคนคงต้องการของแท้ ไม่ต้องการของปลอมของเทียม และเหตุที่ต้องการก็ต้องเพราะเชื่อ หรือเห็นว่าเป็นประโยชน์ จึงได้เกิดต้องการขึ้น การที่จะมีความเห็นหรือเชื่อดังนั้นก็ต้องเพราะมีการชักนำให้เห็น หรือเชื่อจากองค์การของศาสนานั้น ๆ และทุกศาสนาก็ย่อมจะแสดงว่าศาสนาของตนเป็นของจริง มีประโยชน์ช่วยคนได้ต่าง ๆ ไม่มีศาสนาไหน ที่จะบอกว่าศาสนาของตนเป็นของเทียมของปลอม และไร้ประโยชน์ช่วยอะไรไม่ได้ ก็เมื่อทุกคนต้องการของจริงแท้ดังนี้ โดยไม่ใช่หลอกตัวเองก็ควรจะพิจารณาคำสอนของศาสนาในแง่ของความจริงก่อน เช่นเรื่องบุญบาปหรือความดีความชั่ว ว่าบุญจริงเป็นอย่างไร บาปจริงเป็นอย่างไร นอกจากนี้บุญบาปก็ยังมีหยาบละเอียดเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป ยกตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้ทำบาปทั้งปวง สอนให้ทำกุศลให้ถึงพร้อม ท่านสอนว่าประพฤติผิดศีลห้าเป็นบาปเป็นต้น แต่คนเรามีหน้าที่จะต้องทำอยู่ต่าง ๆ กัน บางหน้าที่จะรักษาศีลข้อใดข้อหนึ่งไม่สะดวก บางทีเมื่อปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจที่รู้สึกว่าทำบาปก็เลยไม่สบายใจ ถึงกับทิ้งหน้าที่ไปเสียก็มี หรืออาจถึงกับทิ้งศาสนาที่สอนว่าเป็นบาปนั้น ไปถือศาสนาที่สอนว่าไม่เป็นบาป ถ้าเป็นดังนี้ก็แปลว่าไม่ต้องการความจริง เพราะถ้าต้องการความจริงก็ควรจะพิจารณาว่าความจริงเป็นอย่างไร และความจริงเป็นบาป แม้จะเปลี่ยนศาสนาแล้วไปทำเข้าก็ไม่พ้นบาป หากจะมีศาสนาแสดงสิ่งที่เป็นบาปว่าไม่เป็นบาป ศาสนาเช่นนั้นก็เป็นศาสนาปลอมหรือเทียม ส่วนที่ละทิ้งหน้าที่นั้นอาจทำถูกบัญญัติของศาสนา แต่ก็อาจผิดบัญญัติของบ้านเมืองหรือผิดอย่างอื่น ฉะนั้น ก็ควรต้องพิจารณาว่าตนยืนอยู่ที่ไหน คือให้รู้จักฐานะภาวะของตนที่เป็นอยู่ และพิจารณาว่าเมื่ออยู่ในฐานะเช่นนั้นจะพึงปฏิบัติศาสนาได้เพียงไร พระพุทธศาสนาแสดงธรรมที่เป็นสัจจธรรม บุญก็ว่าบุญ บาปก็ว่าบาป เมื่อแสดงให้ทราบแล้ว ผู้ฟังได้ศรัทธาปัญญาในธรรมเพียงไร และจะปฏิบัติได้เพียงไรก็แล้วแต่ผู้ฟัง พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบังคับ หรือชักชวนใครให้มาเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้ที่ได้สดับธรรมมาขอเป็นหรือมาแสดง

ตนเอง คือแสดงความประสงค์ของตนเอง แม้เช่นนั้นก็มิใช่ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงอนุมัติตามประสงค์ทุกอย่าง เช่นการขอบรรพชาอุปสมบทต้องไม่มีข้อขัดข้องต่าง ๆ ตามที่มีวินัยระบุไว้ จึงจะบวชให้ได้ พระพุทธศาสนาจึงไม่ขัดขวางต่อบ้านเมืองและมีสัจจธรรมอยู่ครบถ้วนสำหรับสนองความประสงค์ประโยชน์ของคนทุกภาวะฐานะ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเล็คล้ำ

พระพุทธศาสนาบริบูรณ์ด้วยธรรมสำหรับทุกคนจะเลือกปฏิบัติได้ แต่มิใช่หมายความว่าจะปฏิบัติได้ทุกข้อโดยไม่เลือก เหมือนอย่างร้านค้าที่มีสรรพสินค้า สำหรับคนจะเลือกซื้อได้ทุกอย่างที่ต้องการ แต่มิใช่ว่าจะต้องซื้อทุกอย่างโดยไม่เลือก ใครต้องการสิ่งใดก็ซื้อสิ่งนั้นตามกำลังทรัพย์ของตน ถ้าต้องการสิ่งที่แพงเกินกำลังทรัพย์ก็ไม่อาจจะซื้อได้เหมือนกัน จึงต้องรู้ก่อนว่าตนต้องการอะไรมีกำลังที่จะซื้อได้เพียงไร สรรพธรรมในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ควรที่ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้ก่อนว่าตนต้องการอะไร มีกำลังที่จะพึงปฏิบัติได้เพียงไร คือต้องรู้จักตนเองโดยฐานะภาวะเป็นต้นเมื่อตนเองเป็นคฤหัสถ์พึงปฏิบัติธรรมสำหรับคฤหัสถ์ เมื่อตนเองเป็นบรรพชิตก็พึงปฏิบัติธรรมสำหรับบรรพชิต จะทำครึ่งคฤหัสถ์ครึ่งบรรพชิตนั้นไม่ชอบ มีมากข้อที่คฤหัสถ์ทำอยู่โดย ปกติพระพุทธเจ้าไม่ตรัสว่าเป็นบาป แต่เมื่อบรรพชิตไปทำเข้าตรัสว่าเป็นบาปทันที ฉะนั้นเรื่องบาปจึงมีอยู่หลายชั้น เรื่องบุญก็เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างภิกษุมีศีล ๒๒๗ ข้อ แปลว่ามีบาปอยู่ ๒๒๗ ข้อ สำหรับภิกษุถ้าไปละเมิดศีลเหล่านี้ ส่วนคฤหัสถ์มีศีล ๕ ศีล ๘ ก็แปลว่ามีบาปอยู่ ๕ หรือ ๘ ข้อ ถ้าไปทำผิดศีลเข้า บาปของคฤหัสถ์จึงน้อยกว่าบาปของภิกษุมาก ถ้านำเอาบาปของภิกษุไปปรับคฤหัสถ์ด้วยแล้ว ก็จะต้องว่าคฤหัสถ์พากันทำบาปอยู่มากมายทุกวัน แต่ก็ไม่มีใครว่าอย่างนั้น ถ้าคฤหัสถ์ไปทำมีศีลอย่างพระเสียอีกจะถูกว่าใช้ไม่ได้ เช่นไม่ประกอบอาชีพเที่ยวขอเขา แม้ด้วยอาการอย่างสมณะก็ตาม ถ้าไปทำเข้าก็จะกลายเป็นบาปสำหรับคฤหัสถ์ไป ส่วนบรรพชิตถ้าไปประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์เลิกเที่ยวบิณฑบาตก็ใช้ไม่ได้เหมือนกัน เรื่องของบาป มีความหมายอย่างไรจึงเกี่ยวแก่ภาวะที่ดำรงอยู่ของบุคคลด้วย จึงต้องรู้ว่าเดี๋ยวนี้เราเป็นอะไร หรือเหมือนอย่างที่พูดกันว่าเรายืนอยู่ที่ไหน เราควรจะรับบาปบุญในพระพุทธศาสนามาถือสักเท่าไหน ๆ จะยกตัวอย่างนิจศีลคือศีล ๕ ที่พระพุทธเจ้าทรง

บัญญัติไว้สำหรับคฤหัสถ์ ในพิธีทำบุญทุกแห่งย่อมมีการขอสรณะและศีล ๕ นี้กันโดยทั่วไป ผู้ใดรับศีล ๕ ก็แปลว่าถือบาปบุญไว้ ๕ ข้อ อยู่ในศีลก็เป็นบุญ ทุศีลก็เป็นบาปตามที่รับถือไว้ ถ้ารับศีลไว้ข้อใดข้อหนึ่งก็แปลว่า ถือบาปบุญไว้ข้อใดข้อหนึ่ง ถ้าไม่รับเลยก็แปลว่าไม่ถือไว้เลย คือสุดแต่ศรัทธาที่จะรับถือเพียงไรของแต่ละบุคคล จึงต้องมีคำขอสรณะและศีลแสดงว่าต้องการ พระก็ให้ตามที่ต้องการ เหตุที่เป็นดังนี้ ก็คือเหตุดังกล่าวแล้ว สรูปลงว่าสุดแต่จะต้องการ พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนามิได้นำเอาบาปบุญไปยัดเยียดให้แก่ใคร ๆ จนเต็มไปหมด หากแต่แสดงไว้พร้อมสรรพตามสัจจะ (ความจริง) คนทุกคนถ้ารู้ภาวะของตนและรับเอาบาปบุญมาถือตามควรแก่ภาวะ เช่นว่ารับศีล ๕ มาเท่านั้น หรือรับศีลข้อใดข้อหนึ่ง เป็นเวลาสักเท่าไรก็ตาม ก็ถือเพียงนั้นว่าเป็นบุญหรือบาปของตน นอกนั้นไม่ต้องคำนึงถึงเพราะมิได้รับมาถือ ก็จะไม่เดือดร้อน เพราะไปคิดถึงบาปบุญในเรื่องมากมายที่ตนมิได้รับมาถือไว้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่บุพพาราม กรุงสาวัตถี ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า พระองค์ได้ทรงอยู่เป็นส่วนมากทั้งเมื่อก่อนทั้งในบัดนี้ ด้วยสุญญตาวิหาร คือ อยู่ด้วยสุญญตาที่แปลว่า ความว่าง และได้ตรัสอธิบายสุญญตาในทางปฏิบัติเป็นขั้นไว้ดังนี้ ๑. ไม่ทำใจกำหนดเป็นบ้านเป็นหมู่คน แต่ทำใจกำหนดเป็นป่าแต่อย่างเดียว จนจิตแล่นไปจับตั้งสนิทในความกำหนดเป็นป่า ก็จะไม่มีความยุ่งที่เกิดจากเหตุที่เป็นบ้านเป็นหมู่คน ยังมีแต่ป่าเพราะกำหนดว่าเป็นป่าแต่อย่างเดียว เหมือนอย่างปราสาทของนางวิสาขา (คือที่ประทับในบุพพาราม) นี้ว่างจากสัตว์พาหนะต่าง ๆ จากทองเงินจากความประชุมแห่งหญิงชาย ยังไม่ว่างอยู่แต่ภิกษุสงฆ์อย่างเดียว ๒. ไม่ทำใจกำหนดเป็นป่า แต่ทำใจกำหนดเป็นแผ่นดินราบเรียบเตียนโล่งไปอย่างเดียว ก็จะไม่มีป่ามีแต่แผ่นดินอย่างเดียว ๓. ไม่กำหนดใจเป็นแผ่นดิน แต่ทำใจกำหนดเป็นอากาศ คือ ช่องว่างไปทั้งหมดอย่างเดียว ก็จะไม่มีแผ่นดินมีแต่อากาศอย่างเดียว ๔. ไม่ทำใจกำหนดอากาศ แต่ทำใจกำหนดวิญญาณ คือ ความรู้ของจิตอย่างเดียว ก็จะไม่มีอากาศมีแต่วิญญาณทั่วไปอย่างเดียว ๕. ไม่ทำใจกำหนดวิญญาณ แต่ทำใจกำหนดว่า

ไม่มีอะไรเลย ก็จะไม่มีวิญญาณมีแต่ตัวความกำหนดว่าไม่มีอะไรเลยนั้น ๖. ไม่ทำใจกำหนดว่าไม่มีอะไรเลย แต่ทำใจกำหนดตัวความกำหนดเองว่า เป็นความกำหนดก็ไม่ใช่ ไม่เป็นก็ไม่ใช่แต่อย่างเดียว ก็จะไม่มีความกำหนดที่ว่าไม่มีอะไรเลย มีแต่ความกำหนดตัวความกำหนดเองนั้นเท่านั้น ๗. ไม่ทำใจกำหนดความกำหนดเองนั้น แต่ทำใจให้เป็นเจโตสมาธิ (ความตั้งมั่นเป็นสมาธิแห่งใจ) ที่ไม่มีนิมิตแต่อย่างเดียว ก็จะไม่มีความกำหนดดังกล่าวนั้น มีแต่กายนี้ซึ่งมีอายตนะมีชีวิต ๘. เมื่อไม่ทำใจกำหนดทุก ๆ อย่างเลื่อนขึ้นมาโดยลำดับได้จนถึงสมาธิแห่งใจที่ไม่มีนิมิตดังกล่าว ก็รู้ว่าถึงสมาธินี้ก็ยังเป็นสิ่งปรุงแต่ง และสิ่งปรุงแต่งจะเป็นอะไรก็ตาม ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงมีดับเป็นธรรมดา เมื่อมีความรู้ขึ้น จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหมด จึงไม่มีอาสวะกิเลสทุกอย่าง ยังมีแต่ชีวิตนี้ที่ยังจะต้องยุ่งอยู่อย่างเดียว พระพุทธเจ้าได้ตรัสสุญญตาไว้ ๘ ขั้นดังนี้และได้ตรัสในทางปฏิบัติทำใจกำหนดที่เรียกว่าสัญญาที่แปลว่า ความกำหนด หรือ ความกำหนดหมายก็จะได้ความว่างจากสิ่งที่ไม่กำหนด แต่ก็ต้องได้ความไม่ว่างในสิ่งที่กำหนด เพราะเมื่อใจกำหนดอยู่ในสิ่งใดก็ย่อมไม่ว่างจากสิ่งนั้นโดยตรงก็คือไม่ว่างจากตัวความกำหนดนั้นเอง แต่ก็จำเป็นต้องจับไว้อันหนึ่งเมื่อจะปล่อยอันหนึ่ง จนถึงขั้นที่ ๗ แล้ว ซึ่งไม่มีอะไรต้องจับไว้เพื่อแลกเปลี่ยนกันต่อไปแล้ว จึงปล่อยได้โดยไม่ต้องจับอะไรไว้ต่อไป ดูก็คล้ายขึ้นบันได ปล่อยขั้นล่างเหยียบขั้นบนขึ้นไปโดยลำดับจนถึงขั้นสูงสุดก็ปล่อยได้ทั้งบันไดขึ้นเรือนไป ฉะนั้นสุญญตานี้ก็เป็นธรรมาปฏิบัติตามลำดับธรรมดานี้เอง ตรัสว่าวิธีเข้าถึงสุญญตาดังนี้เท่านั้นเป็นของจริงแท้ไม่วิปลาส และข้อท้ายเป็นสุญญตาที่ยอดเยี่ยมเลิศล้ำ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พระพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงธรรมแม้จะล่วงมากว่าสองพันปีกึ่งแล้ว ก็ยังเป็นสรณะของโลกได้ แต่ในบัดนี้พระศาสนาของพระองค์ได้แยกออกเป็นสองสายใหญ่ คือ สายที่รักษาพระธรรมวินัยไว้ตามเดิมเรียกว่า เถรวาท ดังในเมืองไทย ลังกา พม่า และสายที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เรียกว่า อาจริยวาทหรือมหายานดังในเมืองจีน ธิเบต ญวน ญี่ปุ่น

บางทีธรรมชื่อเดียวกัน แต่อธิบายต่างกัน ทางเถรวาทซึ่งเป็นสายเดิมนั้นต้องปฏิบัติในศีล สมาธิปัญญาให้บริบูรณ์ด้วยกัน วิธีปฏิบัติก็ต้องการปฏิบัติโดยลำดับ (อนุปุพพปฏิปทา) การปฏิบัติที่เรียกว่า "ทางตรง" และ "ไม่เนิ่นช้า" ก็คือปฏิบัติให้ตรงทางดังกล่าว และเลื่อนขั้นขึ้นไปโดยไม่ถูกชักให้หยุดให้ว่นให้ถอย มีกำลังส่งขึ้นไปได้เร็ว ธรรมทุกข้อทุกหมวดย่อมมีอธิบายในแนวทางเดียวกันนี้หมด เช่น "สุญญตา ความว่าง" ก็มีอธิบายเป็นศีล สมาธิ ปัญญา คือศีลก็ว่างบาปทุจริตตามที่เว้นได้ สมาธิก็ว่างนิวรณ์ในใจ ปัญญาก็ว่างจากความหลงไม่รู้ แม้จะอธิบายด้วยถ้อยคำอย่างอื่นก็ย่อมรวมเข้าในทางนี้ และในขั้นว่างที่สุดคือว่างจากความปรุงแต่งทั้งปวงนั้น ก็จะต้องปรุงแต่งมาก่อน หมายถึงต้องปรุงแต่งความดีแต่ละขั้นดังกล่าวขึ้นไปจนสุดดี อันหมายถึงว่าสุดชั่วด้วยแล้ว เปรียบเหมือนขึ้นไปสุดขั้นบันได จึงหยุดปรุงแต่งได้ ก็เป็นอันว่าว่างถึงที่สุดก่อนแต่นั้นก็ยังไม่ว่างหมด ว่างอย่างหนึ่งด้วยการทำให้มีเต็มไว้อย่างหนึ่ง สิ่งที่ทำให้มีเต็มไว้นี้ก็ได้แก่ความดีดังที่เรียกว่า บารมีเพื่อขับไล่อาสวะกิเลสในจิตใจให้สิ้นไป ก็ได้แก่ศีลสมาธิปัญญาที่ปฏิบัติสั่งสมไว้เสมอนั้นแหละ อาศัยมีความพากเพียรพยายาม ไม่ใช่นอนรอให้บารมีแก่กล้าขึ้นจนสำเร็จไปเอง จึงได้มีแสดงความเพียรไว้ในหมวดธรรมที่เป็นหลักทั้งหมดในอริยสัจจ์ ๔ เอง จะถึงความดับทุกข์ได้ก็ต้องปฏิบัติในมรรค เมื่อดูอย่างผิวเผินก็ดูเหมือนเป็นหนทางยาวกว่าจะถึงที่สุดทุกข์ ทำให้คนที่อยากจะได้จะถึงเร็ว ๆ ต้องการจะพบทางที่สั้นกว่าหรือสั้นที่สุด ซึ่งบางทีก็อาจพบอธิบายจากฝ่ายมหายานดังเช่นที่เคยพบอธิบายจากหนังสือของผู้ที่เคยไปศึกษาลัทธิเซนในญี่ปุ่น ความตอนหนึ่งว่าเมื่อหัดนับลมหายใจออกหนึ่งถึงสิบหลายหน เมื่อใจคิดออกไปก็ส่งเข้ามานับลมหายใจ แล้วครูก็ให้วิธีปฏิบัติที่เรียกว่าโกน (Koan) ขั้นแรกซึ่งเกือบเป็นมูชิ (Muji) ไปทีเดียว มูก็คือความไม่มีอะไร (Nothingness) ต้องไม่คิดถึงคำสอนของบุราณาจารย์อะไรทั้งนั้น ต้องตัดความคิดทุกอย่างของตนเอง เพ่งลงไปที่คำเดียวว่า มู (ไม่มีอะไร) ไม่คิดว่ามูเป็นสุญญตา (ความว่าง) เด็ดขาดไม่มีสิ่งตรงกันข้าม ไม่คิดว่ามูเป็นความปฏิเสธตรงกันข้ามกับความรับรอง เพราะเมื่อคิดก็ผิดทั้งนั้น ฉะนั้น ไม่ทำความคิดถึงมูเลยก็จะเผชิญกับมูเอง อธิบายอย่างนี้มีอยู่มากทางฝ่ายมหายาน.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ผู้นับถือพระพุทธศาสนาโดยมากที่นับถือไปตามมารดาบิดามักมิได้มีการแสดงตนเป็นพิเศษ การนับถือเป็นไปเอง แต่การแสดงตน แม้ของผู้ที่นับถืออยู่แล้วก็พึงมีในบางครั้งตามเหตุที่เกิดขึ้น ดังที่ได้มีตัวอย่างมาตั้งแต่พุทธกาล ได้มีเล่าไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า พระโพธิราชกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าอุเทน แห่งกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ซึ่งพระราชบิดาทรงส่งไปครองแคว้นภัคคะทำนองเมืองลูกหลวง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่แคว้นนั้น ได้เชิญเสด็จพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปเสวยที่โกกนทปราสาทที่สร้างขึ้นใหม่ เมื่อเสร็จภัตตกิจแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรม จบแล้ว พระราชกุมารได้กราบทูลว่าพระแม่เจ้าของพระองค์ได้ทรงเล่าว่า เมื่อพระแม่เจ้าทรงครรภ์ได้ทรงเปล่งพระวาจาเฉพาะพระพักตร์พระพุทธเจ้า ณ โฆสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพีว่า กุมารหรือกุมาริกาผู้อยู่ในครรภ์นี้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ขอให้ทรงจำไว้ว่าเขาเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาตั้งแต่บัดนี้ไป ต่อมาพระพี่เลี้ยงได้อุ้มพระองค์ซึ่งได้ประสูติแล้วไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลเหมือนอย่างนั้น มาบัดนี้ พระองค์ทรงเปล่งพระวาจาเหมือนอย่างนั้นด้วยพระองค์เอง นับว่าได้ทรงถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แสดงพระองค์เป็นอุบาสกรวม ๓ ครั้ง ในประเทศไทยเรานี้แต่ก่อนมาเคยนิยมให้บุตรของตนบรรพชาเป็นสามเณร เวลานี้ยังนิยมอยู่ในบางภาคของไทยเรา เช่นภาคพายัพที่ปรากฏว่านิยมบวชเณรกันมากกว่าบวชพระ แต่ส่วนมากนิยมดังนี้เปลี่ยนไปเป็นการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ (ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน คือ ผู้นับถือพระพุทธเจ้า) ธรรมเนียมนี้สำหรับผู้ที่ไม่ขอบวชทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ก็ได้มีมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล แต่ในชั้นหลังนี้ได้นำมาใช้เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะส่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงเป็นพระราชกุมารไปทรงศึกษา ณ ต่างประเทศ จึงโปรดให้แสดงพระองค์เป็นอุบาสก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงถวายแบบและทรงเป็นประธานสงฆ์ในพระราชพิธีครั้งนั้น แต่ยังไม่ได้ทรงเรียบเรียงไว้เป็นแบบแผน ต่อมาในคราวที่ทรงพระกรุณาโปรดจะส่งพระองค์เจ้ากับหม่อมเจ้าหลายพระองค์ไปทรงศึกษา ณ

ต่างประเทศ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าจึงได้ทรงเรียบเรียงขึ้นไว้เป็นแบบแผนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๒ และเปลี่ยนคำว่าอุบาสกเป็นพุทธมามกะ หรือพุทธมามิกา (บัดนี้มีฉบับพิมพ์เป็นเล่มเล็ก ที่มหามกุฏราชวิทยาลัย เรียกว่า "ระเบียบ แลคำปฏิญญา พุทธประวัติ และ หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา สำหรับพุทธมามกะ") ธรรมเนียมนี้ได้มีการทำตามกันขยายออกไปจนถึงนักเรียน เพราะเป็นวิธีให้เด็กได้ความรู้สึกในพระศาสนาที่ตนนับถือ.

ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดจะทรงส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ไปทรงศึกษา ณ ต่างประเทศ และโปรดจะให้ทรงแสดงพระองค์เป็นพุทธมามกะก่อนที่จะเสด็จไปนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยได้โปรดอภิบาลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอให้เสด็จไปทรงศึกษาด้วยพระอุตสาหะวิริยภาพ โดยเกษมสวัสดีประสิทธิเทอญ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

"ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นแม้ปรินิพพานนานมาแล้ว และพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะ (ที่พึ่งที่นับถือ) ขอพระสงฆ์จงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ผู้นับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน (คือผู้นับถือพระพุทธเจ้า)" ข้อความนี้เป็นคำแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือพุทธมามิกาในภาษาไทย แต่ในพิธีนิยมว่าเป็นภาษาบาลีไม่ต้องว่าคำแปล ส่วนความสำเร็จประโยชน์อยู่ที่ผู้แสดงตน รู้ความและมีความตั้งใจดังคำที่เปล่งแสดงนั้น ซึ่งมีข้อสำคัญคือถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ กับประกาศตนเป็นพุทธมามกะต่อหน้าพระสงฆ์ ข้อสำคัญดังกล่าวควรทำความเข้าใจให้ดี เพราะเป็นสัจจปฏิญญาอย่างหนึ่งที่ตนพึงรับปฏิบัติต่อไป พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งสามนี้เป็นหลักเป็นประธานเป็นที่เคารพสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงมีความรู้ความบริสุทธิ์อย่างสูงสุด และทรงมีกรุณาแสดงพระธรรมสั่งสอนที่ปรากฏเป็นพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน พระธรรมเป็นทางแห่งความดีความบริสุทธิ์ และความสุขทุกอย่าง พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้ปฏิบัติตามพระธรรม ดำรงไว้สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน หรือตลอดเวลาที่ยังมีพระสงฆ์ ทั้งสามนี้เรียกว่า

พระรัตนตรัย แปลว่ารัตนะ (แก้ว) ทั้งสามเป็นสรณะคือที่พึ่งที่นับถืออย่างสูงสุด หมายความว่าเป็นที่พึ่งที่นับถือของจิตใจ คนเราเมื่อมีที่พึ่งของจิตใจดี จะไปไหน จะอยู่ที่ไหนก็มีความอบอุ่นใจสบายใจไม่ต้องหวาดกลัวว้าเหว่ ฉะนั้น ตื่นนอนตอนเช้าหรือและก่อนนอนตอนกลางคืน จึงมีนิยมสวดมนต์บทพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แม้โดยย่อสำรวมใจระลึกถึงพระรัตนตรัย และอธิษฐานใจที่จะปฏิบัติอยู่ในทางพระธรรมของพระพุทธเจ้าอันสมควรแก่ตน พระรัตนตรัยสำเร็จเป็นที่พึ่งโดยแท้จริงได้ในจุดนี้ คือ ปฏิบัติตนอยู่ในทางพระธรรมและความสำรวมใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย แม้วันละครั้งสองครั้งดังกล่าว จะเป็นเหตุเตือนใจอย่างสำคัญให้ปฏิบัติอยู่ในทางพระธรรม ไม่เช่นนั้นก็อาจจะลืมเลือนไปเสีย ส่วนการประกาศตนเป็นพุทธมามกะนั้น พุทธมามกะแปลว่า "ผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นของตน" เป็นการแสดงตนให้ปรากฏเปิดเผยว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยการกล่าวเป็นคำปฏิญญาออกมาต่อหน้าพระสงฆ์ ขอให้พระสงฆ์รับจำเอาไว้ด้วย โดยที่แท้ก็เพื่อให้ตนรับจำตนเองไว้นั้นเองว่า ได้เป็นพุทธมามกะแล้ว และเพื่อให้มั่นคงก็ให้พระสงฆ์รับจำไว้ด้วยอีกชั้นหนึ่ง เป็นวิธีที่ทำให้เกิดความรู้สึกสำนึกที่แน่นแฟ้นขึ้น เพราะได้ประกาศตนออกไปแล้วแน่นอน เท่ากับเป็นการกระทำสัจจปฏิญญาอย่างหนึ่งในทางศาสนา ผู้ที่ได้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะแล้ว ย่อมมีพระพุทธเจ้าเป็นพระของตน ในฐานะเป็นอุดมสรณะ (ที่พึ่งสูงสุด) เหมือนอย่างได้มีพระบิดาในทางศาสนาแล้ว สิ่งอื่นหากจะเคารพนับถือ เพราะมีความเจริญด้วยคุณความดีก็เคารพนับถือในฐานมีคุณได้ แต่ก็มิใช่ในฐานเป็นพระของตนดังกล่าว เหมือนอย่างนับถือบิดาของคนอื่นได้ แต่ก็มิใช่ในฐานเป็นบิดาของตน ผู้ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นพระของตนอยู่ประจำใจเท่ากับมีพระที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดประจำตน โดยไม่ต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นประดับอยู่ภายนอกก็ได้ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะหากได้ทำความเข้าใจและปฏิบัติตามข้อสำคัญดังกล่าว ก็จะสำเร็จประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในคราวขึ้นปีใหม่ ประชาชนพากันมีงานรื่นเริงมีการทำบุญใส่บาตร และส่งความสุขแก่กัน ข้อหลังนี้จะได้ตัวอย่างมาจากไหนก็ตาม แต่ก็เป็นการแสดงความปรารถนาดี อย่างน้อยก็ทำให้เกิดมิตรจิตขึ้นระหว่างกัน ความสุขเป็นพรข้อหนึ่งที่ทุก ๆ คนต้องการ พรที่คนรู้จักต้องการกันมากก็คือพรสี่ เรียกว่าจตุพิธพรได้แก่ อายุ วรรณ สุข พล เพราะมีในบทอนุโมทนาที่พระสวดให้ในการบำเพ็ญกุศลทุกคราว คือ บทสัพพีที่ลงท้ายว่า อายุ วัณโณ สุขัง พลัง เมื่อพูดถึงพรก็มักเข้าใจว่าต้องมีผู้ให้ จะด้วยการขอหรือไม่ขอก็ตามจึงมีนิยมไปขอพรจากพระหรือจากผู้ใหญ่ แม้การส่งความสุขปีใหม่ก็เป็นการให้พรแก่กันนั่นเอง ในศาสนาพราหมณ์มีการขอพรต่อพระเป็นเจ้า เช่นจากพระอิศวร ในศาสนาอื่นก็มีการขอพรเช่นที่เรียกว่าอ้อนวอนต่อเทวะชั้นสูงของศาสนานั้น ๆ ส่วนในพระพุทธศาสนา ปรากฏว่าได้มีผู้มาทูลขอพรพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่าได้ทรงล่วงพรทั้งหลายเสียแล้ว ต่อเมื่อผู้ขอได้ทูลว่าสุดแต่จะทรงเห็นว่าสมควรจะประทานหรือไม่พระองค์จึงได้ประทานพร คือข้อที่เขาขอในข้อที่สมควรไม่มีโทษ เช่น พระเจ้าสุทโธทนะทูลขอให้ทรงห้ามสงฆ์บวชกุลบุตร ที่มารดาบิดามิได้อนุญาต พระองค์ได้ประทานพรข้อนี้ พรที่ขอและให้กันโดยตรงในพระพุทธศาสนา จึงอยู่ในลักษณะดังกล่าว เพราะพระพุทธศาสนาแสดงว่ากรรม คือการงานที่ทำเป็นเหตุแห่งผลทั้งหลาย สรุปลงว่าทำกรรมดีได้ผลดีทำกรรมชั่วได้ผลชั่ว พรทั้งหลายเป็นผลดี จึงเกิดจากกรรมเป็นเหตุ เมื่อต้องการผลดีคือพรทั้งหลายก็ต้องประกอบกรรมที่ดีด้วยตนเอง ไม่เป็นฐานะที่จะได้พรโดยไม่ประกอบกรรมที่ดีหรือทำกรรมที่ชั่ว ฉะนั้นคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงเน้นที่เหตุเป็นข้อสำคัญ ดังเช่นมงคลสูตรแสดงมงคลส่วนเหตุคือเป็นข้อปฏิบัติ หรือเป็นกรรมที่ดีทั้งนั้น เช่นว่า "การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาผู้ควรบูชา นี้เป็นมงคลสูงสุด" กรรมดีที่เป็นมงคลดังนี้เป็นตัวพรโดยตรงในพระพุทธศาสนา เมื่อปฏิบัติในเหตุดีแล้ว ผลดีก็เกิดขึ้นจากเหตุดีโดยไม่ต้องปรารถนา หากไม่ประกอบในเหตุดี ถึงจะปรารถนาผลที่ดีสักเท่าไร หรือถึงจะมีใครเสกเป่าให้สักเท่าไรก็ไม่สำเร็จ ในวาระขึ้นปีใหม่นี้ หากระลึกถึงคติแห่งพร หรือมงคลทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว แลหันมาขอพรอย่างนี้กันให้มากขึ้น สถานการณ์ต่าง ๆ ก็จะ

ดีขึ้นแน่นอน พรอย่างนี้ไม่ต้องไปขอจากใคร แต่ขอจากตนเอง คือขอให้ตนเองเว้นความประพฤติต่าง ๆ ที่ชั่วร้าย ขอให้ตนเองสร้างคุณความดี ขอให้ตนเองระงับใจจากความโลภโกรธหลง พรดังนี้ตนเองเท่านั้นที่จะให้ได้ ใครอื่นจะขอหรือแนะนำตักเตือนสักเท่าไรถ้าตนเองไม่ทำแล้วก็ไม่สำเร็จประโยชน์ ทางโลกหรือทางอาณาจักร จึงต้องใช้อาชญาปรามหรือปราบกัน ถ้าเตือนตนเองได้อยู่ ก็ไม่ต้องมีใครมาช่วยปราบ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "**จงเตือนตนด้วยตนเอง จงพิจารณาตนด้วยตนเอง ท่านมีสติคุ้มครองตนได้แล้วเป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย จักอยู่เป็นสุข**" นี้คือวิธีขอพรพระพุทธเจ้าผู้เลิศล้ำ ขอให้พรนี้จงสำเร็จแก่ทุก ๆ ท่าน.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีโชค ดังที่มีคำถวายพระนามว่า "ภควา" ที่เราเรียกกันว่า "พระผู้มีพระภาคเจ้า" คนจึงมักขอโชคลาภจากพระองค์ ในบัดนี้ก็เช่นไปขอจากพระพุทธปฏิมา ที่นับถือว่าศักดิ์สิทธิ์หรือขอจากสาวกของพระองค์ คนเคยไปแหลมมะลายูเล่าว่าค่ำวันหนึ่งได้ไปที่วัดแห่งหนึ่ง มีพระพุทธปฏิมาอยู่มาก ได้เห็นคนไปส่องไฟตามพระพุทธรูปกันหลายคน ถามเจ้าอาวาสวัดนั้นท่านตอบว่า เขาพากันไปส่องหารอยที่จะเป็นลายเลขบอกลาภกันอย่างนี้เสมอ เขาไม่ประสงค์ธรรมคำสั่งสอน คิดดูแล้วก็น่าสลดใจ ถ้าความเข้าใจในศาสนาเป็นเช่นนั้นโดยมาก ก็จะทำให้ความนับถือปฏิบัติแปรรูปไป อย่างขาวเป็นดำ เพราะโชคในพระพุทธศาสนานั้นก็คือธรรมนี้เอง พระพุทธเจ้าทรงมีโชค ก็คือทรงมีธรรมในพระองค์บริบูรณ์บริสุทธิ์ นับตั้งแต่ได้ทรงบำเพ็ญความดีนานัปการอันเรียกว่าพระบารมีมาแล้วเต็มเปี่ยม ได้ทรงประสบธรรมที่เป็นบรมสัจจะ (จริงอย่างยิ่ง) ทรงสิ้นกิเลสทั้งหมดบรรลุถึงความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง เรียกว่าได้ทรงประสบอุดมโชคแล้ว ได้ทรงแจกโชคคือธรรมนี้แก่โลกแต่คนโดยมากมิได้เห็นธรรมว่าเป็นโชคลาภ มิได้ชอบใจธรรม หากไปชอบใจวัตถุต่าง ๆ เช่นที่เรียกว่าวัตถุกาม (สิ่งที่น่าใคร่พอใจ) ทั้งนี้ท่านว่าเพราะจิตใจของคนเรา เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ไว้ถึง ๖ ชนิด คือ งู จระเข้ นก ไก่ สุนัขจิ้งจอก วานร เหล่านี้วิ่งพล่านไปหาที่อาศัยของมัน เทียบได้กับความวุ่นวายของคนทางอายตนะทั้ง ๖ ดังนี้ งูวิ่งไปหาจอมปลวก

เทียบกับตาสอดส่ายหารูป จระเข้วิ่งไปหาน้ำ เทียบกับหูสอดส่ายหาเสียง นกบินโผไปสู่อากาศ เทียบกับจมูกสูดหากลิ่น ไก่บินไปเข้าบ้าน เทียบกับลิ้นเลือกหารส สุนัขจิ้งจอกวิ่งไปป่าช้า เทียบกับกายกระเสือกกระสนหาโผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้อง) วานรวิ่งขึ้นต้นไม้ เทียบกับใจซัดส่ายหาเรื่องคิดต่าง ๆ จิตใจของคนจึงเป็นสวนสัตว์ที่ใหญ่โต ต้องเฝ้าแต่หาที่อยู่อาศัยหาอาหารมาเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ไม่เว้นว่าง และสิ่งที่ต้องการที่สุดก็คืออาหารสัตว์ทั้งปวงนั้นเอง สิ่งที่เข้าใจว่าโชคลาภ หรือแม้จะเรียกว่าลาภยศสรรเสริญสุขอะไรก็เป็นแค่อาหารสัตว์เท่านั้น จึงไม่เห็นค่าแห่งธัมมะที่แท้จริง คือธรรมในพระพุทธศาสนา ดังที่มีแสดงว่าในพระธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมาย เช่นรัตนะคือสติปัฏฐานสี่ รัตนะคือโพชฌงค์เจ็ด รัตนะคือมรรคมีองค์แปด เป็นต้น แต่จะทำอย่างไรได้เมื่อวานรได้แก้ว ไก่ได้พลอย ไฉนจะเห็นค่าของแก้วของพลอย เช่นไก่ก็ต้องว่าสู้ข้าวเปลือกเม็ดหนึ่งไม่ได้ สัตว์ในใจคนเหล่านี้เป็นอุปมาธรรมหมายถึงกิเลสในใจนี้เอง เมื่อจิตใจยังหนาอยู่ด้วยความ โลภ โกรธ หลง ก็ย่อมจะวุ่นวายหาอาหารกับทั้งที่อยู่อาศัย ให้แก่กิเลสเหล่านี้ โชคลาภก็คือการได้อาหารกิเลสมาปรนปรือกิเลสให้มาก ๆ นั่นเอง ส่วนผู้ที่ได้สดับคำสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติขัดเกลาจิตใจตนเองอยู่ย่อมจะกลับเห็นว่า ธรรมเป็นรัตนะที่เลิศล้ำ พระพุทธศาสนาเป็นบ่อรัตนะมหาศาล การได้พบธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นโชคลาภอันประเสริฐ แต่ถ้ายังเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ไว้เต็มจิตใจก็ยากที่จะแลเห็น แม้จะอยู่ใกล้ที่สุด.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เมื่อพระนางสิริมหามายาจะทรงพระครรภ์พระโพธิสัตว์ ได้มีกล่าวไว้ในหนังสือปฐมสมโพธิกถาว่าพระนางเจ้าได้ทรงพระสุบินนิมิตว่า ได้ประทับอยู่ในวิมานทองบนหิรัญบรรพตในป่าหิมพานต์ ได้มีเศวตหัตถี ช้างหนึ่ง เที่ยวอยู่บนสุวรรณบรรพตที่อยู่ใกล้กัน ขณะที่พระนางเจ้าทรงผทมผันพระเศียรไปทางทิศตะวันออก เศวตกุญชรนั้นได้เดินลงมาจากกาญจนบรรพตขึ้นรัชฏบรรพตทางทิศเหนือ ชูงวงอันจับดอกบัวขาวร้องแผดเสียงโกญจนาทเข้ามาภายในกนกวิมาน ทำปทักษิณพระนางเจ้าสามรอบแล้ว เหมือนเข้าไปในอุทรประเทศเบื้องขวาแห่งพระนางเจ้า ก็พอบรรทมตื่นขึ้นในขณะนั้น เศวตกุญชรหรือที่เรียกว่าช้างเผือก

ได้เป็นมงคลนิมิต ที่นับถือกันมาแต่โบราณกาล เมื่อฝันเห็นช้างเผือกก็เป็นมงคลนิมิต ว่าจะได้รับลาภที่ประเสริฐหรือมีค่ามาก ดังเช่นพระสุบินนิมิต ของพระพุทธมารดาที่เล่ามาข้างต้น เป็นมงคลนิมิตว่าพระนางเจ้าจะได้พระโอรส ที่จะทรงเป็นเอกอัครมหาบุรุษในโลก คือ พระ-พุทธเจ้าผู้เลิศล้ำของเราทั้งหลาย ในประเทศไทยเรา เมื่อมีช้างเผือกเกิดขึ้นในประเทศก็ถือว่าเป็นมงคลนิมิต ใครได้พบก็จะบอกกล่าวขึ้นมาโดยลำดับจนถึงกราบบังคมทูลพระกรุณา เมื่อผู้ชำนาญได้ตรวจสอบปรากฏแน่ชัดว่า สมบูรณ์ด้วยศุภมงคลตามตำราพระคชลักษณ์แล้ว ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางเป็นพระยาช้างต้น เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ประเทศชาติ ในครั้งนี้ได้มีช้างสำคัญเกิดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ สมบูรณ์ด้วยศุภคชลักษณ์ตามตำรา เป็นของนายแก้ว ปัญญาคง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง กระทรวงมหาดไทย ผู้ว่าราชการ พร้อมด้วยเจ้าของร่วมด้วยชาวนครเชียงใหม่ จึงได้ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายเพื่อเป็นราชพาหนะคู่พระบารมี เป็นศรีแก่ประเทศชาติ และเป็นมิ่งขวัญแก่อาณาประชาราษฎร์ ได้ร่มเย็นเป็นสุขสมบูรณ์ตามราชประเพณีทรงพระราชดำริเห็นว่า การที่มีช้างสำคัญเกิดขึ้นในราชอาณาจักร โบราณประเพณีนิยมว่า เป็นสิริมงคลอันอุดมแก่ประเทศชาติ กอปรด้วยช้างสำคัญนี้เกิดในนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ทรงสร้างพระตำหนักภูพิงค์ราชนิเวศน์ไว้เป็นที่ประทับ เสมอด้วยมีพระราชฐานประจำพระนครนี้ จึงทรงพระ-กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กำหนดการเสด็จ ฯ ไปทรงรับ และให้ตั้งพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางที่นครเชียงใหม่ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชาวเชียงใหม่ เป็นศรีแก่ประเทศชาติ มีรายการย่อว่าวันจันทร์ที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๐๙ เสด็จ ฯ ไปทรงรับช้างสำคัญที่โรงบ่มยา อำเภอสันกำแพงต่อไป เป็นพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวาง ตั้งแต่วันเสาร์ที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๐๙ ถึงวันจันทร์ที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๐๙ มงคลพิธีเพื่อต้อนรับสิ่งที่เป็นมงคล เป็นที่นิยมทำกันมาแต่โบราณ เรื่องช้างได้มีกล่าวถึงในพระประวัติพระพุทธเจ้าหลายตอน ทั้งได้มีกล่าวเปรียบเทียบด้วยธรรมหรือผู้ปฏิบัติธรรมหลายบท ดังเช่นพระธรรมบทหนึ่ง กล่าวถึงขันติขององค์พระพุทธเจ้าผู้เลิศล้ำ แปลว่า "เราทนทานถ้อยคำล่วงเกินเหมือนช้างศึกทนทานศร ที่ยิงไปจากแล่งในสงคราม."

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

สมัยเมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จหลีกไปประทับอยู่ที่ป่าปาริไลยก์แต่พระองค์เดียว ได้มีช้างที่เรียกชื่อกันว่าปาริไลยก์ปฏิบัติพระองค์อยู่ ช้างปาริไลยก์ได้เป็นจ่าฝูง แต่ได้หลีกออกจากฝูงมาอยู่แต่โดยลำพังในป่านั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสกะพระอานนท์ ซึ่งได้เดินทางไปเฝ้ามีความว่า "ถ้าไม่ได้สหายผู้อยู่ดี มีปัญญาฉลาดที่จะเที่ยวไปด้วยกัน ก็ควรเที่ยวไปคนเดียวเหมือนช้างมาตังคะอยู่โดยเดียวในป่า" เรื่องของช้างได้มีเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ส่วนที่เกี่ยวแก่คนไทยนั้นได้มีแต่โบราณกาล ทั้งในเวลาปกติทั้งในเวลาสงคราม นอกจากนี้ ช้างที่ได้คชลักษณะเป็นช้างสำคัญหรือพระยาช้าง พระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงรับขึ้นระวางเป็นพระราชพาหนะ ดังเช่นที่ได้ทรงรับและทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางที่จังหวัดเชียงใหม่ ในเดือนมกราคม ๒๕๐๙ นี้ มีรายการโดยย่อว่า วันเสาร์ที่ ๒๒ ช้างสำคัญเดินทางมาถึงชานเมืองเชียงใหม่ บ่ายจารึกนามช้างที่วิหารวัดพระสิงห์ วันอาทิตย์ที่ ๒๓ เช้า ช้างสำคัญยาตราลอดโขลนทวารที่เชิงสะพานเนาวรัฐ ไปโรงเรียนยุพราช เวลาบ่ายแห่จากที่นั้นไปยังโรงพิธีมณฑลที่มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ เสด็จ ฯ ประทับพลับพลามหาวิทยาลัยนั้น ทอดพระเนตรกระบวนแห่ช้างสำคัญเข้าสู่โรงพระราชพิธี แล้วเสด็จ ฯ ประทับยังโรงพระราชพิธี พระสงฆ์ ๒๐ รูปมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ จบแล้วราชบัณฑิตบูชาจุฬาฐทิศ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระเทวกรรม พราหมณ์อ่านฉันท์ดุษฎีกล่อมช้าง แล้วขับไม้ประกอบซอสามสายกล่อมช้าง วันจันทร์ที่ ๒๔ เช้า ช้างสำคัญอาบน้ำที่มณฑปข้างโรงช้างต้น แล้วช้างสำคัญตักบาตรพระสงฆ์ ๓๐ รูปที่หน้าโรงช้างต้น เวลาเพลเลี้ยงพระ ๒๐ รูปผู้เจริญพระพุทธมนต์เมื่อวันก่อน ที่โรงช้างต้นซึ่งเป็นโรงพระราชพิธี บ่ายเสด็จ ฯ ยังพิธีมณฑล ทรงศีล ครั้นได้เวลาพระฤกษ์ ๑๔.๒๒–๑๔.๔๔ น. โหรหลวงลั่นฆ้องชัย เสด็จ ฯ ขึ้นเกยข้างเบญพาด ทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระเต้าเทวบีฐ และ พระมหาสังข์ พระราชทานแก่ช้างสำคัญ พระสงฆ์ ๒๐ รูป มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานเจริญชัยมงคลคาถา เสด็จ ฯ ลงจากเกย ทรงเจิมที่กระพองช้างสำคัญ แล้วพระราชทานอ้อยแดง ๓ ท่อน ซึ่งจารึกนามช้างสำคัญ แล้วโปรด ฯ ให้พระราชครูวามเทพมุนี หลั่งน้ำเทพมนตร์และเจิม

ตามประเพณีแล้วพระราชทานเครื่องต้นคชาภรณ์ ให้พระราชวังเมือง และจมื่นสิริวังรัตน์ เชิญไปแต่งช้างสำคัญ ตามยศพระยาช้างต้น พร้อมด้วยเสมาทองมีสายไปคล้องคอ ทรงพระสุหร่ายทรงเจิมแผ่นป้ายสุพรรณบัฏนามพระยาช้างต้นสำหรับไปติดที่เสาหน้าโรง พนักงานตั้งต้นไม้ทองเงิน ๓ มุมแท่นเบ็ญพาด พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรก แล้วอ่านฉันท์ดุษฎีขับไม้ประกอบซอสามสายกล่อมช้าง เวียนเทียนสมโภชพระยาช้างต้น เป็นการเสร็จพระราชพิธีสมโภช ขึ้นระวางพระยาช้างต้น ซึ่งได้มุ่งความเป็นสิริมงคลแก่ประเทศชาติเป็นที่ตั้ง แม้ในพระราชพิธีของบ้านเมืองก็ยังประกอบด้วยพระรัตนตรัย ได้มีพระพุทธปฏิมาชัยหลังช้างประดิษฐาน ณ โต๊ะหมู่พระที่นั่งพุดตาลพระคชาธารเป็นประธานในมณฑลพิธี.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันใกล้กรุงสาวัตถี โกศลรัฐ ช้างพระที่นั่งเชือกหนึ่งของพระเจ้าโกศล เมื่อหนุ่มมีกำลังมาก ได้ลงไปในสระใหญ่แห่งหนึ่งแล้วก็ติดหล่มอยู่ขึ้นไม่ได้ นายหัตถาจารย์รับพระราชกระแสให้ไปจัดการให้ขึ้น จึงได้ไปให้แต่งสถานที่นั้นอย่างสนามรบ แล้วให้ตีกลองรบขึ้น ช้างนั้นได้รับฝึกหัดมาให้เป็นช้างออกศึกออกสงครามมาตั้งแต่หนุ่ม ครั้นได้ยินเสียงกลองรบก็มีจิตใจมุมานะเกิดกำลังถอนเท้าจากหล่มขึ้นฝั่งไปได้ พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภเรื่องนี้ตรัสเป็นพระธรรมบทหนึ่งความว่า "จงยินดีในความไม่ประมาท รักษาจิตของตน ถอนตนขึ้นจากหล่ม (อุปสรรคเช่นกิเลสและความชั่ว) เหมือนอย่างช้างตกหล่มถอนตนขึ้นจากหล่มฉะนั้น" ช้างหลวงนี้มีชื่อว่า "ปาเวรหัตถี" ส่วนช้างหลวงที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวางเมื่อ วันที่ ๒๓–๒๔ มกราคม ๒๕๐๙ ที่เชียงใหม่ มีนามที่พระราชทานตามจารึกในอ้อยแดงว่า "พระเศวตวรรัตนกรี (เศวต เผือก, วร ประเสริฐ, รัตนะ แก้ว, กรี ช้าง=พระราชพาหนะช้างแก้วเผือกอันประเสริฐ) นพีสีสิริพิงคนัทย์ (นพีสี จากคำในชินกาลมาลีว่านพพิสีนคร แปลว่า เชียงใหม่, สิริ, พิงคนัทย์, แม่น้ำปิง=เกิดขึ้นที่เชียงใหม่ มีสิริ (มีประวัติการสร้างเกี่ยวแก่ฤษี) แถวถิ่นแม่น้ำปิง รวมกันหมายถึงเมืองเชียงใหม่ดังที่มีนามเมืองว่า "เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์") เอกา-

ทัศมงคลสุลักษณ์ (มีลักษณะดีเป็นมงคล ๑๑ อย่าง ได้แก่ ตา เพดาน อัณฑโกส เล็บ ขน ขุมขน คางใน (เส้นร่องเนื้อ อย่างเส้นลายมือตามศีรษะและกายทั่วไป) ไรเล็บ ช่องแมงภู่ (บริเวณที่เหนือหูทั้งสอง) สนับงา (เนื้อตรงที่งางอก) และสีกายตามตำราคชลักษณ์) ศุภนัขเนตราทิโควรรณ (มีเล็บและตาเป็นต้นงามกับมีสีกายดังโค) พิษณุพันธุ์ อัครคชาธาร (เป็นช้างทรงที่เลิศพันธุ์พิษณุ) อัฏฐกุลสารดามพหัสดิน (อันเป็นตระกูลช้างอัฐคช (ช้าง ๘ จำพวก) อยู่ในจำพวกที่ชื่อว่า 'ดามพหัสดิน' ช้างมีสีกายทองแดง) ปรมินทรมหาราชพาหนะ (เป็นพระราชพาหนะของสมเด็จพระปรมินทรมหาราช) สยามประชาสวัสดิคุณ (อวยคุณสวัสดีแก่ประชาชนชาวสยาม) เดชอดุลยเลิศฟ้า (อำนวยเดชยอดเยี่ยมไม่มีเปรียบ) ผู้รู้คชลักษณะได้บรรยายว่ามักเข้าใจกันว่าช้างเผือกจะต้องมีสีขาว แต่ทางราชการถือตามตำราพระคชลักษณศาสตร์ว่า ช้างเผือกนั้นมีหลายสีเช่นขาวเหลืองเขียวแดงดำ แต่ต้องมีลักษณะที่สำคัญ ๑๑ ประการดังกล่าวข้างต้น และพระเศวตใหม่นี้มีสีกายทองแดงหม่น เหมือนพระเศวตอุดมวารณ์ ในรัชกาลที่ ๕ ตามตำราว่าเป็นตระกูลพิษณุพงศ์ซึ่งมีช้างอยู่ ๘ จำพวกๆ "ดามพหัสดิน" ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ เล่าถึงเชียงใหม่สมัยโน้น พระพุทธศาสนาสายเถรวาทนี้กำลังแผ่รุ่งเรือง พระเจ้านพพิสินครทรงได้ช้างเผือก เมื่อวันจันทร์ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๓ จ.ศ. ๘๘๐ ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมโภชขึ้นระวางในวันที่ ๒๔ นั้นก็ตรงกับวันจันทร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ นับว่าเป็นมงคลนิมิตแห่งความเจริญแห่งประเทศชาติและพระพุทธศาสนา และก็ควรระลึกถึงพระธรรมเศวตของพระพุทธเจ้าคือ พระธรรมบทข้างต้น อันเทียบด้วยช้างเป็นหลักปฏิบัติ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

อันคนที่ทำงานที่เป็นคุณให้เกิดประโยชน์ย่อมจะต้องประสพถ้อยคำถากถาง หรือการขัดขวางน้อยหรือมาก ผู้มีใจอ่อนแอก็จะเกิดความย่อท้อไม่อยากที่จะทำดีต่อไป แต่ผู้ที่มีกำลังใจย่อมจะไม่ท้อถอย ยิ่งถูกค่อนแคะก็ยิ่งจะเกิดพลังใจมากขึ้น คำค่อนแคะกลายเป็นพาหนะที่มีเดชะแห่งการทำความดี แม้พระพุทธเจ้าก็ยังทรงถูกคนที่ริษยามุ่งร้ายจ้างคนให้ตามด่าว่า

ในบางครั้ง แต่พระองค์กลับตรัสว่า "ความทนทานถ้อยคำที่คนทุศีลแม้มาก พูดว่า เป็นภาระของพระองค์ เหมือนอย่างความอดทนศรที่ยิงมาจากทิศทั้งสี่เป็นภาระของช้างศึกผู้เข้าสงคราม" และได้ตรัสเป็นพระธรรมบทสั่งสอนว่า "คนทั้งหลายย่อมนำพาหนะที่ฝึกแล้วสู่ที่ประชุม พระราชาย่อมทรงพาหนะที่ฝึกแล้ว บรรดามนุษย์ทั้งหลายคนผู้ฝึกแล้วซึ่งอดกลั้นคำล่วงเกินได้เป็นผู้ประเสริฐสุด ม้าอัสดรหรือม้าสินธพอาชาไนย หรือช้างสำคัญมากที่ฝึกแล้วเป็นสัตว์ประเสริฐ แต่คนผู้ฝึกตนแล้วยังประเสริฐกว่านั้น" ช้างเป็นพาหนะสำคัญที่เกี่ยวแก่คนมาช้านาน แม้ในพระธรรมบทก็ยังมีอุปมาด้วยช้างหลายแห่ง ดังเช่นที่ยกมานี้ ในรัชกาลปัจจุบัน ได้มีพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างสำคัญเชือกแรกเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๒ ที่กรุงเทพฯ มาจากจังหวัดกระบี่ได้ลักษณะในช้างอัฐคชตระกูลพรหมพงศ์ตามตำราคชลักษณะ ซึ่งว่ามีอยู่ ๔ ตระกูล คือ พรหมพงศ์ พิษณุพงศ์ อิศวรพงศ์ อัคนิพงศ์ ตระกูลละ ๘ จำพวกจึงเรียกรวมกันว่า "อัฐคช" ได้พระราชทานนามช้างสำคัญเชือกที่ ๑ นั้นว่า "พระเศวตอดุลยเดชพาหน (พระราชพาหนะเผือกส่งเสริมพระบรมเดชานุภาพไม่มีเทียบ) ภูมิพลนวมนาถบารมี (ประดับพระบารมีสมเด็จพระภูมิพลผู้ทรงเป็นพระนาถะที่พึ่งแห่งประชาชนรัชกาลที่ ๙) ทุติยเศวตกรีกมุทพรรโณภาส (เป็นช้างเผือกที่สองจำพวกอัฐคชที่มีนามว่ากุมุทมีผิวพรรณดุจสีดอกโกมุท คือ บัวสายแดง) บรมกมลาสนวิสุทธิวงศ (เป็นวงศ์อันวิสุทธิ์แห่งพระองค์ผู้มีดอกบัวเป็นอาสนะคือพรหมผู้อย่างยิ่ง) สรรพมงคลลักษณคเชนทรชาต (เป็นชาติช้างสำคัญซึ่งมีลักษณะเป็นมงคลทั้งปวง) สยามราษฎรสวัสดิประสิทธิ์ (สำเร็จความสวัสดีแก่ประชาชาวสยามรัฐแดนไทย) รัตนกุญชรนิมิตบุญญาธิการ (เป็นช้างแก้วเป็นนิมิตแห่งบุญญาธิการ) ปรมินทรบพิตรภัทรมหาราชเจ้าซึ่งทรงได้คชสารส่งศักดิ์ประเสริฐสูงยิ่งนัก" ช้างสำคัญเมื่อเกิดขึ้นก็ถือว่าเป็นมงคลของบ้านเมืองจนได้มีพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางตามพระราชประเพณี นับว่าเป็นเรื่องทางบ้านเมือง ส่วนทางพระพุทธศาสนามุ่งให้บุคคลฝึกตน โดยตรงคือ ฝึกใจของตนให้เข้มแข็งที่จะอดทนต่อถ้อยคำล่วงเกินต่าง ๆ ได้ เพื่อที่จะได้ทำความดีที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ ให้สำเร็จ คนผู้ฝึกตน ฝึกใจดีแล้วย่อมมีขันติ อดทนการกระทบกระทั่งต่าง ๆ เอาชนะ คือ บรรลุความสำเร็จได้ด้วยขันติ

ซึ่งนับว่าเป็นพาหนะทางใจที่มีเดชอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เล่ากันมาว่า มีเด็กคนหนึ่งจะไปเที่ยวป่า มารดาห้ามก็ไม่ฟัง ขืนจะไป มารดาไม่อาจจะห้ามไว้ได้ จึงด่าตามหลังไปว่า ให้กระบือดุไล่เจ้า เมื่อเด็กนั้นเข้าป่าก็พบกระบือดุเข้าจริง ๆ เด็กได้ตั้งใจทำสัจจะว่า "มารดาของข้าพเจ้ากล่าวข้อใดด้วยปาก ข้อนั้นจงอย่ามี มารดาของข้าพเจ้าคิดข้อใดด้วยใจ ข้อนั้นจงมีเถิด" กระบือนั้นได้ยืนนิ่งเหมือนถูกผูกไว้ในที่นั้นเอง เรื่องนี้แสดงจิตใจของมารดาหรือมารดาบิดาว่าได้มีเมตตาหรือความรักใคร่ในบุตรธิดาอยู่อย่างลึกซึ้ง แม้บุตรธิดาจะขัดใจท่านถึงกับทำให้ท่านด่าว่าด้วยถ้อยคำที่ฟังดุร้ายน่ากลัว แต่ท่านก็มิได้มุ่งให้บุตรธิดาต้องได้รับเหตุร้ายอย่างถ้อยคำนั้นเลย ความรักอันเป็นเมตตาที่ท่านมีต่อบุตรธิดากว้างใหญ่ลึกซึ้งสุดที่จะหาได้ในผู้อื่น ท่านเป็นผู้แสดงโลกนี้ เป็นผู้ให้ชีวิตเลือดเนื้อและอุปการะอย่างยิ่งแก่บุตรธิดา ส่วนบุตรธิดาซึ่งเป็นผู้รับการให้ของท่าน ตั้งแต่ถือกำเนิดเกิดมาก็อาจจะเคยตัวเลยไม่ได้คิด รู้สึกในท่านเหมือนอย่างเป็นลูกหนี้คอยทวงจะเอานั่นเอานี่จากท่านอยู่ทุกวันตลอดไป ทั้งต้องการจะเอาให้มากให้ยิ่งไปกว่าใครอื่น ถ้าได้น้อยก็โกรธ ได้มากก็รู้สึกคล้ายกับทวงหนี้มาได้มากเท่านั้น ไม่ได้สำนึกในพระคุณที่ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น บุตรธิดาที่ได้รับการตามใจมามากก็มักเห็นไปว่าท่านมีหน้าที่คอยตามใจจะเอาอะไรก็ต้องให้ได้ดังใจ ความรู้สึกเช่นนี้เป็นเครื่องปิดบังไม่ให้มองเห็นความรักอันลึกซึ้งของท่าน มิหนำซ้ำคนบางพวกยังเห็นท่านเหมือนเป็นศัตรูเพราะลำเอียงไปในทางเกลียดหรือไม่ชอบตน บางลัทธิยังสอนให้บุตรธิดาตั้งตนเป็นศัตรูคอยจับผิดมารดาบิดาผู้ให้กำเนิดก่อเกิดตนมา บุตรธิดาผู้เยาว์ความคิดก็กลายเป็นศัตรูคอยสอดแนมความผิดของมารดาบิดาไปเสีย การอบรมในทางที่ผิดอาจทำให้มีความเห็นผิดเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ยังไม่มีเครื่องสะกิดใจให้สำนึก แต่โดยปกติสามัญ เวลาแห่งความสำนึกได้ย่อมมีอยู่แก่ทุก ๆ คน ยังสำนึกไม่ได้เมื่อเป็นเด็ก ก็อาจสำนึกได้เมื่อเติบใหญ่ขึ้นมีบุตรธิดาขึ้นเองแล้ว ทั้งคนทั้งสัตว์ดิรัจฉานเมื่อมีลูกย่อมเกิดความรักในลูกตามธรรมชาติ เมื่อมีลูกขึ้นเองและเกิดความรักในลูกของตนขึ้น หากระลึกถึงมารดาบิดา

ของตนขึ้นสักแวบหนึ่ง จะสำนึกขึ้นได้เองว่าท่านมีความรักในตนเหมือนที่ตนมีความรักในลูก และเหตุอื่นที่จะทำให้สำนึกก็มีอยู่เป็นอันมาก ทุกขณะที่ออกไปพ้นมารดาบิดา จะได้พบความเฉยเมยความรังเกียจความเอารัดเอาเปรียบ ความมุ่งร้ายเป็นต้นจากคนนั้นคนนี้มากหรือน้อย เหตุเหล่านี้จักไม่ได้พบจากมารดาบิดา ความสะดุดใจจากเหตุต่าง ๆ ที่ประสบจะทำให้เกิดสำนึกขึ้นในพระคุณของท่าน เมื่อได้เห็นพระคุณของท่านขึ้นแล้ว แทนที่จะรู้สึกว่าท่านเป็นลูกหนี้ที่จะต้องให้สิ่งนั้นสิ่งนี้แก่ตน กลับจะรู้สึกว่าตนซึ่งเป็นบุตรธิดาเป็นลูกหนี้ท่านต่างหาก บุตรธิดาผู้มีความสำนึกได้ดังนี้จะเลิกคิดทวงหนี้มารดาบิดา จะคิดใช้หนี้ให้แก่ท่าน คือตอบแทนคุณท่าน ความสำนึกรู้ดังนี้แล คือ ความกตัญญูกตเวที.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เมื่อก่อน ๒๕ พุทธศตวรรษมาแล้ว ได้มีมหาบุรุษท่านหนึ่งนั่งบำเพ็ญความเพียรอยู่ในป่าจนร่างกายผ่ายผอมอย่างที่เรียกว่าหนังหุ้มกระดูก ด้วยประสงค์ที่จะพบโมกขธรรม (ธรรมเป็นเรื่องหลุดพ้น) ท่านผู้นี้มีประวัติว่า เป็นโอรสกษัตริย์แวดล้อมไปด้วยความสุขทุกอย่าง แต่ท่านก็ได้สละออกไปถือบวชและปฏิบัติอย่างสละชีวิตเลือดเนื้อเพื่อประสพธรรม ในที่สุดก็ได้ประสบธรรมแล้วได้ประกาศธรรมแก่โลก ปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้ คือ พระพุทธศาสนา เมื่อได้กล่าวมาถึงเพียงนี้ ทุก ๆ คนก็คงทราบแล้วว่ามหาบุรุษท่านนั้นคือพระพุทธเจ้า พระคุณของพระองค์ได้แผ่เข้าไปในจิตใจของคนแต่ละคน ทำให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส นับถือพระพุทธศาสนา ในบัดนี้ก็มีหลายร้อยล้าน ผู้นับถือซึ่งได้ออกถือบวชตามที่เรียกว่าพระภิกษุสงฆ์ ได้ศึกษาปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ต่อมา ฝ่ายคฤหัสถ์ได้พึ่งและปฏิบัติธรรมตามที่คฤหัสถ์จะพึงทำได้ และได้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระให้ได้รับสัปปายะเกี่ยวกับที่อยู่ และอาหารเป็นต้น ผู้มีศรัทธาที่มีกำลังก็ได้สร้างวัดสำหรับเป็นสังฆิกาวาส สร้างกุฎิ โบสถ์ วิหารเป็นต้น น้อยหรือมาก ใหญ่หรือเล็กตามกำลัง ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ผู้มีกำลังที่บริจาคบำรุงพระพุทธศาสนามากในครั้งพุทธกาล เช่นอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขามหาอุบาสิกา ต่อมาก็มีอีกมากท่าน ในยุคสมัยนั้น ๆ ในประเทศไทยนี้ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการสร้างวัด พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการตลอดจนถึงประชาราษฎรเป็นผู้ตาม ดังที่มีวัดหลวง วัดราษฎร์อยู่มากมาย เมื่อการสร้างวัดมากเพียงพอแล้ว พระมหากษัตริย์ได้ทรง

นำในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัด และในการสร้างความเจริญแก่บ้านเมืองกับความสุขแก่ประชาชนอย่างอื่น ศรัทธาในพระพุทธเจ้าของคนในบัดนี้จะกล่าวว่าน้อยกว่าในครั้งก่อนเก่าก็ยากที่จะว่า เพราะก็ปรากฏว่าได้มีผู้บริจาคทรัพย์เป็นก้อนเป็นกำมากมายให้แก่วัดแก่โรงพยาบาลด้วยใจศรัทธา ยกตัวอย่างเช่นนายกวี เหวียนระวี ซึ่งได้ถึงแก่กรรมแล้ว เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ เวลา ๙.๕๐ น. ที่โรงพยาบาลศิริราช รับพระราชทานน้ำอาบศพที่ศาลากวีนฤมิตร วัดเทพศิรินทราวาส และตั้งศพบำเพ็ญกุศล ณ ที่นั้นจนกว่าจะได้รับพระราชทานเพลิงศพในโอกาสต่อไป ถ้าใครได้ผ่านไปที่วัดเทพศิรินทร์นั้นก็จะได้เห็นศาลากวีนฤมิตรและโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่กำลังก่อสร้างอยู่ ถ้าได้ผ่านไปที่วัดช่องลมนาเกลืออำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ก็จะได้เห็นอุโบสถหลังใหญ่ นอกจากนี้ จะได้เห็นตึกที่โรงพยาบาลสงฆ์ จะได้เห็นพระเจดีย์สีทองอร่ามที่วัดบวรนิเวศ จะได้เห็นศาลาใหญ่ที่วัดสีลขันธาราม อำเภอโพธิทอง จังหวัดอ่างทอง ทั้งยังได้บริจาคไว้ส่วนหนึ่งแล้วเพื่อปิดแผ่นหินอ่อนที่ผนังพระอุโบสถทั้งหลัง บริจาคตั้งเป็นบุญนิธิไว้ ณ วัดบวรนิเวศ ได้บริจาคเพื่อการกุศลต่าง ๆ นอกจากที่กล่าวมานี้อีกมาก สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากการบริจาคของนายกวี เหวียนระวี ผู้ใจบุญ แสดงว่าพระคุณของพระพุทธเจ้านั้นไม่มีจืดจาง ยังปลูกศรัทธาปสาทะของคนได้ทุกกาลสมัย กล่าวได้ว่าเป็นพระคุณที่เป็นอมตะโดยแท้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

คำภาษิต โดยมากเป็นข้อสอนในทางใดทางทางหนึ่งหาใช่พึงใช้ได้ทุกทางไม่ เช่นคำว่า "พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง" เป็นคำสอนให้นิ่ง แต่ควรหรือที่จะนิ่งไปเสียทุกอย่าง ปัญหาเช่นนี้ได้มีมาแล้วในสมัยพระพุทธเจ้า ดังเรื่องหนึ่งว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จไปทรงสนทนากับปริพพาชกผู้หนึ่งชื่อว่า โปตลิยะ ได้ตรัสเริ่มเรื่องสนทนาขึ้นว่ามีบุคคลอยู่ ๔ จำพวกในโลก คือ ๑. บางพวกพูดติเตียนผู้ที่ควรติเตียนจริง ๆ ตามกาลเวลาที่ควรติเตียน แต่ไม่พูดสรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญจริง ๆ ตามกาลเวลาที่ควรสรรเสริญ ๒. บางพวกพูดสรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญจริง ๆ ตามกาลเวลาที่ควรพูดสรรเสริญ แต่ไม่

พูดติเตียนผู้ที่ควรติเตียนจริง ๆ ตามกาลเวลาที่ควรติเตียน ๓. บางพวกไม่พูดติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ไม่พูดสรรเสริญผู้ที่ควรพูดสรรเสริญ ตามกาลเวลาที่ควรพูดติเตียนหรือสรรเสริญจริง ๆ ๔. บางพวกพูดติเตียนผู้ที่ควรติเตียน พูดสรรเสริญผู้ที่ควรพูดสรรเสริญ ตามกาลเวลาที่ควรพูดติเตียนหรือสรรเสริญจริง ๆ. ได้ตรัสถามว่า บุคคล ๔ จำพวกนี้ จำพวกไหนดีกว่ากัน โปตลิยปริพพาชกกราบทูลตอบว่า จำพวกที่ ๓ คือจำพวกที่นิ่งเสียไม่พูดทั้งติเตียนทั้งสรรเสริญดีกว่า เพราะวางอุเบกขา คือเฉยเสีย พระพุทธองค์ตรัสว่าจำพวกที่ ๔ คือ จำพวกที่พูดจริงตามกาลเวลาที่ควรพูดจริง ๆ ทั้งติเตียนทั้งสรรเสริญดีกว่า เพราะกาลัญญุตา คือ ความรู้จักกาลในที่นั้น ๆ เรื่องนี้แสดงว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องการพูดติหรือชมคนอื่นไว้อย่างไร สรุปความว่า ถ้าเป็นเรื่องจริงเมื่อถึงเวลาที่ควรติ ก็ต้องติ เมื่อถึงเวลาที่ควรชม ก็ต้องชม แต่ถ้าเป็นเรื่องไม่จริง ก็ไม่ควรพูดแท้ และแม้เป็นเรื่องจริงหากไม่ถึงเวลาที่ควรติหรือชม ก็อย่าไปติหรือชม นิ่งเสียดีกว่า ฉะนั้น ความมีกาลัญญุตาในที่นั้น ๆ จึงเป็นหลักสำคัญ คือเวลาที่ควรนิ่งก็นิ่ง เวลาที่ควรพูดก็พูด หรือเวลาที่ควรอุเบกขาก็วางอุเบกขา เวลาที่ไม่ควรอุเบกขาก็พูดออกไป สุดแต่ว่าเวลาไหนจะควรติหรือชม คำตอบของพระพุทธเจ้าในปัญหาที่ทรงตั้งขึ้นเองจึงยุติด้วยเหตุผลอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ คำสรรเสริญพระธรรมของพระพุทธเจ้าว่า "พร้อมด้วยอรรถ (เนื้อความ) พร้อมด้วยพยัญชนะ (ถ้อยคำ) บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง" ย่อมมีความหมายสาธกได้ด้วยเรื่องที่เล่ามาข้างต้นนั้น แม้โปตลิยปริพพาชกก็ได้กราบทูลรับรองว่าสมควรถูกต้องที่บุคคลจำพวกที่ ๔ ดีกว่าอีก ๓ จำพวกข้างต้น เพราะกาลัญญุตาในที่นั้น ๆ เป็นของดี และได้กราบทูลสรรเสริญว่า "ภาษิตของพระพุทธองค์ไพเราะจับใจ เหมือนอย่างหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปกปิด เหมือนอย่างบอกทางแก่คนหลง หรือชูดวงประทีปในที่มืด เพื่อว่าคนมีตาจักได้เห็นรูปทั้งหลาย" โปตลิยปริพพาชกได้กลับมีศรัทธาปสาทะในพระพุทธเจ้า เปล่งวาจาถึงพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ และได้แสดงตนเป็นอุบาสกถึงสรณะนี้ตลอดชีวิต ความได้รสพระธรรมอย่างไพเราะจับใจนี้เอง เป็นเหตุนำคนให้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจนถึงบัดนี้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ความกตัญญูคือความรู้อุปการะที่บุคคลอื่นได้ทำหรือความรู้คุณของผู้มีคุณ ความกตเวทีคือความประกาศอุปการะที่บุคคลอื่นได้ทำ หรือความทำตอบแทนคุณของผู้มีคุณ ความกตัญญูและความกตเวทีทั้งสองนี้เป็นธรรมคู่กัน บางทีก็พูดว่า ความกตัญญูคำเดียว แต่ในทางปฏิบัติก็หมายถึงความกตเวทีด้วย เพราะความทำตอบแทนเป็นความกตเวทีซึ่งเป็นเครื่องบอกถึงผู้ทำว่าเป็นคนมีความกตัญญู ถ้าไม่มีความทำตอบแทนก็ไม่มีใครรู้ว่ามีกตัญญู ทั้งก็เป็นที่กล่าวว่าไม่มีกตัญญูเสียอีก ในที่นี้จึงจะยกขึ้นพูดเพียงคำเดียวคือความกตัญญู พระพุทธเจ้าได้สอนให้คนมีกตัญญูดังที่ตรัสไว้ในมงคลสูตรข้อหนึ่งว่า ความกตัญญูเป็นมงคลอันสูงสุด ถ้าจะมีปัญหาว่าพึงมีความกตัญญูต่อใคร ก็ตอบได้ว่าต่อผู้ที่ได้ให้อุปการะ ผู้ใดที่ได้อุปการะหรือได้ช่วยอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเป็นผู้ใหญ่กว่าหรือเด็กกว่าก็ตาม พึงมีความกตัญญูต่อผู้นั้น เมื่อพูดว่าผู้ทำอุปการะให้หรือผู้มีคุณก็มักเข้าใจถึงผู้ใหญ่ทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ซึ่งเป็นความเข้าใจในทางจำกัดบุคคล แต่ความจริงคำนี้หมายถึงคุณสมบัติข้อนี้สุดแต่จะมีอยู่ในใคร บางทีเป็นคนต่ำต้อยที่สุด จนที่สุด แต่ได้ช่วย ก็ชื่อว่าผู้ทำอุปการะหรือผู้มีคุณ เพราะแม้จะต่ำต้อยในภายนอก แต่มีจิตใจสูง ผู้มีคุณดังนี้เรียกว่า บุพพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน บุพพการีที่เป็นบุคคลสำคัญนั้น ได้แก่มารดาบิดาเป็นบุพพการีของบุตรธิดา ครูอาจารย์เป็นบุพพการีของศิษย์ พระมหากษัตริย์เป็นบุพพการีของพสกนิกร พระพุทธเจ้าเป็นบุพพการีของโลก จะกล่าวเฉพาะมารดาบิดาก่อน ผู้ที่ไม่คุ้นในศาสนาคงเห็นแปลกในการเรียกบุคคลคู่นี้สลับกันจากที่เคยเรียกมาในทางอื่น คือ เคยเรียกว่าบิดามารดา แต่กลับมาพบว่ามารดาบิดา จึงควรทราบอธิบายก่อนว่า คำนี้มีคำแปลและความหมายในทางเลี้ยงดูบำรุงรักษาทะนุถนอม ในกิจเหล่านี้มารดาย่อมออกหน้ากว่าบิดาคือใกล้ชิดสนิทสนมมากกว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ด้วยว่า "มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน" จึงได้เรียกมารดาก่อนบิดา แต่ก็ต้องคู่กันไป ส่วนอีกคำหนึ่งว่า "ชนกชนนี" เรียกชนก (ชายผู้ให้กำเนิด) ก่อนชนนี (หญิงผู้ให้กำเนิด) เพราะในฐานเป็นผู้ให้กำเนิด ชายย่อมเป็นสำคัญกว่า แต่ก็ต้องคู่กันไปเช่นเดียวกัน เป็นอันว่าท่านทั้งสองมีความสำคัญด้วยกัน

จะเรียกใครก่อนก็สุดแต่ความหมายของคำที่เรียกเท่านั้น แม้จะมียิ่งหรือหย่อนกว่ากันในลักษณะของบางอย่าง แต่เมื่อรวมเข้าแล้ว ก็เสมอกันเท่ากัน โดยฐานเป็นพระพรหมของบุตรธิดาเท่ากันเป็นต้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า "คำว่าพรหม บุพพเทพ บุพพาจารย์ อาหุไนย (ผู้ควรมาบูชา) เป็นชื่อของมารดาบิดา เพราะเหตุว่า มารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้บำรุงเลี้ยงแสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย" พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมคือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิดและถนอมเลี้ยงบุตรธิดาด้วยจิตใจเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาเป็นต้น จึงเป็นผู้มีพระคุณเป็นล้นพ้น.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ที่นิคมชื่อว่า กักกระปัตตะในโกฬิยรัฐ ได้มีกุลบุตรผู้หนึ่งแห่งโกฬิยชื่อว่าทีฆชาณุไปเฝ้าพระองค์ ถวายอภิวาทนั่งลง ณ ที่ส่วนหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลว่า "ข้าพระเจ้าเป็นคฤหัสถ์ผู้ยังบริโภคกาม หลับนอนเบียดอยู่กับบุตร ใช้จันทร์หอมจากแคว้นกาสี ทัดทรงระเบียบดอกไม้ ลูบไล้ขัดสีกายด้วยของหอมและเครื่องลูบไล้ต่าง ๆ ยินดีรับทองเงิน ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระเจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นฝ่ายคฤหัสถ์ที่จะพึงปฏิบัติเพื่อความเกื้อกูลเพื่อความสุขในปัจจุบัน และเพื่อความเกื้อกูลเพื่อความสุขในภายหน้าด้วยเถิด พระเจ้าข้า" พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนดังต่อไปนี้ "ดูก่อนพยัคฆปัชชะ (ตรัสเรียกเขาโดยโคตร หรือชื่อสกุล) ธรรมเหล่านี้ ๔ ประการเพื่อความเกื้อกูลความสุขในปัจจุบันคือ ๑. อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยัน) ได้แก่กุลบุตรสำเร็จการเลี้ยงชีวิตด้วยการงานอย่างใด จะเป็นการทำนา การค้าขาย การรักษาโรค การอาวุธ การรับราชการ หรือ การศิลปะ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ก็มีความขยันไม่เกียจคร้านในการงานอย่างนั้น ประกอบด้วยปัญญาสอบสวนใคร่ครวญอันเป็นอุบายวิธีที่จะให้ถึงความเจริญในการงานนั้น สามารถเพื่อทำ เพื่อจัดให้ดี นี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ๒. อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) ได้แก่โภคทรัพย์ทั้งหลายที่กุลบุตรได้มาด้วยความเพียร ลุกขึ้นใช้กำลังแขนประกอบ หลั่งเหงื่อโทรมเป็น

อาชีพที่ชอบธรรม ได้มาโดยธรรมแล้ว ก็จัดการรักษาคุ้มครองให้ทั่วถึง โดยที่จะไม่ต้องถูกยึดถูกลักที่จะไม่เป็นอันตรายด้วยไฟด้วยน้ำ หรือที่จะไม่เสียไปแก่ผู้ที่ไม่เป็นที่รัก นี้เรียกว่า อารักขสัมปทา ๓. **กัลยาณมิตตตา** (ความมีมิตรดีงาม) ได้แก่กุลบุตรอยู่ในบ้านหรือนิคมใด และในบ้านหรือนิคมนั้นมีคฤหบดี บุตรคฤหบดี หรือมีบุคคลผู้มีความประพฤติดีเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ซึ่งถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาก็คบหาพูดจาสนทนากับบุคคลเช่นนั้น และศึกษาปฏิบัติตามอย่าง เพื่อให้ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติเช่นนั้นบ้าง นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา ๔. **สมชีวิตา** (ความเลี้ยงชีวิตตามสมควร) ได้แก่กุลบุตรรู้ทางได้ทางเสียแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย ใช้เลี้ยงชีวิตตามสมควรไม่ให้ฟูมฟาย ไม่ให้เบียดกรอ โดยทราบว่า "ด้วยวิธีอย่างนี้รายได้ของเราจักเกินรายจ่ายรายจ่ายของเราจักไม่เกินรายได้" เหมือนอย่างคนชั่งของหรือศิษย์ของคนชั่งของ ยกชั่งขึ้นชั่งของก็รู้ได้ว่าต่ำข้างนี้หรือว่าสูงข้างนี้ ถ้ากุลบุตรมีรายได้น้อยแต่ใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตฟุ่มเฟือย เขาก็จะว่ากินอย่างกินผลมะเดื่อ (คือเขย่าผลมะเดื่อหล่นลงมากแต่เก็บกินจริง ๆ เพียงเล็กน้อย ตรงกับสำนวนไทยว่าตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ) และถ้ากุลบุตรมีรายได้มากแต่ใช้เลี้ยงชีวิตอย่างเบียดกรอ เขาก็ว่าจักตายอย่างอนาถ แต่เพราะกุลบุตรรู้ทางได้ทางเสียใช้จ่ายเลี้ยงชีวิตตามสมควรดังกล่าว นี้เรียกว่าสมชีวิตา" พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนประโยชน์ปัจจุบันไว้ดังนี้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เมื่อครั้งต้นพุทธกาล เมื่อได้มีพระสาวกสำเร็จเป็นพระอรหันต์ขึ้น ๖๐ องค์แล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงประชุม ตรัสสั่งส่งไปประกาศพระศาสนาในทิศต่าง ๆ ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตพ้นแล้วจากบ่วงทั้งหมด ทั้งของทิพย์ทั้งของมนุษย์ แม้ท่านทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งหมด ทั้งของทิพย์ทั้งของมนุษย์ ท่านทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทพและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสององค์ จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ (ความ)

พร้อมทั้งพยัญชนะ (คำ) บริบูรณ์บริสุทธิ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายผู้มีผงเข้าตาน้อยโดยปกติมีอยู่ จะเสื่อมเพราะมิได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรมทั่วถึงได้" งานธรรมทูตของพระสงฆ์ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่บัดนั้น พระพุทธเจ้าเองได้ทรงเริ่มการประกาศพระศาสนาตั้งแต่ได้ตรัสรู้ และได้ประทับเสวยวิมุติสุขชั่วระยะหนึ่งแล้ว ในระหว่างพรรษาแรกก็ทรงได้พระอรหันตสาวกมีจำนวนดังกล่าว จึงทรงส่งไปประกาศพระศาสนาโดยแยกกันไปทิศทางละองค์ ส่วนพระองค์เองก็ได้เสด็จจาริกไปไม่หยุดหย่อน เว้นแต่ฤดูฝนที่ทรงหยุดอยู่จำพรรษา กำหนดเสด็จจาริกของพระองค์ทุก ๆ ปีนั้น ท่านกล่าวว่าเมื่อจะเสด็จมณฑลใหญ่ ก็ได้เริ่มเสด็จออกจาริกตั้งแต่วันค่ำหนึ่งถัดจากวันออกพรรษา ใช้เวลา ๙ เดือน เมื่อจะเสด็จมณฑลปานกลาง ก็ได้เริ่มเสด็จออกจาริกตั้งแต่วันค่ำหนึ่งถัดจากวันเพ็ญเดือนกัตติกา (เดือน ๑๒) ใช้เวลา ๘ เดือน เมื่อจะเสด็จมณฑลเล็กก็ได้เริ่มเสด็จออกจาริกตั้งแต่วันค่ำหนึ่ง ถัดจากวันเพ็ญเดือนมิคสิระ (เดือนอ้าย) ใช้เวลา ๗ เดือน บางคราวเสด็จรีบด่วน เพื่อรีบไปโปรดผู้ที่สมควรจะรู้ธรรม แต่โดยปกติเสด็จโดยไม่รีบด่วน วันหนึ่งเสด็จร้อยเส้นก็มี สองร้อยเส้นก็มี สามร้อยเส้นก็มี สี่ร้อยเส้นก็มี ได้เสด็จด้วยพระบาทเปล่าโดยตลอด พระพุทธเจ้าและพระสาวกได้เสด็จไปหาประชาชนในถิ่นที่ต่าง ๆ เพื่อประทานธรรมและให้ธรรมแก่ประชาชนอยู่ตลอดเวลาส่วนใหญ่ กล่าวได้ว่าได้ทรงปฏิบัติกิจแห่งทูตธรรมอย่างเต็มที่ ทูตย่อมหมายถึงผู้ที่ไปปฏิบัติหน้าที่ของทูตจากประเทศหนึ่งยังอีกประเทศหนึ่ง เมื่อปฏิบัติอยู่ในประเทศเดียวกัน ไฉนจึงเรียกว่าทูตเล่า ปัญหานี้เฉลยได้ว่า ธรรมทูตเทียบได้ว่าเป็นทูตของธรรมประเทศ ซึ่งไปปฏิบัติหน้าที่ยังโลกประเทศ จึงเท่ากับต่างประเทศเหมือนกัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสธรรม ที่เป็นองคคุณของทูตไว้ ๘ ประการ คือ ๑. ฟัง หมายถึงคอยสดับตรับฟังและฟังเป็น ๒. พูดให้ฟัง หมายถึงพูดดีพูดเป็นสามารถทำคนให้เชื่อฟัง ๓. เรียนหรือศึกษาไม่หยุด ๔. ทรงจำดี ๕. รู้เร็วไว ๖. ให้คนอื่นรู้ได้เร็วไว ๗. ฉลาดรู้สิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ๘. ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท และได้ตรัสสรรเสริญพระสารีบุตรเถระว่า สมควรเป็นทูตเพราะประกอบด้วยธรรมทั้ง ๘ ข้อนี้ อาศัยองคคุณเหล่านี้ของพระสงฆ์สาวกทั้งปวง พระพุทธศาสนาจึงได้ตั้งมั่นและแพร่หลายตลอดมา.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ผู้ที่มิได้ศึกษาพระพุทธศาสนาหรือผู้ที่มุ่งไม่ดีอาจกล่าวหาว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงสั่งสอน ให้เกิดความเจริญในทางโลก ทรงสั่งสอนมุ่งให้พ้นโลกเท่านั้น แต่ผู้ที่ศึกษาย่อมพบว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนเพื่อความสุขความเจริญในทางโลกไว้ไม่น้อย ทรงสั่งสอนไว้โดยตรงก็มี โดยเป็นข้ออุปมากับทางคดีธรรมก็มี แต่ในข้ออุปมานั้นเองก็เป็นคำสอนอยู่ในตัว เช่นในที่แห่งหนึ่งได้ตรัสสอนการปฏิบัติธรรมเทียบกับการปฏิบัติของพ่อค้าในตลาดการค้ามีความว่า พ่อค้าในตลาดการค้าผู้ประกอบด้วยองคลักษณะ ๓ ประการ ไม่ควรที่จะได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ ไม่ควรที่จะทำให้โภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เจริญ คือ ๑. ไม่ประกอบการงานโดยรอบคอบเองในเวลาเช้า ๒. ไม่ประกอบการงานโดยรอบคอบเองในเวลากลางวัน ๓. ไม่ประกอบการงานโดยรอบคอบเองในเวลาเย็นค่ำ ภิกษุ (หรือผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป) ก็เหมือนกันฉันนั้น เมื่อประกอบด้วยธรรม ๓ ข้อ ก็ไม่ควรที่จะบรรลุกุศลธรรมที่ยังมิได้บรรลุ ไม่ควรที่จะทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้วให้เจริญคือ ๑. ไม่ตั้งความเพียรกำหนดสมาธิในเวลาเช้า ๒. ไม่ตั้งความเพียรกำหนดสมาธิในเวลากลางวัน ๓. ไม่ตั้งความเพียรกำหนดสมาธิในเวลาเย็นค่ำ ให้เป็นไปโดยหนักแน่นทั้งสามเวลา แต่โดยตรงกันข้าม พ่อค้าในตลาดการค้าผู้ประกอบด้วยองคลักษณะ ๓ ประการ ย่อมควรที่จะได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ ควรที่จะทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เจริญคือ ๑. เพียรตั้งใจประกอบการงาน โดยรอบคอบเอง ในเวลาเช้า ๒. เพียรตั้งใจประกอบการงาน โดยรอบคอบเองในเวลากลางวัน ๓. เพียรตั้งใจประกอบการงานโดยรอบคอบเองในเวลาเย็นค่ำ ภิกษุ (หรือผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป) ก็ฉันนั้น เมื่อประกอบด้วยธรรม ๓ ข้อ ย่อมควรที่จะบรรลุกุศลธรรมที่ยังมิได้บรรลุ หรือควรที่จะทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้วให้เจริญคือ ๑. ตั้งความเพียรกำหนดสมาธิในเวลาเช้า ๒. ตั้งความเพียรกำหนดสมาธิในเวลากลางวัน ๓. ตั้งความเพียรกำหนดสมาธิในเวลาเย็นค่ำ ให้เป็นไปโดยหนักแน่นทั้งสามเวลา อีกแห่งหนึ่งได้ตรัสว่า พ่อค้าผู้ประกอบด้วยองคลักษณะ ๓ ข้อ ย่อมถึงความยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในโภคทรัพย์ทั้งหลายคือ ๑. มีจักษุ ได้แก่รู้วิธีซื้อวิธีขายสินค้า รู้ทุนรู้กำไร ๒. ฉลาดดำเนินธุรกิจ คือฉลาดที่จะซื้อจะขายสินค้า ๓. พรั่งพร้อม

ด้วยผู้อุดหนุน ได้แก่มีคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มากมามีความนิยมเชื่อถือไว้วางใจ มอบหมายให้ส่งของประจำแก่ครอบครัว หรือแก่ตนเอง คือมีลูกค้าขาใหญ่ ๆ มาอุดหนุนมาก หรือว่าได้ลูกค้าขาใหญ่ ๆ มาก ภิกษุ (หรือผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป) ก็ฉันนั้น เมื่อประกอบด้วยธรรม ๓ ข้อ ย่อมถึงความยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในกุศลธรรมทั้งหลายคือ ๑. มีจักษุ ได้แก่รู้สัจจะทั้งสี่ตามเป็นจริง ๒. ฉลาดปฏิบัติธุระได้แก่เริ่มความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม อบรมกุศลธรรม พยายามพากเพียรก้าวหน้าไปอย่างมั่นคง ไม่ทอดทิ้งในกุศลธรรม ๓. ถึงพร้อมด้วยผู้เป็นที่อาศัย ได้แก่มีท่านผู้ที่รอบรู้ทรงธรรมทรงวินัย และเข้าไปหาท่านไต่ถามอรรถธรรมท่าน ได้ความกระจ่างแจ้งชัดเจนในข้อที่คลุมเครือลุ่มลึก ตลอดถึงบรรเทาความสงสัยในข้อที่สงสัยทั้งหลาย พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมสอนไว้บริบูรณ์ทั้งคดีโลกคดีธรรม ดังนี้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระอารามหลวงเวฬุวันใกล้กรุงราชคฤห์ พระอัครสาวกทั้งสอง คือ พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ ได้ไปพักอยู่ที่ซอกถ้ำกโปตะ ในคืนวันมีพระจันทร์สว่างคืนวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรซึ่งได้ปลงผมใหม่ ได้นั่งเข้าสมาธิอยู่ในที่แจ้ง ขณะนั้นได้มียักษ์สองสหายผ่านมาทางนั้น ได้เห็นท่านเข้า ยักษ์ตนหนึ่งได้พูดกับสหายยักษ์ว่า อยากจะทุบศีรษะของสมณะผู้นี้เสียจริง ๆ ยักษ์สหายห้ามว่า อย่าอย่าทำร้ายสมณะ สมณะผู้นี้สำคัญมาก มีอิทธานุภาพมาก ยักษ์ใจร้ายนั้นก็คงกล่าวยืนยันว่าจะทุบศีรษะให้ได้ ยักษ์สหายได้ทัดทานอยู่ถึงสามครั้ง ยักษ์ใจร้ายก็ไม่ฟังได้ทุบศีรษะของท่านทันที แรงทุบนั้นท่านว่า อาจยังช้างเจ็ดแปดศอกกำให้จมลงไปได้ หรืออาจทำลายยอดภูเขาใหญ่ได้ ฝ่ายยักษ์ใจร้ายนั้น เมื่อทุบแล้วก็รู้สึกร้อนรุ่มขึ้นมาในตนทันทีบ่นว่า ร้อน ๆ พลันตกลงไปในนรกใหญ่ในที่นั้นเอง ฝ่ายพระโมคคัลลานะได้เห็นเหตุการณ์นั้นด้วยทิพยจักษุจึงได้ไปเยี่ยมพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ถามท่านว่าท่านถูกยักษ์ตีอาการเป็นอย่างไร ท่านตอบว่าเจ็บที่ศีรษะนิดหน่อย พระโมคคัลลานะกล่าวว่า อัศจรรย์ไม่เคยมีที่ถูกทุบอย่างแรงขนาดทุบช้างแปดศอกกำให้จมลงไป หรือขนาดทำลายยอดภูเขาใหญ่ แต่ก็

รู้สึกเพียงนิดหน่อยเท่านั้น พระสารีบุตรได้กล่าวว่า พระโมคคัลลานะมีอานุภาพมาก น่าอัศจรรย์ที่มามองเห็นยักษ์ได้ทั้งที่ท่านเองยังไม่เห็นแม้ผีปีศาจชั้นต่ำไหนจนถึงบัดนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงสดับด้วยทิพยโสตอันบริสุทธิ์ล่วงของมนุษย์ ได้ทรงเปล่งอุทานขึ้น มีความว่า **"จิตของผู้ใดดำรงมั่นเหมือนภูเขาหิน ไม่หวั่นไหว ไม่ยินดีในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความยินดี ไม่โกรธในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความโกรธ จิตของผู้ใด อบรมได้แล้วอย่างนี้ ความทุกข์จักถึงผู้นั้นจากที่ไหนได้"** เรื่องนี้ให้ข้อคิดว่าแม้คนดีคนบริสุทธิ์ที่สุด ยังถูกทำร้ายจากคนใจร้าย หรือที่เรียกว่าคนใจยักษ์ใจมาร พระสารีบุตรท่านปลงผมใหม่ คนใจร้ายเห็นเข้าก็เกิดอยากตีเล่น เพราะเห็นเป็นโล้นเกลี้ยงน่าตีดูสักที ส่วนคนใจดีเห็นเข้าก็จะเกิดความคิดตรงกันข้ามว่า ดูผ่องใสบริสุทธิ์สะอาดน่าเลื่อมใส เรื่องของในโลกมีอยู่ดังนี้ ฉะนั้น คนที่ทำดีมิใช่น้อยจึงถูกมองไปในทางไม่ดี ไม่ใช่เพียงเท่านั้น ถูกห้ามปรามขัดขวางก็มีมาก เพราะมีคนริษยาหวงกันในความดี เกรงว่าจะดีข้ามหน้าไป จึงมีคนที่ทำดีไม่น้อยเป็นทุกข์เพราะความทำดีของตน ที่ไม่กล้าที่จะทำดีก็มี แต่คนทำดีที่ยังเป็นทุกข์ดังกล่าวก็เพราะยังทำไม่ถึงความดีแห่งจิตใจของตนเอง จิตใจจึงยังมีความยินดียินร้ายไปตามอารมณ์ที่มากระทบจากคนทั้งหลาย หากได้เล็งเห็นว่า เรื่องของคนทั้งหลายนั้นเป็นเรื่องของโลก ถ้าตนเองมีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวตามพระพุทธอุทานนั้นก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เพราะเรื่องของคนอื่น การปฏิบัติทำจิตใจของตนให้มั่นคงดังนี้ เป็นการสร้างความดีให้แก่จิตใจ เป็นตัวความดีที่เป็นแก่นแท้ของความดีทั้งหลาย ซึ่งจะป้องกันความทุกข์กระทบกระเทือนใจได้ทุกอย่าง.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๙ นี้ ได้มีพิธีบรรพชาหมู่เด็กชายจำนวน ๒๑ คนเป็นสามเณร ที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่ออบรมกำหนดเวลาประมาณ ๑ เดือน ด้วยความดำริจัดขึ้นของยุวพุทธิกสมาคม ปรารภเหตุว่าในระหว่างโรงเรียนหยุดฤดูร้อนซึ่งมีระยะเวลานาน ถ้าเด็กได้เข้ามาบวชอบรมด้วยธรรมของพระพุทธเจ้าดูสักระยะหนึ่งก็น่าจะได้ประโยชน์ดีกว่าจะหยุดอยู่เฉย ๆ และจะเป็นวิธีป้องกันเด็กที่มีจิตใจอ่อนไหวง่ายจากการถูกชักจูงให้เที่ยวเตร่หรือให้ไปทำสิ่งที่เป็นโทษ ทั้งจะเป็นวิธีแก้เด็กที่เคยประพฤติเสียมาบ้างแล้วให้

กลั่บตัวได้ นายกยุวพุทธิกได้มาแจ้งความดำริและขอฝากให้ทางวัดรับให้บรรพชาให้อยู่และให้การอบรม ทางวัดได้เห็นว่าความดำรินี้สมควรรับสนับสนุน เพราะวัดและพระสงฆ์สมควรช่วยอบรมศีลธรรมจริยาแก่เด็ก กิจเช่นนี้ย่อมเป็นงานของพระสงฆ์อยู่โดยสภาพแล้ว แม้เป็นเด็กที่มีประวัติไม่เรียบร้อยอยู่บ้าง แต่เมื่อมีความเต็มใจที่จะบวชรับการอบรมก็ควรรับ ถ้าจะเลือกรับแต่คนดีเท่านั้นก็ดูไม่แปลก เพราะคนที่ดีอยู่แล้วถึงไม่เข้ามาบวชอบรม เขาก็ดีอยู่แล้วเว้นไว้แต่ประสงค์จะอบรมให้ดียิ่งขึ้น ส่วนคนที่ยังดีน้อยไปหรือคนที่ดียังไม่พอหรือคนที่ยังไม่ดีนั้นแหละ เป็นผู้ที่ต้องการช่วยมากกว่า และถ้าช่วยได้ก็มิใช่ช่วยเฉพาะตัวคนนั้น หรือเด็กผู้นั้นเท่านั้น ยังเป็นการช่วยมารดาบิดาของเขาญาติของเขาผู้ปกครองของเขาให้พ้นจากความทุกข์ เดือดร้อนเพราะความประพฤติของบุตรหลานของตนอีกด้วย อนึ่งชาวบ้านได้ใส่บาตรเลี้ยงพระ เมื่อเขาขอให้ช่วยอบรมลูกหลานของเขาบ้าง ก็สมควรช่วย เป็นการปฏิการข้าวใส่บาตรของเขา ชาวบ้านบำรุงพระสงฆ์ด้วยอามิสทาน พระสงฆ์พึงตอบแทนด้วยธรรมทาน ก็คือการให้การอบรมด้วยธรรม จึงได้ตกลงรับด้วยเหตุผลดังกล่าว ทางยุวพุทธิกจึงได้วางระเบียบประกาศแนะนำ ก็ได้มีผู้ปกครองนำเด็กไปสมัครบวช และได้มีผู้บริจาคให้อุปการะกันมากราย กับทั้งกองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนของตำรวจ ได้มาขอฝากเด็กจากสถานนี้เข้าบวชร่วมด้วยจำนวน ๗–๘ คน รวมทั้งหมดเป็น ๒๑ คน ในเวลาทำพิธีบวช เจ้าหน้าที่ชาวเยอรมันในโครงการช่วยเหลือชลประทานพองหนีบ ได้มาขอถ่ายภาพยนต์เพื่อนำไปเผยแพร่ในเยอรมันตะวันตกด้วย เด็กที่บวชเณรเหล่านี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ผู้ที่ไม่มีปัญหา หมายถึงไม่มีประวัติที่เสียหาย มีศรัทธาที่จะบวชอบรม และผู้ที่มีปัญหา หมายถึงมีประวัติที่เสียหายมาแล้ว (แต่ก็ไม่ร้ายแรงนัก) กำลังแก้ไขในทางใดทางหนึ่ง พระอุปัชฌาย์ได้ให้โอวาทสอนนาคเด็กที่จะบวชเณรเหล่านี้ตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าสอนได้ดัดได้แต่คนที่เป็นเวไนย ที่แปลว่า "ผู้ที่ควรแนะนำ" ก็คือคนที่รับการอบรม ทุก ๆ คนที่มาขอบวช จะเป็นคนดีมากดีน้อยมาแล้วหรือแม้เป็นคนไม่ดีมาแล้วอย่างไรไม่เป็นข้อสำคัญ เมื่อทุก ๆ คนบวชแล้วตั้งใจรับการอบรมให้ดีนี่แหละเป็นข้อสำคัญ ด้วยเหตุนี้คนที่ดีอยู่แล้วก็จะดียิ่งขึ้น คนที่ดียังน้อยอยู่ก็จะดีมาก

ขึ้น และคนที่เคยไม่ดีมาแล้วก็จะกลับตัวได้จะไม่ไปเป็นเช่นนั้นอีก ผ้ากาสาวพัสตร์เป็นสิ่งบริสุทธิ์ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อได้ครองแล้วก็ให้รักษาความบริสุทธิ์กายวาจาใจไว้ให้จงดี พระพุทธเจ้าแม้เสด็จปรินิพพานนานมาแล้ว แต่ก็ยังเสด็จอยู่เป็นสรณะที่พึ่งอันเกษม เป็นอมตะแม้ของเด็กวัยรุ่นทุกวันนี้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ได้มีผู้ถามว่า คนไทยนับถือพระพุทธศาสนา และก็นับถือเทวดา เช่นพระภูมิเป็นต้นด้วย จึงนับถืออะไรกันแน่ ปัญหานี้บางคนได้ให้คำตอบว่า คนที่นับถือทั้งสองอย่างก็นับถือทั้งสองอย่างนั้นแหละ แต่นับถือต่างกัน นับถือพระพุทธศาสนา ก็นับถือพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ เป็นสรณะ คือที่พึ่งอันสูงสุดแห่งจิตใจ แต่นับถือเทวดาต่าง ๆ อย่างนับถือทหาร ตำรวจ หรือนับถือผู้ใหญ่ผู้มีอำนาจที่จะให้ความคุ้มครองหรือให้ยศให้ลาภที่ต้องการต่าง ๆ คือ นับถืออย่างนับถือคน ๆ นี้แหละ ไม่ได้นับถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์สิ้นกิเลส มีผู้ถามว่าเทวดามีจริงหรือไม่ เช่นพระภูมิที่ตั้งศาลกันอยู่ในบ้านโดยมาก ได้มีผู้ตอบว่าปัญหานี้ตอบได้เพียงว่า มีอยู่ในความนับถือของผู้นับถือ เพราะไม่อาจจะชี้ให้เห็นตัวตนกันได้ คนที่ไม่ตั้งศาลพระภูมิในบ้านก็มีมาก บางคนตั้งศาลพระภูมิเหมือนกัน แต่ตั้งรูปปั้นของตนเองที่ได้รับเป็นของขวัญไว้ในศาล อ้างว่าตนเป็นเจ้าของบ้านเจ้าของที่ดิน จึงเป็นพระภูมิเอง เรื่องนี้จึงอยู่ที่ใครจะนับถือหรือไม่นับถืออย่างไร ได้มีผู้ถามต่อไปว่า นับถือเทวดาจะขัดกับคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่ มีผู้ตอบว่า สุดแต่การที่นับถือ ถ้านับถืออย่างนับถือคนที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ก็ไม่รู้จะอ้างว่าผิดข้อไหน ถ้านับถือเป็นสรณะ ก็ผิดแน่ จะขาดจากไตรสรณะทีเดียว หรือไม่ถึงเช่นนั้น นับถือแล้วไปฆ่าสัตว์บูชาเป็นต้นก็ผิดศีลผิดทางพระพุทธศาสนา ถ้าจะถามให้กระชับเข้ามาอีกว่า นับถือเทวดาผิดหลักกรรมหรือไม่ ก็ตอบได้ว่า จะผิดหรือถูกหลักกรรมนั้นเกี่ยวแก่ศรัทธา และการปฏิบัติ คือถ้าความเชื่อเป็นไปในกรรม เป็นความเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตน ก็เป็นศรัทธาที่ถูกต้อง ในส่วนการปฏิบัตินั้น ถ้าต้องการผลที่ดีก็ทำกรรมดี ไม่ต้องการผลที่ชั่วก็เว้นกรรมชั่ว ก็เป็นการปฏิบัติถูก ฉะนั้น ถ้าการนับถือ

เทวดาเป็นเหตุให้ความเชื่อ และการปฏิบัติไขว้เขวไปจากนี้ ก็เป็นการนับถือที่ผิด ถ้าจะถามว่า ก็ในบัดนี้ ความเชื่อและการปฏิบัติไขว้เขวไปมากมิใช่หรือ จะแก้อย่างไร ก็จะต้องตอบว่าคงยังไม่มีใครทำสถิติไว้ว่ามากเท่าไร ทางแก้นั้นก็ต้องแก้ศรัทธานั่นแหละให้ถูกต้อง เพราะศรัทธาเป็นต้นทางของการปฏิบัติ ทางที่จะแก้ศรัทธา ก็คือปัญญาที่ถูกต้อง ปัญหาสำคัญที่สุดเวลานี้ จึงอยู่ที่ว่าคนเราต้องการปัญญากันหรือไม่และได้ใช้ปัญญากันอยู่เพียงไร อาหารของปัญญาก็คือเหตุผล คนเราในบัดนี้มีการศึกษาดี มีความรู้ความฉลาดมากกว่าแต่ก่อน แต่ในบางอย่างงดใช้เหตุผลเสียเฉย ๆ เช่นในเรื่องเกี่ยวแก่ผู้วิเศษหรือสิ่งวิเศษอัศจรรย์ที่เป็นข่าวแตกตื่นกันอยู่บ่อย ๆ ยอมเชื่อเสียราบคาบแล้วในสิ่งที่ไม่มีเหตุผล หรือเชื่อเสียแล้วว่าจะมีผลเช่นนั้นเช่นนี้ และสรูปเหตุว่าเป็นความวิเศษอัศจรรย์ที่ไม่รู้ว่าอะไร เทวดาก็มักจะเกิดขึ้นตรงนี้ คือเมื่อไม่รู้ว่าอะไร ก็ว่าเทวดา จึงเป็นเรื่องของอวิชชา (ความไม่รู้จริง) โมหะ (ความหลง) คนที่ฉลาดมาเป็นเสียดังนี้ไม่น้อย คืองดใช้ปัญญาเสียเฉย ๆ และมิใช่คนเดียวสองคน คนเป็นกลุ่ม ๆ มากมายงดใช้ปัญญาพร้อม ๆ กันในคราวเช่นนั้น ใครจะไปใช้ปัญญาวิจารณ์อย่างไร ขัดขวางเข้าสักคนก็หาได้ไม่ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนว่า **"ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย ไม่พึงประมาทปัญญา"**

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่จะกล่าวในครั้งนี้ คือต้องการให้วิจัยหรือวิจารณ์ว่าดังนี้มิได้ว่าเอาเอง มีข้ออ้างคือบทธรรมในโพชฌงค์ว่า "ธรรมวิจยะ" วิจัยธรรม และมีเป็นบทสอนว่า "พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคายหรือให้ถึงต้นเหตุ" คนที่ศึกษาและมีวิจัยธรรมดีมักจะมีความเข้าใจธรรมถูกต้อง ผู้ที่ไม่เข้าใจนั้น เพราะขาดการศึกษาและวิจัย บางทีก็ยังชอบแสดงความเห็นอย่างผิด ๆ ถูก ๆ หรือผิดไปทีเดียว บางคนสนใจศึกษาไต่ถามดังที่ได้มีคำถามคำตอบบางเรื่องดังต่อไปนี้ ถามว่า พระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับเรื่องความเจริญทางวัตถุหรือไม่ ? ตอบว่า ก่อนอื่นควรเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่เศรษฐศาสตร์หรือศาสตร์อะไรต่าง ๆ แต่เป็นศาสนาคือคำสั่งสอนที่มุ่งให้ประพฤติปฏิบัติดีในชั้นแรก พระพุทธเจ้าทรง

สอนมุ่งไปทางโลกุตระคือพ้นโลกเพราะทรงสอนแก่นักพรตผู้มุ่งเช่นนั้น ต่อมาทรงสอนธรรมสำหรับผู้ที่ประสงค์อยู่ในโลกด้วย คือ "คิหิธรรม ธรรมสำหรับคฤหัสถ์" ซึ่งมีอยู่ไม่น้อย ทรงสอนธรรมสำหรับนักปกครองก็มี ยกตัวอย่างเช่นคำสอนเรื่องทิฏฐธรรมิกัตถะ "ประโยชน์ปัจจุบัน" และเรื่องสัมปรายิกัตถะ "ประโยชน์ภายหน้า" คือสิ่งที่ต้องการในปัจจุบันเฉพาะหน้า เช่นทรัพย์เครื่องอุปโภคบริโภคเป็นต้น จะเกิดขึ้นจากความหมั่นขยันเป็นข้อต้น นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่ต้องการในภายหน้าอีก ซึ่งจะเกิดขึ้นจากศรัทธาที่ถูกต้องเป็นข้อแรก ตามที่อ้างนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนให้หาทรัพย์ ให้ใช้ทรัพย์สำหรับตนก่อน แล้วจึงสอนให้ทำทานการบริจาคต่าง ๆ ซึ่งนับเข้าในประโยชน์ภายหน้า เพราะถ้าไม่หาให้มีทรัพย์ของตนขึ้นแล้วจะมีทรัพย์ที่ไหนไปทำทาน และก่อนที่จะสอนให้ทำทานก็สอนให้ใช้เลี้ยงชีวิต ถามว่า ได้เคยเข้ามาเมืองไทยเมื่อหลายปีที่แล้วมา ครั้นเข้ามาครั้งนี้เห็นเปลี่ยนแปลงไปมากทางวัตถุ การดำเนินชีวิตของคนก็เปลี่ยนไป หลายอย่างที่น่ากลัวเป็นอันตราย พระพุทธศาสนามีคำสอนที่จะยับยั้งบ้างหรือไม่ ? ตอบว่า ประเทศกำลังพัฒนา พระพุทธศาสนาไม่ขัดขวางการพัฒนาประเทศ แต่ก็ได้สอนในทางที่ยับยั้งทางที่เป็นอันตรายอยู่ทั่วไป คำสอนเรื่องศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาในหมวดประโยชน์ภายหน้าเป็นข้อธรรมที่สอนกันแพร่หลาย แต่มีคนไม่น้อยที่ไม่เข้าใจและกล่าวหาว่า พระพุทธศาสนานั้นเหมาะสำหรับคนที่ตายไปแล้วเพราะให้มุ่งเอาผลในภพหน้าชาติหน้าก็มี ความจริงเป็นหลักธรรมสำหรับที่จะยับยั้งจากการที่จะก้าวไปในทางที่ผิด ดังเช่นศรัทธาความเชื่อของคนนั้น ถ้าเชื่อผิดก็เท่ากับก้าวไปในทางผิดครึ่งทางแล้ว ถ้าเชื่อถูกก็เท่ากับก้าวไปในทางถูกครึ่งหนึ่งแล้วเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงได้สอนย้ำเรื่องให้เชื่อกรรม หมายถึงความดีความชั่วว่ามีผลที่ผู้ทำจะต้องเป็นผู้รับ เมื่อเชื่อดังนี้แล้วก็จะไม่ก้าวไปในทางชั่วหรือในทางอันตรายแน่ คนเรามุ่งก้าวหน้า คือมุ่งความเจริญไปข้างหน้า หรือหวังอนาคตที่เจริญ หลักธรรมเกี่ยวแก่ประโยชน์ภายหน้าก็คือ เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างความเจริญมั่นคงของชีวิตอนาคตนั่นเอง ซึ่งอาจจะเป็นชั่วโมงหน้า เดือนหน้า ปีหน้าก็ได้ ฉะนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องความเจริญทางวัตถุ จึงเป็นคำสอนที่สมบูรณ์ครบทั้งปัจจุบันทั้งอนาคต.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในพระราชพิธีฉัตรมงคลศก ๒๕๐๙ นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามที่แจ้งในหมายกำหนดการ แสดงว่าวันที่ตรงกับวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ได้เวียนมาบรรจบอีกรอบปีหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติศาสนา และอาณาประชาราษฎรยิ่งขึ้นโดยลำดับมา ดังที่ยังปรากฏแก่บุคคลทั่วไป เพราะได้ทรงดำรงพระองค์อยู่ในหลักทศพิธราชธรรมตามพระพุทโธวาทอย่างมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง ฉะนั้นจะได้กล่าวถึงทศพิธราชธรรม (ธรรมของพระราชา ๑๐ อย่าง) ข้อที่หนึ่งคือทาน ก่อนอื่นพึงทราบว่า เรื่องทานมิใช่เป็นเรื่องของพระราชาเท่านั้น พระพุทธเจ้าได้สอนเรื่องทานนี้แก่คนทุก ๆ คน ผู้ที่มีทรัพย์สิ่งของจะพึงบริจาคได้แก่ผู้ที่ควรบริจาคให้ องคสมบัติของทานนั้นตรัสไว้ว่ามี ๓ อย่างคือ **เจตนาสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยเจตนา หมายความว่ามีเจตนาดีในกาลทั้ง ๓ คือ ก่อนให้ กำลังให้ และให้แล้ว **วัตถุสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยวัตถุคือมีวัตถุที่สมควรจะให้ อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ **ปฏิคาหกสมบัติ** ถึงพร้อมด้วยผู้รับ คือ มีผู้รับที่สมควร เจตนาสมบัติข้อแรก ถ้าคิดดูสักหน่อยก็จะเห็นว่าความสำคัญเป็นประการแรก เพราะถ้าไม่มีเจตนาจะมีให้เกิดขึ้น การให้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ หรือมีเจตนาจะให้เหมือนกัน แต่มิใช่ให้ในทางเป็นบุญ ให้ในทางเป็นสินบนเป็นต้น ก็ไม่เรียกว่าเป็นเจตนาสมบัติ เมื่อมีเจตนาที่จะสละบริจาค เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์บูชาแก่ผู้ที่มีความสมควรเช่นนั้นจึงจะเป็นเจตนาสมบัติ วัตถุสมบัติก็มีความสำคัญเป็นอันดับต่อมา เพราะจะต้องมีวัตถุอันสมควร หมายถึงวัตถุที่เป็นของตนอันเกิดจากการแสวงหาได้มาในทางที่ชอบทั้งเป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เช่นถ้าผู้รับขาดแคลนอาหารก็ให้อาหาร ผู้รับขาดแคลนยา ก็ให้ยาเป็นต้น สมบัติข้อนี้จึงได้แก่ผู้ที่มีทรัพย์สิ่งของ ถ้าไร้ทรัพย์ก็ไม่อาจจะทำทานได้ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้แสวงหาทรัพย์ก่อน ดังที่มีในหลักธรรมว่าด้วยประโยชน์ปัจจุบัน และเมื่อแสวงหาได้ทรัพย์มาแล้ว ยังทรงสอนให้แบ่งทรัพย์ออกเป็นส่วน ๆ เช่นได้ตรัสสอนไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า "พึงแบ่งโภคะออกเป็น ๔ ส่วน คือบริโภคใช้สอยส่วน

หนึ่ง ประกอบการงานสองส่วน เก็บไว้ส่วนหนึ่งสำหรับคราวอันตราย" ส่วนปฏิคาหกสมบัติข้อท้ายก็มีความสำคัญ เพราะจะต้องได้ผู้ที่สมควรจะรับ มิใช่ว่าจะควรให้โดยไม่เลือก ได้มีสุภาษิตกล่าวว่า "ทานที่เลือกให้พระสุคตทรงสรรเสริญ" ทานที่ประกอบด้วยองคสมบัติทั้งสามนี้ เป็นทานที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์อาณาประชาราษฎรในทางต่าง ๆ โดยเอนกประการ ขออำนาจทานาทิทศธรรมจงอภิบาลให้ทรงพระเจริญยิ่งเทอญ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๐๔ เป็นวันกาชาดโลกซึ่งสันนิบาตสภากาชาดได้ชักชวนสภากาชาดของทุกประเทศให้ทำการฉลอง ด้วยวิธีที่จะให้คนทั้งปวงได้ยินได้เห็นได้ทราบกิตติคุณของกาชาดและช่วยกันอุดหนุน วันฉลองนี้กำหนดถือเอาวันเกิดของผู้เป็นต้นคิดเสนอให้ตั้งกาชาดขึ้นเมื่อร้อยปีเศษมาแล้ว ท่านผู้นี้เป็นชาวสวิสส์ ชื่ออังรี ดูนังต์ ได้ไปเห็นการรบใหญ่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในประเทศอิตาลี ได้เห็นคนล้มตายบาดเจ็บถูกทอดทิ้งให้ทนทุกข์ทรมาน ไม่ได้รับการพยาบาลรักษาที่เพียงพอ จึงได้เขียนข้อเสนอขึ้นให้มีการประชุมระหว่างประเทศพิจารณาเรื่องนี้ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๒ เป็นเหตุให้มีการประชุมระหว่างประเทศครั้งแรกเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ ตกลงตั้งองค์การกลางสำหรับพยาบาลคนที่ต้องบาดเจ็บในการสงคราม เป็นการเริ่มสภากาชาดขึ้น ต่อมากิจการกาชาดได้ขยายออกไปทำการบรรเทาทุกข์อันเกิดจากโรคภัยและภัยต่าง ๆ และได้มีสภากาชาดขึ้นในประเทศต่าง ๆ มากขึ้นจนมีเกือบทุกประเทศในโลก จึงได้มีกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ และต่อมา ได้ขยายกิจการออกไปทำการกันเพิ่มขึ้นอีก คือ แนะนำการขาสุภิบาลอนามัย ซึ่งเป็นการป้องกันโรคที่อาจป้องกันได้ เพราะแต่เดิมกิจการทั้งปวงเป็นไปในทางแก้ จึงได้มีสันนิบาตกาชาดขึ้น และเพื่อให้มีการประสานกันระหว่างกรรมการกาชาดระหว่างประเทศกับสันนิบาตสภากาชาด จึงได้มีสากลกาชาดขึ้น เป็นอันว่ากิจการของกาชาดได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง โดยทำหน้าที่แก้ คือ บรรเทาทุกข์ อันเกี่ยวแก่การพยาบาล และกัน อันเกี่ยวแก่การสุขาภิบาลอนามัย และเพื่อการนี้ ก็มีกองวิทยาศาสตร์ทำยาแก้พิษงูเป็นต้น มีอนุสภากาชาด ฝึกเด็กให้มีจิตใจ

สูง มีอาสาสมัครกาชาด และได้ปฏิบัติกิจการบรรเทาทุกข์บำรุงสุขทั้งในเวลาสงคราม ทั้งในเวลาสงบ ในเวลาสงคราม สภากาชาดก็ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวแก่ทหารและประชาชนของทุกฝ่าย ในเวลาสงบก็ปฏิบัติหน้าที่แก่ทุกประเทศ เพราะกาชาดเป็นสภาการกุศลที่เป็นมิตรไม่เป็นศัตรูแก่บุคคลทุกชาติทุกศาสนาทุกฝ่าย ดังที่ได้มีข้อคติของกาชาดว่า "No Frontier to Red Cross ไม่มีพรหมแดนแก่กาชาด" คำว่ากาชาด ย่อมาจากคำว่า 'กากบาทชาด' แปลว่า ตีนกาแดง ใช้เป็นเครื่องหมายของสภาการกุศลนี้ คือ มีเครื่องหมายตีนกาแดงบนพื้นขาว สภากาชาดเกือบทั่วโลกรับรองใช้เครื่องหมายนี้ ซึ่งใช้กลับสีกันกับธงชาติของสวิสส์ คือธงชาติสวิสส์ใช้เครื่องหมายกาขาวบนพื้นสีแดง ทั้งนี้เพื่อเป็นเกียรติว่าชาวสวิสส์ได้เป็นผู้คิดเสนอเรื่องนี้ขึ้น ในประเทศไทยเราปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่งองค์สภานายิกา สภากาชาดไทย ได้ทรงดำเนินกิจการสภากาชาดอย่างแข็งแรงทั้งในด้านสร้างเสริมกำลังของสภากาชาด ทั้งในด้านบรรเทาทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน สภาการกุศลนี้เป็นตัวอย่างแห่งหมู่ชนผู้ปฏิบัติตามพระโอวาทของพระพุทธเจ้าผู้เลิศล้ำว่า "สนฺติมคฺคเมว พฺรูหย จงพนทางแห่งสันติ."

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ครั้งหนึ่ง ได้มีเทพดาองค์หนึ่งได้ไปยืนเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลภาษิตสี่ข้อของตนขึ้นว่า "ความรักเสมอด้วยบุตรไม่มี ทรัพย์เสมอด้วยโคไม่มี แสงสว่างเสมอด้วยอาทิตย์ไม่มี สระทั้งหลายมีสมุทรเป็นอย่างยิ่ง" พระพุทธเจ้าได้ตรัสภาษิตขึ้นว่า "ความรักเสมอด้วยตนไม่มี ทรัพย์เสมอด้วยข้าวไม่มี แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี สระทั้งหลายมีฝนเป็นอย่างยิ่ง" เทวดาภาษิตและพุทธภาษิตทั้งสองนี้ เมื่อได้อ่านเทียบกันแล้ว จะเห็นได้ว่าพระพุทธภาษิตมีเหตุผลที่พึงเห็นว่าเป็นจริงโดยเหตุผล ความรักบุตรมีขึ้นก็เพราะเนื่องกับตน คือเป็นบุตรของตน ถ้าไม่ใช่บุตรของตนก็คงไม่รัก ความรักตนจึงมีอยู่เหนือกว่าความรักบุตร แลเพราะความรักตนนั้นเอง จึงทำให้มีความรักบุตรแลรักสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นของตน ส่วนข้อที่สอง โคอาจจะขาดได้ แต่ข้าวขาดไม่ได้ ต้องบริโภคอยู่ทุกวัน ข้าวจึงเป็นโภคะหลักแลเป็นโภคะโดยตรง จึงตรัสว่า เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง แสงสว่างของอาทิตย์ ไม่อาจส่องเข้าไปดูให้เห็นเหตุผล

เหมือนปัญญา ซึ่งอาจเห็นเหตุผลโดยประจักษ์ แสงปัญญาจึงเป็นอย่างยิ่ง ข้อท้ายฝนตกลงมาหล่อเลี้ยงแผ่นดินพืช แลหมู่สัตว์ ตลอดถึงแม่น้ำแลทะเลทั้งปวง จึงเป็นอย่างยิ่ง ทั้งสี่ข้อนี้แสดงถึงความจริงของบุคคล และของภูมิโลกในลักษณะสี่อย่าง แม้พระพุทธภาษิตข้ออื่นก็ล้วนแสดงความจริงในลักษณะต่าง ๆ แต่มีจุดมุ่งหมายตรงกันอยู่อย่างหนึ่งคือวิมุตติ ความหลุดพ้น (จากความทุกข์) ความจริงดังกล่าวที่แสดงโดยพระพุทธภาษิตทั้งปวงคือ "ธรรม" ความหลุดพ้น คือ "นิพพาน" เป็นบรมสัจจะ (ความจริงอย่างยิ่ง) ประกอบด้วยธรรมคุณดังที่สวดกันว่า สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เป็นต้น จะยกขึ้นเพียงข้อเดียวว่า "สนฺทิฏฺฐิโก เห็นเอง" ได้มีผู้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า "ธรรม นิพพาน" ที่ว่า "เห็นเอง" นั้นอย่างไร ได้มีพระพุทธดำรัสตอบโดยความว่า อย่างนี้ คือ ผู้ที่ชอบชังหลงไป มีจิตถูกราคะ โทสะ โมหะ ครอบงำเสียแล้ว ย่อมเกิดเจตนาความคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ผู้อื่นบ้าง ทั้งสองฝ่ายบ้าง ต้องได้รับทุกข์โทมนัส แม้ทางใจ เมื่อเกิดเจตนาขึ้นดังนั้น ก็ทำให้ประพฤติทุจริตทางไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ แลคนเช่นนั้นย่อมไม่รู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองตามเป็นจริง แต่ว่าเมื่อละความชอบ ความชัง ความหลงเสียได้ ไม่มีเจตนา ความคิดที่จะเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ไม่ประพฤติทุจริตทางไตรทวาร รู้ประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นประโยชน์ทั้งสองตามเป็นจริง ไม่ต้องเป็นทุกข์โทมนัสแม้ด้วยใจ "ธรรมนิพพาน" ที่ว่า "เห็นเอง" คือเห็นอย่างนี้ ตามที่ตรัสอธิบายนี้เห็นธรรม เห็นนิพพาน ก็คือ เห็นภาวะหรือสภาพแห่งจิตใจของตนเอง ทั้งในทางไม่ดีทั้งในทางดี จิตใจเป็นอย่างไรก็ให้รู้อย่างนั้นตามเป็นจริง ดังนี้เรียกว่า เห็นธรรม ถ้ามีคำถามว่าจะได้ประโยชน์อย่างไร ก็ตอบได้ว่าได้ความดับทางใจ คือ จิตใจที่ร้อนรุ่มด้วยความโลภ โกรธหลงนั้น เพราะพุ่งออกไปข้างนอก หากได้นำใจกลับเข้ามาดูใจเองแล้วสิ่งที่ร้อนจะสงบเองแลให้สังเกตจับตัวความสงบนั้นให้ได้ จับไว้ให้อยู่ เห็นความสงบดังนี้ คือ เห็นนิพพานวิธีเห็นธรรม เห็นนิพพาน ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายไว้ จึงเป็นวิธีธรรมดาที่คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปปฏิบัติได้ตั้งแต่ขั้นธรรมดาต่ำ ๆ ตลอดถึงขั้นสูงสุด.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในชาดกก้อนทองได้เล่าไว้ว่า มีชาวนาคนหนึ่งออกไปไถนาเก่าในวันหนึ่ง ครั้นไถไปก็ไปสะดุดติดสิ่งหนึ่ง ทีแรกคิดว่าคงดินแข็งหรือก้อนหิน เมื่อตรวจดูก็ได้พบว่าเป็นก้อนทองแท่งใหญ่ขนาดยาวถึงสี่ศอก จึงหมกดินซ่อนไว้ที่เก่าก่อน ตกเวลาค่ำปลอดคน ได้คุ้ยดินที่กลบไว้พยายามยกเพื่อจะนำไปบ้าน แต่ก็ยกไม่ขึ้น จึงได้ตรองหาวิธี ในที่สุดได้คิดว่า จะแบ่งออกเป็นสี่ส่วน คือเพื่อใช้เลี้ยงปากท้องส่วนหนึ่ง เพื่อเก็บสำรองไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อใช้ลงทุนประกอบการงานส่วนหนึ่ง เพื่อทำบุญส่วนหนึ่ง จึงได้แบ่งออกเป็นสี่ส่วน ทองแท่งใหญ่นั้นก็หายหนักกลายเป็นเบา ชาวนาก็นำไปบ้านได้โดยง่าย นิทานเรื่องนี้มีข้อคิดเป็นคติแฝงอยู่ว่า อันภารธุระที่หนักนั้น ถ้าได้รู้จักแบ่งปันจัดสรรหน้าที่กันทำให้ถูกต้องแล้ว ก็จะกลายเป็นของเบาทำง่าย การงานที่จะให้ประโยชน์สุขมากนั้นทุก ๆ คนอาจหาทำได้ด้วยกำลังแขนของตน และโชคใหญ่ที่เปรียบเหมือนก้อนทองก็มีอยู่ แต่ก็จะต้องเริ่มทำความเพียรคุ้ยเขี่ยแสวงหาจากแผ่นดินอันนี้เอง เมื่อได้ทรัพย์เกิดจากแผ่นดินนี้แล้วก็จะต้องรู้จักแบ่งออกเป็นส่วน ๆ ไม่เช่นนั้นได้มาก็เหมือนไม่ได้ เช่นได้มาเล่นการพนันหมดไป ก้อนทองอันหมายถึงทรัพย์นั้น ทุกคนจึงอาจแสวงหาให้พบที่แผ่นดินภายในอุ้งแขนนี้ คำไทยก็มีว่า "ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ" อีกอย่างหนึ่งภาระในจิตใจ แม้จะเป็นเรื่องที่ดีนำประโยชน์ที่เปรียบเหมือนก้อนทองเหมือนกัน ถ้าใจแบกไว้ไม่รู้จักแบ่งแจกแจงจัดหน้าที่ปฏิบัติให้เบา ก็จะเป็นเครื่องหนักใจ คนเราเป็นทุกข์จนถึงเป็นโรคประสาทเพราะความหนักใจดังนี้มิใช่น้อย คือมีแต่สุมเรื่องเข้ามาไม่รู้จักแบ่งเบาให้แก่ตนเอง อีกอย่างหนึ่งก้อนทองในใจคือทรัพย์ของคนตระหนี่เหนียวแน่น หมายถึงก้อนทองที่ยกไม่ขึ้นเพราะหนักมากเกินกำลัง ทรัพย์ของคนตระหนี่มากนั้นแม้จะน้อยก็หนักมากหยิบยกไม่ขึ้น ตกว่ามีเหมือนไม่มี ไม่เกิดประโยชน์แก่ตนแก่ผู้อื่น ทำให้เจ้าของกลายเป็นโสมเฝ้าทรัพย์ เศรษฐีโสมดังนี้ก็มีอยู่ เพราะไม่อาจแบ่งเก็บแบ่งใช้ให้เป็นประโยชน์ อีกอย่างหนึ่ง ก้อนทองในจิตใจก็คือความดีที่บุคคลรู้จักแบ่งเบากิเลสในใจออกไปเสีย ประกอบกระทำขึ้น ไม่บรรทุกโลภโกรธหลงไว้ในใจให้มากนัก คอยแบ่งออกไปก่อสร้างบุญกุศล คือ ทาน ศีล ภาวนา อบรมจิตใจให้ชื่นบานผ่องใสและให้มีปัญญาที่บริสุทธิ์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในชาดกนี้เป็นสุภาษิตว่า 'นรชน มีใจชื่นบาน อบรมกุศลธรรมเพื่อบรรลุความเกษมจากเครื่องประกอบทุกข์ ด้วยจิตที่ชื่นบาน ก็พึงบรรลุถึงความสิ้นเครื่องประกอบทุกข์ทั้งปวงได้โดยลำดับ' คำสำคัญของพระพุทธภาษิตนี้คำหนึ่งคือ "เครื่องประกอบทุกข์" นึกดูถึงเรือนหลังหนึ่ง ๆ จะเป็นเรือนขึ้นมาได้ก็ต้องมีเครื่องประกอบต่าง ๆ ที่นายช่างนำมาประกอบเข้า ความทุกข์แต่ละอย่างที่เกิดแก่จิตใจก็เหมือนกัน จะต้องมีเครื่องประกอบหลายอย่าง ถ้าจะตั้งปัญหาว่าใครเป็นผู้ประกอบเรือนทุกข์ใจ ถ้าตอบทางโลกก็จะต้องตอบว่าคนนั้นคนนี้ที่ไม่ชอบกันเป็นต้น แต่ถ้าตอบตามทางธรรมของพระพุทธเจ้าก็ตอบได้ว่า "นายช่างผู้ประกอบเรือนทุกข์ใจก็คือ ตัณหาวัฑฒกี นายช่างตัณหา" กล่าวคือความดิ้นรนทะยานอยากในจิตใจของตนเอง ที่เกิดขึ้นแล้วก็ยึดถือรวบเอาเข้ามาไว้ นี่แหละที่ต้องรู้จักแบ่งรื้อออกไปเสียน้อยหรือมาก ด้วยปัญญาในธรรมของพระพุทธเจ้า จึงจะได้ความเบาใจเป็นสุขสงบใจ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

วันวิสาขะได้ผ่านมาถึงได้ผ่านไปอีกแล้ว คือวันศุกร์ ที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๐๙ นี้ เป็นวันที่ดวงประทีปได้สว่างไสว เสียงบูชาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยแลเสียงแสดงธรรมได้กึกก้องทั่วไปในอารามทั้งหลาย เป็นวันที่จิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก จำนวนหลายร้อยล้านคนได้รวมระลึกอยู่ในจุดเดียวกัน คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาเอกของโลก ยากที่จะมีวันใดอื่นเทียมถึงในรอบปีหนึ่ง ผู้ที่ได้ผ่านชีวิตมาถึงวันวิสาขะครั้งนี้ พร้อมกับได้พบตนเองที่ไม่พลาดพลั้งเสียหาย หรือที่มีความสุขความเจริญขึ้น ก็ควรมีความยินดี แลควรตั้งใจทำความอดกลั้นต่อชีวิตต่อไป เพื่อที่จะได้พบตนเองเป็นตนเองอยู่ด้วยดีในวันวิสาขะต่อไป ซึ่งอีกไม่นานนักก็จะเวียนมาถึงอีก เหมือนอย่างวิสาขะแห่งรอบปีที่แล้วมาถึงรอบปีนี้เหมือนอย่างผ่านมาแวบเดียวเท่านั้น สุขทุกข์ของชีวิตแม้เป็นความเดือนร้อนแสนสาหัสในรอบวิสาขะที่แล้วก็ได้ปลิวไปหมดแล้ว ความอธิษฐานใจว่าจะอดกลั้นต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อไปอย่างไม่พ่ายแพ้ แลรักษาไว้ให้เป็นสัจจะ ย่อมจะเป็นพลังใจอย่างสำคัญที่จะเอาชนะเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ แลสามารถรักษาตนให้เป็นตน เพื่อที่จะได้พบตนเองอย่างสบายใจใน

รอบหน้า ใครรักษาอธิษฐานที่ได้ตั้งไว้ให้เป็นสัจจะของชีวิตได้ก็จะได้พบตนเองอย่างสบายใจในรอบหน้า ๆ ได้อีกแน่นอน เหมือนอย่างที่จะได้พบวันวิสาขะอีกทุก ๆ รอบปี ทำไมจึงพากันบูชาสรรเสริญพระพุทธเจ้ากันอย่างไม่หยุดหย่อน กว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว เพราะพระองค์ได้ทรงชูดวงประทีปคือธรรมให้โลกได้มองเห็นทางดำเนินไปสู่ความสุข ทรงเป็นดวงประทีปดวงใหญ่ของโลกที่ส่องให้เห็นทั้งกลางวันกลางคืน คือเป็นดวงประทีปที่ส่องแสงที่จะมองเห็นได้ด้วยตาใจ คนที่มีตาใจแม้เพียงได้มองเห็นความของคำว่า "พุทธะ" เพียงส่วนนิดหนึ่งเท่านั้นก็เป็นสุขไปนาน คำว่า "พุทธะ" มีความหมายอย่างหนึ่งว่า "ผู้ตื่น" จากหลับคือ ความหลง แลทรงช่วยปลุกให้ตื่น คนเรานั้นมักเป็นอย่างที่เรียกว่าฝันทั้งตื่น คือคิดปั้นเป็นเรื่องเป็นราว แล้วก็เป็นทุกข์เป็นสุขอยู่กับเรื่องที่คิดปั้นขึ้นนั้น คือ ความคิดนี้เองเป็นตัวปั้นเรื่องให้เป็นทุกข์เป็นสุขต่าง ๆ แลเรื่องที่คิดก็ไปดึงเอาเรื่องอดีตมาบ้าง ดึงเอาเรื่ออนาคตมาบ้าง ถ้าจะโต้ว่าเรื่องปัจจุบันต่างหาก ก็จะต้องถามว่าที่ว่าปัจจุบันนั้นอยู่ที่ไหน มีระยะเท่าไรก็คงจะได้รับคำว่า ปีนี้ เดือนนี้ วันนี้ ชั่วโมงนี้ นาทีนี้ วินาทีนี้ เป็นปัจจุบัน ตกว่าปัจจุบันที่พูดกันมีระยะต่าง ๆ กัน เมื่อเป็นเช่นนี้ปัจจุบันที่แน่นอนนั้นอย่างไร ก็จะต้องแบ่งวินาทีออกไปอีก และจะพบปัจจุบันจริง ๆ ที่ไหนก็ยังไม่อาจตอบได้ เมื่อค้นหาปัจจุบันจริง ๆ ลงไปดังนี้แม้จะไม่ต้องละเอียดนักก็จะเริ่มเข้าใจว่า ได้ไปคว้าเอาอดีตหรืออนาคตมาปั้นคิดสร้างทุกข์สุขให้แก่ตนเองอยู่มากมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็หัดที่จะปล่อยอดีตให้เป็นอดีตเสีย ปล่อยอนาคตให้เป็นอนาคตไป ก็จะปล่อยความทุกข์ของใจออกไปได้อีกมาก พระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ตื่นขึ้นแล้วจากซากอดีตแลเงาอนาคต ซึ่งไม่มีตัวจริง ทรงประจักษ์ในสัจจะที่กล่าวได้ว่า เป็นปัจจุบันแห่งปัญญา ซึ่งเป็นธรรมที่ดำรงอยู่ไม่มีเปลี่ยนแปลง และได้ทรงส่องแสงแห่งธรรมนี้ให้สว่างเข้าถึงจิตใจของคนอยู่ตราบเท่าถึงทุกวันนี้ และจะยิ่งส่องสว่างต่อไป.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

วันบูชาเนื่องด้วยการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระได้ผ่านมาถึงในวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๙ และได้ผ่านไปอีกแล้ว วัดทั่วไปก็ได้ประกอบพิธีบูชาคล้ายกับในวันวิสาขปุรณมี ได้มีการแสดงธรรมพรรณนาถึงเรื่องการถวายพระเพลิง การแจกพระธาตุ และความเป็นมา

แห่งพระธรรมวินัยเป็นพิเศษ วัดที่มีการแสดงธรรมตลอดคืนก็ได้เลือกแสดงธรรมกถาต่าง ๆ ต่อจากเรื่องดังกล่าว ทุกคนผู้ได้ทำการบูชาย่อมได้ความคิดอันเนื่องจากการถวายพระเพลิงต่าง ๆ กัน ดังความคิดอย่างหนึ่งที่จะกล่าวต่อไป คือ พระพุทธศาสนาแสดงสามัญสัจจะ (ความจริงที่ทั่วไป) สิ่งที่เป็นสังขาร (สิ่งผสมปรุงแต่ง) ไม่ว่าสังขารของใคร เช่นร่างกายชีวิตต้องแก่เจ็บตาย ครั้นตายแล้วก็ต้องเผาหรือฝังหรือทิ้งให้เน่าเปื่อยไป แต่ก็ยังมีส่วนที่ไม่ตายอันอยู่เหนือสังขาร ส่วนที่เป็น "อมตะ" (ไม่ตาย) นี้ คือ ส่วนที่ต้องไปเกิดอีก อะไรไปเกิดก็สุดแต่จะสมมติเรียกกัน เรียกง่าย ๆ ว่า "สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา" เมื่อตายแล้วก็ต้องไปเกิดอีก มีคติคำสอนถึงสังสารวัฏ (ความวนท่องเที่ยว) คือ ทุก ๆ คนที่ยังมีกิเลสต้องเวียนเกิดเวียนตายนับชาติไม่ถ้วน ระยะยาวของสังสารวัฏ ความมากมายของความที่ได้เวียนเกิด มีเทียบไว้หลายอย่างเช่นเทียบด้วยน้ำตาว่า เมื่อรวมน้ำตาของคน ๆ เดียวทุก ๆ ชาติที่เกิดมาแล้วก็มากกว่าน้ำในมหาสมุทร บนพื้นพิภพทั้งสิ้นไม่มีที่ไหน ที่ไม่เคยเป็นที่เผาศพของสัตวโลก ได้เคยมีผู้คิดพิจารณาดังนี้ในการปฏิบัติทางจิตใจมาแล้ว ดังเรื่องสามเณรของท่านพระสารีบุตรที่มีเล่าว่า สามเณรองค์นี้ชื่อติสสะ วันหนึ่งได้ตามเสด็จพระบรมศาสดาขึ้นไปบนยอดเขา ตรัสถามว่าเมื่อยืนบนยอดเขามองไปเห็นอะไร ทูลตอบว่าเห็นมหาสมุทร ตรัสถามว่า เห็นแล้วคิดอย่างไร ทูลตอบว่า คิดว่าร้องไห้ในเวลาที่มีทุกข์ในทุก ๆ ชาติที่เกิดมา รวมน้ำตาเข้าทั้งหมด ก็มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งหมด ได้มีธรรมบทสอนไว้ปรารภความคิดนี้ว่า "น้ำในมหาสมุทรทั้งสี่ยังน้อย น้ำตาของนรชนผู้ต้องทุกข์มากกว่านั้นไม่น้อยเลย สหาย! ยังประมาทเพราะเหตุไร" ต่อจากนั้น ได้ตรัสถามอีกว่า อยู่ที่ไหน ทูลตอบว่า อยู่ในเงื้อมภูเขานี้ ตรัสถามว่า เมื่ออยู่ในเงื้อมเขานั้นคิดอย่างไร ทูลตอบว่า ไม่มีกำหนดว่า เราตายทอดทิ้งสรีระไว้ในที่นี้มากี่ครั้งกี่หน ได้มีบทสอนปรารภข้อนี้ว่า "ที่ซึ่งสัตว์เหล่านี้ไม่เคยนอนตายบนแผ่นดินหามีไม่" ตรัสถามสามเณรนั้นต่อไปว่าอยู่ในป่าเปลี่ยวนี้ ได้ยินเสียงเสือเป็นต้นแล้วไม่กลัวหรือ ทูลตอบว่า ได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้กลับเกิดความยินดีในป่า คำทูลตอบของสามเณรแสดงแง่คิดของผู้ปฏิบัติธรรมซึ่งย่อมต่างจากแง่คิดของผู้อื่น และได้มีเล่าไว้อีกว่า ได้มีพราหมณ์คนหนึ่งสั่งบุตรไว้ว่าเมื่อตนตายแล้ว ให้นำศพ

ไปเผาในที่ซึ่งไม่เคยได้เผาศพใครเลย แล้วนำบุตรไปชี้ที่ให้บนยอดเขาคิชฌกูฏ เดินกลับลงมาพบพระพุทธเจ้า ตรัสถามแล้วได้ตรัสเล่าชาดกเรื่องหนึ่งสั่งสอนว่า ได้มีผู้หนึ่งประสงค์เช่นพราหมณ์นี้ได้พบบัณฑิตผู้หนึ่งซึ่งได้อบรมว่า **"ที่ซึ่งไม่มีใครเคยตายไม่มีในโลก สัจจะ ธรรม ความไม่เบียดเบียน ความสำรวมใจ ความข่มใจ มีในผู้ใด คนดีย่อมคบผู้นั้น นั่นแหละเป็นที่ไม่ตายในโลก"** ส่วนที่ไม่ตายอันเป็นตัวพระพุทธศาสนาโดยตรงก็คือธรรม มีสัจจะเป็นต้นดังกล่าว ใครที่ไม่อยากตายกลัวตายควรเร่งปฏิบัติธรรมที่เป็นอมตะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าของเรานี้ท่านเลิศล้ำ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ปญฺญํ นปฺปมชฺเชยฺย ไม่พึงเผลอปัญญา พระพุทธภาษิตบทนี้เคยแปลว่า **"ไม่พึงประมาทปัญญา"** ตามรูปศัพท์ ต้องอธิบายออกไปอีก บางทีก็ไม่เป็นที่เข้าใจให้ฉวยได้ทันทีซ้ำบางทีฉวยไปผิดเสียอีก แต่ตามคำแปลใหม่นี้ แม้ไม่อธิบาย ก็เกิดความเข้าใจได้ทันทีว่าไม่ควรเผลอปัญญา เช่นเดียวกับไม่ควรเผลอสติ มักจะเคยได้ฟังคำเตือนกันบ่อย ๆ จนคุ้นหูว่าอย่าเผลอสติ หรืออย่าเผลอตัว แต่มักจะไม่ได้เตือนกันว่าอย่าเผลอปัญญา ความจริงปัญญาเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเผลอไปเสีย ก็เหมือนไม่มีปัญญา กลายเป็นโง่หลงจนถึงเสียหาย เพราะถูกเขาหลอกเอาได้เป็นต้น ดังที่เรียกว่า "เสียรู้" เขา ซึ่งโดยที่แท้ก็คือเสียรู้ของตนเอง หมายความว่าความรู้ของตนเสียไป เรื่องเผลอปัญญาหรือเสียรู้นี้ บางทีคนอื่นเขาเห็นกันหัวเราะกัน แต่ตัวผู้เผลอเองไม่รู้ ถ้าจะถามว่าอะไรมากำบัง ก็ตอบได้ว่าความโลภโกรธหลงนี้เองมากำบัง มีนิทานชาดกเรื่องหนึ่งเล่าเรื่องคนเผลอปัญญาเป็นอย่างมาก (รุหกชาดก) ว่า ได้มีปุโรหิตของพระราชองค์หนึ่ง มีภริยาเป็นคนชอบสนุกในการยุใครให้ทำอะไรที่เสียหาย พระราชาได้พระราชทานม้าที่ตบแต่งด้วยเครื่องแต่งม้าที่สวยงามแก่ปุโรหิตของพระองค์ เพื่อให้ใช้เป็นพาหนะมาเฝ้าประจำวัน เมื่อปุโรหิตออกจากบ้านนั่งม้าไปพระราชนิเวศ ประชาชนก็พากันชมม้าว่า รูปงามเครื่องประดับงาม พากันชมม้าไปตลอดทาง ท่านปุโรหิตออกจากที่เฝ้ากลับมาบ้านเล่าให้ภริยาฟัง พลางก็บ่นว่าคนพวกนี้แปลกพากันชมแต่ม้าว่างาม ไม่มีใครสนใจชมคนที่นั่งอยู่บนหลังม้าสักคนเดียว แสดงความน้อยใจว่า

คนเป็นถึงปุโรหิตอยู่ในฐานะเป็นพระราชครูผู้รู้ศาสตร์ทั้งหลาย ไม่มีใครสนใจที่จะชม ม้าเป็นพาหนะของตนแท้ ๆ มาแย่งเอาความสนใจของคนทั้งหลายไปหมด ฝ่ายภริยาเห็นโอกาสที่จะสนุก ก็ออกความคิดว่าท่านปุโรหิตผู้สามีช่างไม่รู้เหตุแห่งความงามของม้า ก็ม้านี้งามก็เพราะเครื่องแต่งม้าที่ประดับเข้า ถ้าอยากจะงามให้เหมือนม้า ก็ลองเอาเครื่องแต่งม้าแต่งเข้าที่ตนเองดูซิบ้าง แล้วเดินทำกระทืบเท้าอย่างม้าไปตามถนนจนถึงที่เข้าเฝ้า ประชาชนก็จะพากันดูชมอย่างเกรียวกราวปุโรหิตเป็นคนมีธาตุบ้าอยู่แล้ว ครั้นได้ฟังความคิดนั้นก็เห็นชอบทันที วันรุ่งขึ้นถึงเวลาเข้าเฝ้าก็แต่งเครื่องม้าเดินเหยาะย่างท่าม้าไปตามถนน ประชาชนก็พากันดูร้องโห่กันเกรียวกราวว่า "งามแท้ ๆ ท่านอาจารย์" พระราชาทอดพระเนตรเห็นท่านอาจารย์ก็เป็นไปเสียเช่นนั้น ทรงละอายพระหทัยยิ่งนักตรัสว่าตรง ๆ ว่า "จิตซ่านเสียแล้ว บ้าเสียแล้ว" เป็นต้น จนปุโรหิตนั้นได้ความคิดขึ้นว่า ได้ทำกรรมที่ไม่สมควรเสียแล้ว ก็เกิดความละอายใจ กลับโกรธภริยาว่าแกล้งแนะนำให้ทำสิ่งที่น่าขายหน้าที่สุด รีบกลับบ้าน ฝ่ายภริยารู้ตัวรีบหนีไปหลบซ่อนอยู่ในพระราชฐาน พระราชาได้ทรงไกล่เกลี่ยให้คืนดีกันว่า "แม้สายธนูที่ขาดยังต่อได้ จงต่อคือคืนดีกันเสียเถิด อย่าลุอำนาจแห่งความโกรธเลย" ความโลภในสรรเสริญเป็นเหตุให้เผลอปัญญาได้ถึงเพียงนี้ มองดูทั่ว ๆ ไปแล้ว จะเห็นว่าคนที่เผลอปัญญา เพราะเหตุต่าง ๆ (ซึ่งก็รวมลงในกิเลสสามกองนั้นแหละ) แล้วทำอะไรแปลก ๆ ที่น่าขำ น่าหัวเราะ มีอยู่มิใช่น้อย พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนไว้ว่า "อย่าได้เผลอปัญญา"

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

สัจจะ เป็นธรรมสำคัญข้อหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้รักษา ดังบทพระธรรมข้อหนึ่งว่า "สจฺจมนุรกฺเขยฺย พึงรักษาสัจจะไว้" สัจจะ คือ ความจริง เมื่อได้พูดรับออกไปอย่างไร ก็รักษาคำพูดเรียกว่า รักษาสัจจะในวาจาตามสัญญา เมื่อได้รู้ได้เห็นอย่างไรก็พูดตามที่รู้เห็น เรียกว่า พูดวาจาสัตย์ ไม่พูดเท็จ ก็เป็นการรักษาสัจจะทางวาจาอย่างหนึ่ง แต่เรื่องวาจานี้ตรัสสอนให้พูดแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์ และให้รู้กาลเวลาที่ควรพูด อีกอย่างหนึ่ง ความจริงที่ได้พบ แม้เป็นความจริงในใจที่พบแน่แท้ว่าไม่ผิด ก็พึงรักษาไว้ให้

เป็นความจริงใจที่แน่นอน เช่นเมื่อได้ความจริงใจในพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะที่พึ่งอันเลิศล้ำ ก็รักษาความจริงใจนี้ไว้ ผู้ที่ได้รักษาสัจจะไว้จักเป็นผู้ที่สัจจะนี้แหละ รักษาให้มีความสวัสดีอย่างไม่น่าเชื่อ ดังเรื่องต่อไปนี้ ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม ท่านได้เล่าไว้มีความโดยย่อว่า ได้มีบุตรคหบดีผู้หนึ่งได้ภริยาผู้งดงามทั้งรูปสมบัติคุณสมบัติ ทั้งสองครองกันอยู่เป็นสุขมีจิตใจเลิศอย่างเดียวกัน วันหนึ่งภริยาบอกแก่สามีว่าประสงค์จะไปเยี่ยมมารดาบิดา สามีจึงพาภริยาขึ้นเกวียนเดินทางไป เมื่อไปถึงกรุงพาราณสีครั้งโบราณซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นกาสีก็ขับเกวียนเข้าไปในเมือง ฝ่ายภริยาได้เปลี่ยนเครื่องแต่งกายประดับตบแต่งแล้วลงมาเดินตามเกวียนไปข้างหลัง ขณะนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงช้างพระที่นั่งเสด็จสวนทางมา ทอดพระเนตรเห็นก็ทรงมีพระหทัยปฏิพัทธ์ขึ้น ตรัสสั่งให้ราชบุรุษไปสืบว่ามีสามีหรือไม่ ครั้นทรงทราบว่ามีสามีแล้วสามีกำลังขับเกวียนไปข้างหน้า ก็ไม่อาจทรงหักห้ามความปฏิพัทธ์ได้ จึงทรงคิดหาอุบายที่จะประหารชายผู้เป็นสามีนั้นเสีย ครั้นทรงคิดได้แล้วก็ทรงดำเนินไปตามอุบายนั้นทันที ต่อมาอีกครู่หนึ่งได้ตรัสขึ้นว่า พระจุฑามณี (มณีประดับพระจุฑา) ของพระองค์หายไปเสียแล้ว พวกคนก็เอะอะกันขึ้นแลสั่งคนที่กำลังเดินทางทุกคนหยุด ทำการตรวจค้นก็ได้พบพระจุฑามณีอยู่ในเกวียนของชายผู้นั้น พวกราชบุรุษจึงจับเขาโบยตีคร่าตัวไปหน้าที่นั่งกราบทูลว่า จับผู้ร้ายได้มาพร้อมทั้งของกลางแล้ว ได้ตรัสสั่งให้นำไปประหารเสีย เขาถูกเฆี่ยนด้วยหวายแล้วถูกนำตัวไปยังที่ประหาร ให้นอนหงาย เตรียมที่จะประหารด้วยขวาน ฝ่ายภริยาได้เห็นเหตุร้ายเกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝันเช่นนั้น ก็ได้ติดตามสามีไปไม่ยอมทอดทิ้งจนถึงที่ประหาร เมื่อไม่อาจที่จะช่วยอย่างไรได้ ก็ได้ระลึกถึงคุณศีล แลร้องคร่ำครวญว่า "เทวดาไม่มี พากันไปไหนเสียหมดแน่ ท้าวโลกบาลไม่มีแน่ ผู้ที่จะห้ามคนใจร้ายหยาบช้าทารุณไม่มีแน่ละหนอ" ก็ร้อนถึงท้าวสักกเทวราชเสด็จลงมาบันดาลให้ชายผู้สามีหลุดออกมา แลให้บุคคลผู้ใจโหดตกจากคอช้างลงแทน ขณะเดียวกันกับที่เพชฌฆาตลงขวาน เรื่องนี้มุ่งแสดงเป็นข้อคติสอนให้มั่นใจว่า เมื่อรักษาสัจจะไว้ แม้จะตกอยู่ในอันตรายก็เป็นผู้ที่สัจจะจักรักษาไว้มิให้เป็นอันตราย แลเมื่อรักษาศีลไว้ได้จริง คุณศีลก็มีจริง เมื่อระลึกถึงก็จักปรากฏคุณที่ช่วยได้จริง.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ได้ มีคนหลายคนมีความเห็นว่า เมื่อต้องประกอบอาชีพเพื่อผลต่าง ๆ อยู่ในหมู่คน จะมัวคำนึงถึงศีลธรรมอยู่ไม่ได้ เพราะคนส่วนมากไม่คำนึงถึงจึงต้องใช้เล่ห์เหลี่ยมกันต่าง ๆ ในธุรกิจทั้งปวง ถ้าจะรักษาศีลธรรม ก็จะต้องหลีกออกไปจากหมู่คนให้ห่างไกล ไปอยู่เสียคนเดียว ความเห็นอย่างนี้น่าจะมีอยู่มากในขณะนี้ น่าพิเคราะห์ว่าถูกหรือผิดอย่างไร นึกดูไปถึงพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปอยู่ทั่ว ๆ ไป ก็น่าจะถูกอยู่ไม่น้อย แต่ผลลัพธ์ที่ออกมาปรากฏแน่เหมือนอย่างสองบวกสองเป็นสี่ว่า คนที่ประกอบอาชีพทางทุจริตต้องถึงความวิบัติไปเป็นอันมาก เพราะไปวิ่งเต้นขวนขวายจัดทำทางทุจริต หรือเข้าในข่ายทุจริตถ้าอยู่เฉย ๆ ไม่ทำอะไร จะไม่วิบัติเลย ถึงจะไม่ร่ำรวยก็จะครองตนมีความสุขตามสมควร แต่ตัณหาคือความอยากร่ำรวยอย่างแรงนั่นเองทำให้ทำทุจริตจนต้องวิบัติ ส่วนคนที่ทำทุจริตจนร่ำรวยก็มีอยู่ แต่พิเคราะห์ดูว่าเขาทำทุจริตอย่างเดียวหรืออย่างไร คนที่ดำรงตนอยู่ในฐานะปัจจุบันที่ดีอยู่ในหมู่ชนได้โดยปกตินั้นจะต้องมีการทำดีน้อยหรือมากเป็นที่ปรากฏ แม้จะทำชั่วน้อยหรือมากก็ซ่อนทำอยู่ข้างหลัง ปกปิดไว้ไม่ให้ปรากฏ ให้ปรากฏแต่ความดี อันที่จริงคนโดยมากก็ทำดีบ้าง ชั่วบ้างปะปนกันไป ดังที่เรียกคนสามัญทั่วไปว่า คนชนิดขาว ๆ ดำ ๆ เมื่อความดีความชั่วยังถัวไถกันอยู่ก็พอเป็นไปได้ เมื่อความดีของเขายังมีมากกว่าเขาก็อยู่ได้ดี ส่วนคนที่ทำชั่วอย่างเดียวหรือทำชั่วมากนั้นจะอยู่ดีไม่ได้เลย เหมือนอย่างโจรผู้ร้าย อยู่ข้างนอกได้นานเท่าที่ยังหลบเจ้าหน้าที่ได้ ฉะนั้น ที่ว่าน่าจะถูกอยู่ไม่น้อยในข้อที่ว่า จะมัวคำนึงถึงศีลธรรมอยู่ไม่ได้นั้น จึงกลับเป็นผิดไปไม่น้อยเสียแล้ว ผู้ที่มีความเห็นผิดไปดังนี้ไม่น้อย ที่ได้ประสบความวิบัติไปแล้ว มีตัวอย่างที่เห็นกันอยู่ทั่วไป ถึงเช่นนั้นก็ยังไม่ค่อยจะยกเอาขึ้นมาพูด ชอบยกมาพูดแต่เรื่องความได้ผลมากอย่างรวดเร็วเท่านั้นว่าดี พิเคราะห์ดูให้ดีจะพบว่าสมุฏฐานสำคัญที่ทำให้คนมีความเห็นและการกระทำขัดต่อระบอบศีลธรรมเช่นนี้ ก็คือ ตัณหาความอยากอย่างดิ้นรนหรือทะยาน ผู้ที่ "ลุอำนาจตัณหา" หมายถึงตกอยู่ใต้อำนาจของความอยาก หรือ "เป็นทาสของตัณหา" คือเป็นผู้รับใช้ของความอยาก มีความอยากเป็นนาย

ย่อมจะทำอะไรได้ตามที่นายคือความอยากในใจเป็นผู้สั่ง หากหมู่คนพากันเป็นทาสของความอยาก ก็จะพากันก่อความทุกข์เดือดร้อนให้แก่กันจนถึงอยู่ด้วยกันไม่ได้ ฉะนั้น ที่ว่าถ้ามัวถือศีลธรรมจะอยู่ในหมู่คนไม่ได้ จะต้องหลบไปอยู่คนเดียวนั้น จึงผิดไปเสียอีกแล้ว เพราะเมื่อพิเคราะห์ดูตามเป็นจริงแล้ว จะต้องหลบไปอยู่คนเดียวเพราะไม่ถือศีลธรรมต่างหาก คนที่อยู่ด้วยกันได้ก็เพราะถือศีลธรรมต่อกันอยู่ แม้หมู่โจรจะปล้นคนอื่นก็ต้องไม่ปล้นกันเอง จึงคุมกันเป็นหมู่อยู่ด้วยกันได้ แปลว่า ต้องมีศีลธรรมต่อกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศเลิกทาสมานานแล้ว ไฉนจึงยังไม่ค่อยจะยอมเลิกให้ตนเองเป็นทาส จึงสมควรจะพากันตื่นขึ้น เลิกเป็นทาสตัณหากันเสียสักที.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในต้นปีการศึกษาของทุกปี โรงเรียนทั้งหลายทำพิธีไหว้ครูในวันพฤหัสบดีวันใดวันหนึ่ง ไทยเราได้มีธรรมเนียมยกย่องบูชาครูมาตั้งแต่โบราณกาล เมื่อจะเข้าเรียนอะไรในครั้งก่อน ก็มีดอกไม้ธูปเทียนไปหาครูฝากตัวเป็นศิษย์ จะเรียนวิชาบางอย่างมีพิธียกครูตามแบบที่กำหนดไว้ ในบัดนี้พิธียกครูมีใช้สำหรับวิชาศิลปบางอย่าง และวิชาทางของขลังบาง-อย่าง จะไปฝากเข้าเรียนที่ไหน ก็มักมิได้ใช้ดอกไม้ธูปเทียนไปหาครู ยังมีถือเป็นธรรมเนียมอยู่แต่ในการไปฝากบวช มารดาญาติหรือผู้ใหญ่พาบุตรหลาน หรือผู้อยู่ในอุปการะไปฝากบวช ย่อมมีดอกไม้ธูปเทียนให้ผู้ที่จะบวชถือไปถวายเจ้าอาวาสหรือพระอุปปัชฌาย์อาจารย์ เรียกว่า ถวายตัวหรือมอบตัว (เป็นนาค) นอกจากนี้ในโรงเรียนทั้งหลาย ก็ยังมีธรรมเนียมจัดพิธีไหว้ครูเป็นงานประจำปี พิธีนี้เป็นพิธีแสดงความเคารพครูทุกชั้นทุกฝ่ายทุกสมัย โดยเฉพาะก็ครูผู้ประสาทวิชาให้ในปัจจุบัน มีความประสงค์ให้นักเรียนเกิดความสำนึกในคุณของครู แสดงความเคารพนบไหว้ครู เพื่อจะได้เกิดเป็นสิริมงคลแก่ตัวนักเรียนเอง จะเกิดเป็นสิริมงคลได้อย่างไร การไหว้ครูเป็นการแสดงความเคารพต่อท่านผู้ควรเคารพ ทำให้มีจิตใจนับถือหนักอยู่ในครู ยกย่องครู เป็นเหตุเกิดความตั้งใจเรียนและเชื่อฟังคำสอนสั่งของครู และทำให้ครูเกิดเมตตากรุณาตั้งใจที่จะสอนสั่งให้ศิษย์เจริญด้วยความรู้ความสามารถ และความประพฤติดีงาม พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวาของบุคคล เป็นผู้ที่ศิษย์พึงบำรุงด้วย

สถาน ๕ คือ ด้วยลุกขึ้นยืนรับ ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ ด้วยเชื่อฟัง ด้วยอุปฐาก ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ศิษย์ผู้มีความเคารพครูย่อมปฏิบัติต่อครูด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ตามโอกาสที่ควรปฏิบัติข้อไหนเมื่อไร บางคราว ควรลุกขึ้นรับครูหรือแสดงกิริยาต้อนรับอย่างเคารพตามควรแก่โอกาสนั้น ๆ ไม่ใช่แสดงกิริยาลบหลู่ หรือที่เรียกว่าเดินกระทบไหล่ บางคราวก็เข้าไปรับใช้เมื่อครูมีกิจหรือเมื่อครูขอร้องให้ช่วยทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ช่วยรับใช้ท่าน เพราะท่านก็ย่อมจะเลือกใช้ในสิ่งที่สมควรเหมาะสม ทั้งเพื่อเป็นการให้ศึกษาไปด้วยในตัว ดังเช่นกิจที่เป็นงานของโรงเรียน งานของวัด งานของสาธารณะประโยชน์ งานต้อนรับบางครั้งบางคราว เมื่อครูสอนสั่งให้เว้นการที่ควรเว้นให้ทำการที่ควรทำใด ๆ ก็เชื่อฟัง ในคราวที่ควรอุปฐากบำรุง ก็ไม่ละเลย ดูแลท่าน และโดยเฉพาะก็ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาศิลปวิทยา มีสุ (ฟัง) จิ (คิดให้เข้าใจ) ปุ (ถาม) ลิ (จด) หรือมีอิทธิบาทในการศึกษา การไหว้ครูย่อมมีความประสงค์ให้นักเรียนเจริญด้วยคุณลักษณะของศิษย์ดังนี้ แลอาจารย์ที่ดีก็ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ คือ แนะนำดี ให้เรียนดี บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย การไหว้ครูเป็นสิริมงคลก็เพราะทำให้ทั้งอาจารย์แลศิษย์ปฏิบัติตน อยู่ในสถานแห่งคุณสมบัติที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้เหล่านี้แล.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในวันที่ ๕ มกราคม ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถแลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสามพระองค์ ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสยังประเทศอังกฤษ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ กำลังประทับศึกษาอยู่ในปัจจุบัน ระยะเวลาเสด็จ ฯ ประพาสจากประเทศไทยครั้งนี้ มีกำหนด ๑๐ สัปดาห์ ดังที่ได้ทราบกันอยู่แล้ว ประชาชนชาวไทยได้ถวายพระพรชัยมงคลให้เสด็จ ฯ โดยสวัสดี ทรงพระเกษมสำราญทุกประการ แลหวังที่จะถึงวันเสด็จ ฯ นิวัตโดยเร็ว ในโอกาสเสด็จ ฯ ประเทศอังกฤษครั้งนี้ กรรมการสร้างวัดไทย ณ กรุงลอนดอนได้กราบบังคมทูลอัญเชิญทรงเปิดวัดนั้น ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชื่อว่า "วัดพุทธปทีป" ในวันที่ ๑

สิงหาคม ๒๕๐๙ ซึ่งเป็นวันอาสาฬหบูชา ในวันที่ ๑ สิงหาคมนี้ คนไทยในอังกฤษทั้งที่เป็นนักเรียนไทยและข้าราชการไทย ตลอดถึงชาวอังกฤษหรือชาวประเทศอื่นผู้สนใจจักมีโอกาสได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระมหากษัตริย์ไทยองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ณ วัดพุทธปทีป ซึ่งเป็นวัดไทยวัดเดียวที่ตั้งขึ้นใหม่ ณ ประเทศอังกฤษจะได้เห็นการทรงเปิดวัดที่ได้ทราบว่า จะได้ทรงพระสุหร่ายทรงเจิมแผ่นป้ายชื่อวัดที่พระราชทาน และจะได้เห็นทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันเข้าพรรษาคล้ายกับพระราชกุศลวันเข้าพรรษาที่ทรงบำเพ็ญ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพ ฯ และทั้งจะได้เห็นเสด็จ ฯ ประทับทรงธรรมเนื่องในการอาสาฬหบูชา ณ โอกาสนี้คนไทยทั้งปวงในที่นั้นจักได้มีโอกาสอันยากที่จะหาได้อีก คือได้ร่วมการทำอาสาฬหบูชากับพระมหากษัตริย์ของตน คนไทยผู้จากไปอยู่ต่างประประเทศ เพื่อเล่าเรียนศึกษาหรือเพื่อปฏิบัติราชการหรือเพื่อกิจอื่นก็ตาม ย่อมมีความว้าเหว่เพราะต้องพลัดพรากจากบ้านเมือง จากพระมหากษัตริย์ จากศาสนาที่นับถือ แม้จะได้จากไปอยู่ในถิ่นเดียวกันมากเช่นที่อังกฤษ แต่ก็ยังห่างจากองค์พระมหากษัตริย์ของตน จากวัดของตน ฉะนั้นเมื่อได้มีวัดไทยที่ได้สร้างขึ้นในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ไทย ทั้งองค์พระมหากษัตริย์ไทย พร้อมทั้งสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ก็ยังจะได้เสด็จ ฯ ไปทรงเปิดวัด ย่อมจะทำให้หายว้าเหว่เปล่าเปลี่ยว มีความรู้สึกบริบูรณ์เหมือนอย่างอยู่ในเมืองไทยเอง นับว่าเป็นโชคดีของคนไทยตลอดถึงคนทั้งปวงในที่นั้นผู้เห็นดีด้วย ซึ่งมีโอกาสได้รับพระมหากรุณาเป็นล้นพ้นในครั้งนี้ คนไทยทั้งปวงสมควรที่จะมีมุทิตาจิตและพร้อมกันถวายพระพรชัยมงคล และพร้อมกันระลึกถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ การสร้างวัดขึ้นนั้นก็เพื่อเป็นที่ประพฤติ และประกาศพระธรรมของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดวัดขึ้นอีกชนิดหนึ่ง วัดชนิดนี้เรียกว่า "ธรรมาราม" แปลว่าอารามธรรม ที่ตั้งของอารามนี้ ก็คือจิตใจผู้ที่มีจิตใจยินดีอยู่ในธรรม ชื่อว่าได้สร้างวัดใจขึ้นแล้ว ไปข้างไหนวัดนี้ก็ไปด้วย คำว่าอารามแปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ยินดี พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า "บุคคลผู้มีธรรมเป็นที่รื่นรมย์ยินดี (ธรรมาราม) ยินดีในธรรม นึกคิดถึงธรรม ระลึกถึงธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมที่ดี"

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

พระพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า "บุตรเป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย" นึกดูสักหน่อยหนึ่งก็จะเห็นได้ว่า หมู่มนุษย์นี้จะต้องมีอนุชนเกิดสืบเนื่องกันไป จึงจะตั้งอยู่ได้ แต่ที่จะเจริญขึ้นนั้น อนุชนจะต้องเป็นอภิชาตบุตร คือบุตรที่เกิดมาดียิ่งกว่าคนชั้นมารดาบิดา ถ้าเป็นอนุชาตบุตร ก็เสมอตัว แต่ถ้าเป็นอวชาตบุตร คือบุตรที่เกิดมาต่ำทราม หมู่มนุษย์ก็จะเสื่อมลง ฉะนั้น มารดาบิดาทั้งหลายจึงปรารถนาจะได้บุตรที่เป็นพวกอภิชาตหรือแม้เป็นอนุชาตแลพยายามอบรมบุตรเพื่อจะให้เป็นเช่นนั้น ความอบรมนี้เป็นข้อสำคัญ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสแสดงข้อที่มารดาบิดาพึงทำแก่บุตรธิดาไว้ว่า ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา มารดาบิดาทั่วไปย่อมเสียสละสิ่งต่าง ๆ แม้มาก เพื่อให้การอบรมเช่นนี้ ทั้งนี้ก็เพราะบุตรเป็นที่ตั้งของวงศ์ตระกูลซึ่งเป็นมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ถ้าบุตรนั้นเป็นบุตรของผู้ปกครองประเทศชาติก็จะต้องอำนวยการอบรมให้ยิ่งขึ้น เพราะย่อมจะเป็นวัตถุคือที่ตั้งของประเทศชาติซึ่งเป็นที่รวมของมนุษย์กลุ่มใหญ่สืบต่อไป ที่ตั้งของส่วนย่อยนั้นย่อมสำคัญน้อยกว่าที่ตั้งของส่วนรวมซึ่งเป็นส่วนใหญ่ แม้ในประวัติทางพระพุทธศาสนาเองก็ได้มีเล่าว่า เมื่อพระสงฆ์ทำสังคายนาครั้งที่สองเมื่อภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี พระมหาเถระผู้มีอนาคตังสญาณ (รู้ส่วนอนาคตได้) ก็ได้มองเห็นอันตรายจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาในอนาคต แลได้มองเห็นว่าใครจะเป็นผู้เข้ามาช่วยแก้ได้ จึงได้มอบหน้าที่ชักนำแลหน้าที่อบรมผู้ที่จะเข้ามาช่วยแก้นั้นแก่พระเถระสองรูป ผู้ที่จะดำรงชีวิตอยู่ไปถึงยุคที่จะเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น ปรากฏว่าท่านมองเห็นล่วงหน้าไปกว่าร้อยปี พระเถระรูปหนึ่งได้ไปชักนำบุตรของพราหมณ์ผู้มิได้นับถือพระพุทธศาสนาคนหนึ่ง จนถึงนำมาบวชเป็นสามเณรได้ก็หมดหน้าที่ของท่าน พระเถระอีกรูปหนึ่งได้รับหน้าที่ต่อไป คืออบรมสามเณรรูปนั้นจนมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก สามเณรรูปนั้นเมื่อมีอายุครบก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุแลได้ปฏิบัติจนสำเร็จกิจซึ่งต่อมาได้เป็นประธานพระสงฆ์ในสังคายนาครั้งที่สาม คือ ท่านพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ในครั้งนั้นได้เกิดอันตรายขึ้นในพระพุทธศาสนาในขณะที่พระพุทธศานากำลังรุ่งเรือง เพราะพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงอุปถัมภ์และประกาศออกไปเต็มที่ ทรง

ทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์มากมาย ได้มีพวกเดียรถีย์ เข้ามาปลอมบวชเป็นอันมาก ถึงกับพระสงฆ์ต้องงดทำอุโบสถถึง ๑๒ ปี จึงได้ท่านพระโมคัลลีบุตรนี้เข้ามาแก้ด้วยพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช แลท่านก็ได้มองดูอนาคตต่อไปอีก ก็เห็นว่าจะเกิดอันตรายแก่พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป (คืออินเดีย) จึงจัดส่งพระสงฆ์หลายสายออกไปประกาศพระศาสนาในประเทศถิ่นต่าง ๆ มีลังกาแลสุวรรณภูมิเป็นต้น อันตรายแห่งพระพุทธศาสนาก็ได้บังเกิดขึ้นในอินเดียจริง แต่พระพุทธศาสนายังเหลืออยู่ในโลกก็เพราะได้ออกมาตั้งอยู่ในหลายประเทศแล้ว เช่นในประเทศไทยเรานี้ การเตรียมอบรมสร้างบุคคลไว้สำหรับอนาคตจึงเป็นข้อสำคัญอย่างยิ่ง

ขอถวายพระพรมงคลทั้งปวงแด่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ขอให้ทรงพระเกษมสวัสดีทุกประการ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

วันเข้าพรรษาของพระภิกษุสงฆ์มี ๒ คือ วันเข้าพรรษาต้น ๑ วันเข้าพรรษาหลัง ๑ ในศกนี้ วันเข้าพรรษาต้น ตกวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๐๙ วันเข้าพรรษาหลังตกวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๐๙ โดยปกติ พระภิกษุย่อมเข้าจำพรรษาต้น แต่เมื่อมีเหตุขัดข้องที่จะเข้าจำพรรษาต้นไม่ได้ ก็ย่อมเข้าจำพรรษาหลัง ซึ่งช้าออกไปอีก ๑ เดือน เพราะเป็นธรรมเนียมตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัย ให้พระภิกษุหยุดอยู่จำพรรษาในฤดูฝน ๓ เดือน ในปีหนึ่งมี ๓ ฤดู คือ เหมันตะ (ฤดูหนาว) คิมหะ (ฤดูร้อน) วัสสานะ (ฤดูฝน) ฤดูหนึ่งมี ๔ เดือน เฉพาะวัสสานะฤดูนั้น วันเข้าพรรษาต้นคือวันตั้งต้นฤดู ไปออกพรรษาเอาสุดเดือนที่สามของฤดูยังเหลือเดือนที่สุดแห่งฤดูอีกหนึ่งเดือน ซึ่งมีพระพุทธานุญาตให้เดือนที่สุดนี้เป็นจีวรกาล (กาลเป็นที่ทำจีวรเปลี่ยนชุดเก่า) การทอดกฐินก็ทอดกันในเดือนที่สุดนี้ เมื่อพูดโดยจันทรคติก็พูดว่า ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๑๑ จนถึงกลางเดือน ๑๒ เป็นฤดูทอดกฐินหรือเป็นจีวรกาลดังกล่าว และวันเข้าพรรษาก็ว่า ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่งเดือน ๘ ถ้ามีสอง ๘ ก็เดือน ๘ หลังเช่นในศกนี้ จนถึงกลางเดือน ๑๑ นี้เป็นเรื่องของวันเข้าพรรษาต้น แต่ถ้าเข้าพรรษาหลัง ก็เข้าต้นเดือนที่สองของฤดู ไป

ออกเอาสุดเดือนที่สี่ของฤดูทีเดียว การเข้าพรรษาหลังนี้คงอยู่จำพรรษาในฤดูฝน หรือวัสสานะฤดูนั่นแหละ แต่จำพรรษาไปจนหมดฤดูฝนทีเดียวออกพรรษาก็พอดีสิ้นฤดูฝน ไม่มีเวลาแห่งฤดูฝนเหลืออยู่ที่จะเป็นจีวรกาลที่ได้ตรัสอนุญาตไว้เป็นพิเศษ และไม่ได้รับกฐิน เพราะเวลาที่จำพรรษาอยู่นั้นเขาทอดกฐินกันแล้ว ออกพรรษาก็พอดีหมดฤดูกฐิน จึงไม่ได้รับอานิสงส์กฐินตามที่ได้ตรัสอนุญาตผ่อนผันพระวินัยบางข้อไว้ เพื่อสะดวกในการทำจีวรเปลี่ยนชุดเก่าของตน แต่ถึงเช่นนั้นก็อาจทำจีวรเปลี่ยนชุดเก่าของตนได้ ได้มีท่านผู้ใหญ่วิจารณ์ว่า การเข้าพรรษาน่าจะมีเพียงวันเดียว วันเข้าพรรษาต้นหมายถึงในปีปกติ ส่วนวันเข้าพรรษาหลัง หมายถึงในปีมีอธิกมาสเช่นปีนี้ การเข้าพรรษาได้มีพระพุทธานุญาต ให้อนุวัตรตามพระราชาทั้งหลาย ท่านได้วิจารณ์ว่าน่าจะหมายถึงว่าเมื่อทางบ้านเมืองเพิ่มอธิกมาส ก็ต้องเลื่อนวันเข้าพรรษาไป เหมือนดังที่เพิ่มแปดสองแปด ก็ไปเข้าแปดหลัง แต่อธิบายในพระวินัย ได้อธิบายเหมือนอย่างที่เข้าใจกันว่าปีหนึ่งมีวันเข้าพรรษา ๒ วัน ดังกล่าวข้างต้น และข้อสำคัญวันเข้าพรรษาที่สองนั้น ยังคงอยู่ในฤดูฝนนั่นเอง ก็เรียกว่าอยู่จำพรรษาได้จริง ส่วนเรื่องทอดกฐิน ตลอดถึงอานิสงส์กฐินนั้นเกี่ยวแก่การทำจีวรดังกล่าว แม้อยู่จำพรรษาหลังก็อาจทำจีวรของตนได้ตามพระวินัย จึงไม่ขัดข้องด้วยเหตุไร และฤดูเข้าพรรษานี้ เป็นฤดูที่ได้พักบำเพ็ญสมณธรรมกันอย่างเต็มที่ แม้ในบัดนี้ก็เป็นฤดูบวชเรียนกันเป็นพิเศษ กล่าวได้ว่าเป็นฤดูแห่งการปฏิบัติในทาน ศีล ภาวนา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญาโดยแท้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นเลิศล้ำ

วัน พฤหัสบดีที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๙ เวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสามพระองค์ได้เสด็จ ฯ สู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จ ฯ สู่พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร ทรงบูชาพระพุทธชินสีห์ในโอกาสที่จะเสด็จ ฯ ประพาสจากประเทศสู่กรุงลอนดอนในวันที่ ๑๕ ทรงประดิษฐานพระพุทธรูปสามองค์ ณ ที่บูชาคือ พระพุทธรูปหล่อปางมารวิชัย หน้าพระเพลา

๙ นิ้ว ฐานบัวคว่ำบัวหงาย ที่ทรงคิดแบบใหม่เพื่อที่จะพระราชทานแก่ทุกจังหวัด ทรงประดิษฐานที่ม้าหมู่กลางถัดจากพระนิรันตรายลงมา พระพุทธรูปปางมารวิชัย ผงผสมพิเศษผีพระหัตถ์ทรงหล่อเอง ที่ทรงคิดแบบใหม่เช่นเดียวกันอีกสององค์ ทรงประดิษฐานที่ม้าหมู่อีกสองข้าง ทรงประดิษฐานทางด้านขวาของพระพุทธชินสีห์ก่อน แล้วทรงประดิษฐานทางด้านซ้าย องค์กลางนั้นมีจารึกพระนามว่า "พระพุทธนวราชบพิตร" องค์ด้านขวาของององค์กลาง หรือของพระพุทธชินสีห์มีจารึกที่ฐานว่า "พระพุทธนวราชบพิตร พระพุทธศักราช ๒๕๐๘" องค์ด้านซ้ายมีจารึกว่า "พระพุทธนวราชบพิตร พระพุทธศักราช ๒๕๐๙" ทรงฝากไว้ในพระอุโบสถ เพื่อที่พระสงฆ์จะได้ทำอธิษฐานจิตในเวลาทำวัตรสวดมนต์และประชุมทำสังฆกรรมทั้งปวงตลอดไตรมาส ได้มีประชาชนและนักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ ตั้งแถวรับเสด็จ ฯ อยู่ที่หน้าพระอุโบสถ พระสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร มีเจ้าอาวาสเป็นต้นรับเสด็จ ฯ อยู่ภายในพระอุโบสถ เมื่อทรงบูชาพระรัตนตรัย ทรงประดิษฐานพระทั้งสามองค์นั้นและได้ทรงมีพระราชกระแสตามพระราชอัธยาศัยแล้ว พระสงฆ์ถวายอดิเรก ทรงกราบพระรัตนตรัย เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระอุโบสถ ขณะที่ทรงกราบนั้นพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ถวายพระพรชัยมงคล ประทับทรงฟังจนจบแล้วจึงเสด็จ ฯ กลับ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงสนพระราชหฤทัยในพุทธปฏิมากรรม ได้พระราชทานพระราชดำริให้ช่างกรมศิลปากรปั้นแบบพระพุทธปฏิมาปางประทานพร หน้าพระเพลาเก้านิ้วและห้านิ้ว และได้โปรดให้แก้ไขพระหน้าพระเพลาเก้านิ้วนั้น เป็นปางมารวิชัยเป็นพิเศษส่วนพระองค์ ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้หล่อด้วยโลหะ เพื่อที่จะพระราชทานในโอกาสต่อไปดังกล่าว ทั้งได้ทรงหล่อทำพระผงผสมพิเศษด้วยพระองค์เอง ด้วยพระราชศรัทธา และด้วยพระมหากรุณาที่จะพระราชทาน สำหรับเป็นบูชาวัตถุเครื่องยึดเหนี่ยวใจให้ระลึกถึงพระธรรมแล้วจะได้ตั้งมั่นอยู่ในทางที่ดีชอบ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระมารวิชัย "ผู้ชนะมาร" ความระลึกถึงพระพุทธคุณข้อนี้ ย่อมเป็นเครื่องเตือนใจให้ไม่ประมาทต่อเหตุการณ์แวดล้อมทั้งลาย ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เป็นเหตุให้สามารถป้องกันหรือแก้ไขผู้มุ่งร้าย หรือเหตุการณ์ร้ายได้

เรียกว่าเอาชนะได้โดยทางที่ชอบ พระพุทธเจ้าได้ทรงชนะมาร คือ กิเลสและความชั่วร้ายทั้งหลายเองด้วย ทรงสอนให้ชนะมารดังกล่าวด้วย จึงทรงเป็นผู้เลิศล้ำโดยแท้.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ครั้งหนึ่ง ได้มีภิกษุหมู่หนึ่งหนีภัยชนิดหนึ่งมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ประทานอาวุธให้นำไปสู้ภัยนั้น พวกภิกษุได้อาวุธนั้นไปสู้ภัยที่เคยแพ้มา ก็ได้ชัยชนะ ภัยร้ายกาจที่พวกภิกษุพากันพ่ายแพ้หนีมานั้นคือ เมื่อออกไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า ได้เห็นผีมาหลอกแสดงอาการต่าง ๆ ที่น่าสะพึงกลัว ต้องพากันล่าถอยไปหาที่พึ่ง คือพระพุทธเจ้า อาวุธที่พระองค์ได้ประทานให้ไปต่อสู้กันดูใหม่นั้นก็คือธรรม ๑๖ ข้อ ได้แก่ ๑ สกฺโก องอาจ **๒ อุชุ** ซื่อตรง ๓ **สุหุชุ** ซื่อสัตย์ ๔ **สุวโจ** ว่าง่าย (ในธรรม) ๕ **มุทุ** อ่อนโยน ๖ **อนติมานี** ไม่ดูหมิ่นใคร ๗ สนฺตุสฺสโก สันโดษ อิ่ม พอ ๘ สุภโร เลี้ยงง่าย ๙ อปฺปกิจฺโจ มีกิจกังวลน้อย ๑๐ สลฺลหุกวุตฺติ มีความประพฤติเบา (ไม่หนักใจใคร) ๑๑ สนฺตินฺทฺริโย มีอินทรีย์สงบ ๑๒ นิปโก มีปัญญารักษาตน ๑๓ อปคพฺโภ ไม่คะนอง ๑๔ กุเลสุ อนนุคิทฺโธ ไม่ติดในสกุล ๑๕ **น จ ขุทฺทํ** สมาจเร กิญฺจิ เยน วิญฺญู ปเร อุปวเทยฺยุํ ไม่ประพฤติอะไรที่เป็นเหตุให้ท่านผู้รู้ติเตียนแม้เพียงเล็กน้อย ๑๖ สุขิโน วา เขมิโน โหนฺตุ (แผ่เมตตา) ขอให้สรรพสัตว์มีความสุขเกษม อาวุธคือธรรม ๑๖ ข้อนี้ มีในต้นกรณียเมตตสูตรที่สวดเป็นพระปริตต์ (เครื่องป้องกัน) ในงานมงคลทั้งหลาย มีคนจำสวดได้กันมาก นับถือว่าเป็นเครื่องระงับภัยดังกล่าวข้างต้น แต่ถ้าเข้าใจว่าเพียงแต่ท่องจำไปสวดได้ก็ใช้ได้แล้ว ก็ยังเป็นความเข้าใจที่ยังไม่ถูก จะเป็นพวกลัทธิมันตรยานไปเสียเต็มที่ คือ เพียงแต่ท่องเป็นมนต์สำหรับปัดเป่าเท่านั้น พระพุทธเจ้าประทานอาวุธนี้เพื่อให้นำไปปฏิบัติอบรมจิตใจให้มีความองอาจกล้าหาญเป็นต้น คือ เป็นอาวุธใจที่จะต้องผูกสอดไว้ในใจ เช่นเดียวกับอาวุธทางกาย ซึ่งผูกสอดหรือถือไว้ จะมีขึ้นในใจได้ก็ต้องปฏิบัติอบรม อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเข้าใจว่าใช้ได้สำหรับพระเพื่อกันผีหลอกตามที่เล่าในเรื่องธรรมบทเท่านั้น ก็เป็นความเข้าใจที่ยังไม่ถูกอีกเหมือนกัน เพราะธรรมาวุธหมวดนี้เป็นอาวุธของใจ ใครมีใจก็ใช้ได้ทั้งนั้น สำหรับป้องกันแก้ไขภัยอันตรายทางใจได้ทุกอย่าง สำหรับชีวิตของคฤหัสถ์

แม้ส่วนใหญ่ของการงานจะเป็นไปทางกายหรือเพื่อทะนุบำรุงกาย แต่ก็มีปัญหาทางจิตใจเกี่ยวข้องอยู่ด้วยไม่น้อย และจะต้องเผชิญอุปสรรคภัยอันตรายต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้าง ซึ่งกระทบกระเทือนถึงจิตใจถ้าจิตใจ มีธรรมเหล่านี้ก็จะเข้มแข็งมั่นคง สามารถนำชีวิตและการงานให้ดำเนินไปได้โดยเกษมสวัสดี มีความสุข อายุของชีวิตและอายุของการงานที่ผ่านไปโดยลำดับขวบปี แม้จะผ่านไปในทางกายนอกที่ดูเหมือนน่ากลัวตามธรรมดาของวิถีโลก แต่ก็ไม่น่ากลัว เพราะทางภายในที่เป็นทางหลักนั้นราบรื่นปลอดโปร่ง ทางภายนอกที่น่ากลัว จึงเป็นเหมือนอย่างสิ่งหลอกเท่านั้น เมื่อมีสิริหรือศรีคือมิ่งขวัญดีอยู่กับตัวแล้วก็จะไม่เป็นภัยอะไรขึ้นได้ ธรรมาวุธ ๑๖ นี้เป็นศรีของใจ ที่เป็นเครื่องนำชีวิตและการงานให้ผ่านพ้นภัยอันตราย บรรลุถึงความสวัสดีพัฒนะสถาวร จึงเป็นศรีโสฬสพร ในศุภมงคลเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ขอถวายพระพรมงคล และขออำนวยศรีโสฬสพรให้ 'ศรีสัปดาห์' ในโอกาสที่มีอายุย่างเข้าปีที่ ๑๖.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

วิธี สอนทางพระพุทธศาสนาในคดีธรรมเจือโลกหรือโลกเจือธรรมนั้น มีวิธีหนึ่งที่เหมาะ คือเล่าชาดก เพราะปัญหาบางอย่าง จะตอบไปอย่างไรก็ไม่สะดวก เช่นปัญหาว่า ถ้ารักษาศีล มีข้าศึกยกมา จะทำอย่างไร จะมิเสียบ้านเสียเมืองเขาหรือ จึงต้องเล่านิทานชาดกให้ฟัง ดังเรื่องหนึ่งว่า มีสองรัฐอาณาเขตติดต่อกันคือรัฐกาสีซึ่งมีเมืองหลวงชื่อพาราณสี กับรัฐโกศลซึ่งมีเมืองหลวงชื่อสาวัตถี พระราชาแห่งรัฐกาสีมีพระนามว่า "มหาสีลวะ" จะเรียกต่อไปว่าพระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงเป็นพระธรรมราชา ทรงรักษาศีล ตั้งโรงทาน สงเคราะห์ประชาราษฎรผู้ขัดสน ทรงปกครองประชาชนเหมือนอย่างบิดาปกครองบุตร ยังให้เกิดความสุขสมบูรณ์ทั่วไป ทั้งทรงบำรุงทะแกล้วทหารพรั่งพร้อม ครั้งหนึ่ง ได้ทรงเนรเทศอำมาตย์ทุจริตผู้หนึ่งออกไปจากรัฐ อำมาตย์ผู้นั้นได้ไปอาศัยรับราชการอยู่กับพระเจ้ากรุงสาวัตถี ได้ทูลยุยงให้ทรงยกทัพไปตีกรุงพาราณสี อ้างเหตุว่า พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงตั้งมั่นอยู่ในศีล ไม่ทรงทำการรบต่อสู้แน่ ทีแรกพระเจ้ากรุงสาวัตถีไม่ทรงเชื่อ จึงทูลขอให้ส่งคนไปลองปล้นชายแดน แล้วล่วงเข้าไปถึงถนนในเมือง คนเหล่านั้นถูกจับไปถวายพระเจ้ากรุงพาราณสี ก็ได้

ประทานเงินทองกลับมาทุกครั้ง เพราะได้กราบทูลแก้ว่าต้องปล้นเพราะขัดสนจนยาก พระเจ้ากรุงสาวัตถีทรงเห็นว่าคงรักษาศีลแน่จึงทรงยกกองทัพไป พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงสั่งไม่ให้สู้ กองทัพข้าศึกก็ผ่านเข้าไปจนถึงพระราชวัง ก็ทรงสั่งให้เปิดประตูวัง ประทับอยู่เฉย ๆ บนพระราชอาสน์แวดล้อมอยู่ด้วยทะแกล้วทหารผู้สงบอยู่ตามที่ทรงสั่งโดยเคร่งครัด พระราชาข้าศึก จึงสั่งให้จับพระเจ้ากรุงพาราณสี กับราชบริพารทั้งหมดไป ให้ขุดหลุมฝังในป่าช้าสุนัขจิ้งจอกดุ ให้โผล่ขึ้นเพียงแค่พระเศียรและศีรษะ เพื่อให้ฝูงสุนัขจิ้งจอกกัดกินในเวลากลางคืน ตามวิธีประหารคนแบบหนึ่งในเวลานั้น ฝูงสุนัขได้ออกมาในเวลาตามเคย คนทั้งหมดก็ได้ร้องขึ้น ฝูงสุนัขก็ถอย และก็เข้ามาอีกแล้วถอยไปอีกหลายครั้ง ด้วยเสียงร้องพร้อม ๆ กันของคนจำนวนมาก เมื่อชินเสียงเข้า ตัวหนึ่งได้ตรงเข้าไปกัดพระเจ้ากรุงพาราณสีที่พระศอ ก็ได้ทรงใช้พระหนุ (คาง) กดศีรษะสุนัขไว้โดยแรงและแน่นเพราะทรงพระกำลังมาก สุนัขก็คุ้ยดินจนพระหัตถ์ทั้งสองพ้นออกจากหลุมได้ ก็ทรงปล่อยสุนัขวิ่งหนีไป ทรงขึ้นจากหลุมได้แล้ว ก็ช่วยพวกราชบริพารให้ออกจากหลุมได้ทั้งหมด แล้วยกเข้าไปจับพระเจ้ากรุงสาวัตถี ซึ่งกำลังผทมหลับอยู่ในห้องผทมของพระองค์เอง (ในเรื่องว่ามียักษ์มาช่วยด้วย) พระเจ้ากรุงสาวัตถีทรงยอมแพ้ขอประทานชีวิต พระองค์ก็ประทานอภัยให้ ทั้งสองพระองค์ก็กลับเป็นมิตรกัน พระเจ้ากรุงพาราณสี เมื่อทรงได้เมืองคืนแล้วก็ได้ตรัสโศลกขึ้นว่า "บุรุษผู้เป็นบัณฑิตพึงทำความหวังอย่างแรงกล้า ไม่พึงอ่อนแอย่อท้อ เราเห็นตัวเราเองเป็นตัวอย่างได้รับความสำเร็จดังที่ปรารถนา" ท่านว่า พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องนี้สอนพระที่ทิ้งความเพียร ชาดกนี้ชี้ให้เห็นคติว่าควรใช้ธรรมให้ถูกเรื่อง เช่นเรื่องนี้ควรใช้ความเพียรไม่ใช่นั่งดูอยู่เฉย ๆ ซึ่งจะต้องเสียทีเขาแน่ หากใช้ความเพียรรักษาตนไว้ได้โดยไม่เสียศีลก็เป็นวิธีดีที่สุด.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ศรัทธา ในพระพุทธเจ้า มุ่งถึงศรัทธาอันเกิดจากความรู้ในธรรมของพระองค์ ที่เกิดจาก "วิมังสา ความสอบสวนพิจารณา" ทางพระพุทธศาสนาต้องการให้คนมีวิมังสา ตั้งต้นแต่ในองค์พระศาสดาเอง โดยปกติ วิมังสาของคนทั่วไป มักมีในอรรถ คือ ความหมายถึงสวบสอนพิจารณาความบ้าง มีในสิ่งประกอบทั้งหลาย (สังขาร) บ้าง มีในองค์ศาสดา

หรือในครูบาอาจารย์บ้าง พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ให้สอบสวนพระองค์ ตั้งต้นแต่ความประพฤติทางกาย ความประพฤติทางวาจา อาชีพ ความยั่งยืนของความประพฤติ ตลอดถึงธรรมในพระองค์ จึงกล่าวได้เต็มที่ว่า พระองค์มิได้ตรัสสอนให้มีศรัทธาในพระองค์เลย แต่กลับสอนให้มีวิมังสาในพระองค์ให้ดีก่อนแล้ว จึงค่อยมาฟังธรรมเพราะจะได้เกิดความตั้งใจที่จะรับธรรม ลักษณะที่ทรงแสดงธรรมนั้น คือ ๑. ยิ่ง ๆ ขึ้น หมายถึงสูงขึ้นไปโดยลำดับทีละขั้น ตั้งต้นแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด เช่นประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ภายหน้า ประโยชน์อย่างยิ่ง ๒. สุขุม ๆ คือ ละเอียด ๆ มากขึ้น คือทรงแสดงโดยละเอียดขึ้น ๆ ๓. เทียบฝ่ายดำและฝ่ายขาวให้เห็นความแตกต่างกันชัดทั้งเหตุและผล ฉะนั้น ผู้ฟังด้วยความตั้งใจ เมื่อได้ฟังธรรมที่เหมาะกับตนคือ ที่ถูกระดับของพื้นเพ อันเหมือนอย่างมีบันไดมาทอดให้ขึ้นตรงพื้นที่ตนได้ยืนอยู่พอดี ก็จะเดินขึ้นบันไดไปได้ทันทีทีละขั้น พร้อมกับได้เห็นของจริงที่น่าดูน่าชมเป็นอันมาก ยิ่งสูงขึ้น ก็ยิ่งได้เห็นชัดยิ่งขึ้น จึงได้ความรู้สึกขึ้นเองว่า "พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้จริงหนอ พระธรรมได้ตรัสบอกไว้ดีจริงหนอ พระสงฆ์ได้ปฏิบัติดีจริงหนอ" ความรู้สึกที่เกิดขึ้นดังนี้จะเรียกว่า ศรัทธาหรือปัญญา ก็ได้ทั้งสองอย่าง ถ้าเรียกว่า ศรัทธา ก็เป็นศรัทธาที่เป็นตัวปัญญาด้วย เป็นสิ่งที่ถูกต้องมั่นคงไม่มีใครมาหลอกให้เป็นอื่นไปได้ แม้จะปลอมแปลงเป็นองค์พระมา ดังมีเรื่องเล่าว่า อุบาสกผู้หนึ่งชื่อสูระฟังธรรมของพระศาสดาได้บรรลุถึงกระแสธรรม ที่เรียกว่า โสดาบัน คือได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วกลับไปบ้าน ขณะนั้นมารผู้ใจบาปได้นิรมิตรูปเป็นองค์พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่ประตูบ้านของเขา ให้คนเข้าไปบอกเขาว่าพระศาสดาเสด็จมา เขาคิดว่าเขาก็พึ่งมาจากสำนักพระองค์เดี๋ยวนี้เอง จักทรงมีเรื่องอะไร จึงออกไปหน้าบ้าน ถวายบังคมด้วยสำคัญว่า พระศาสดา ฝ่ายมารแปลงได้กล่าวว่า ตามที่เราสอนว่ารูปเป็นต้นไม่เที่ยงนั้น ผิดไปเสียแล้วเพราะพูดไปโดยมิได้พิจารณา จึงรีบมาบอกแก้ให้ถือเอาใหม่ว่า รูปเป็นต้นนั้นเป็นของเที่ยง สูระอุบาสกคิดว่า มิใช่ฐานะที่พระพุทธเจ้าจะตรัสคำอะไรโดยมิได้ใคร่ครวญ มิได้ประจักษ์ ผู้นี้ต้องเป็นมารมาเพื่อจะตัดความเลื่อมใสของตนแน่แท้ จึงถามมารทั้งที่อยู่ในรูปแห่งพระว่า เป็นมารหรือ แลมาทำไม ฝ่ายมารไม่อาจจะลวงต่อไป จึงบอกว่า เป็นมาร มาเพื่อจะทำศรัทธาของเขาให้คลอนแคลน

เขาตอบว่า แม้สักร้อยมารพันมารก็ทำไม่ได้ แล้วดีดนิ้วขับมารก็หายวับไปในขณะนั้น เรื่องนี้ให้คิดว่า ศรัทธาที่ถูกต้องนั้น เกิดจากศึกษาให้รู้เข้าใจธรรมโดยถูกต้อง เมื่อมีใครมาอ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนั้นอย่างนี้จะได้วินิจฉัยได้เองว่าจริงหรือไม่ เป็นสัทธรรมปลอมหรือสัทธรรมจริง เทียบเหมือนว่าเป็นพระจริง หรือเป็นพระปลอมซึ่งมารแปลงมา.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

ในคำสอนเรื่องอนัตตา มีผู้ยังไม่อาจเข้าใจได้อยู่มิใช่น้อย เพราะรู้สึกว่าตัวเรามีอยู่ จะให้เห็นว่าไม่ใช่เรานั้นเห็นยังไม่ได้ คิดเท่าไรก็คงเห็นว่าตัวเราอยู่นั่นเอง คำสอนเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญในพระพุทธศาสนา จนถึงได้มีคำกล่าวว่า คำสอนเรื่องอนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) มีในลัทธิศาสนาเก่ากว่าทั้งหลายมาแล้ว แต่คำสอนเรื่อง อนัตตา มีเป็นพิเศษเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แลได้นำมาสอนเท่านั้น ฉะนั้น ก็น่าจะทำความเข้าใจว่าท่านสอนให้พิจารณาในเรื่อง อนัตตา นี้ว่าอย่างไร ก่อนอื่นพึงเข้าใจถ้อยคำแลความหมายของคำก่อน อนัตตา แปลว่ามิใช่ อัตตา คำว่า อัตตา หมายถึงตัว คือตัวเรา จึงแปล อนัตตา ให้ชัดยิ่งขึ้นอีกว่ามิใช่ตน หรือ มิใช่ตัวเราตลอดถึงมิใช่ของเรา ปัญหาจึงมีต่อไปว่าอะไรเป็น อนัตตา มิใช่ตัวเรา คือ ตัวเรามิใช่ตัวเรา หรืออะไรมิใช่ตัวเรา ทางพิจารณาเรื่องนี้มิใช่ท่านสอนให้พิจารณว่าตัวเรามิใช่ตัวเรา แต่ท่านสอนให้พิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีเกิดดับเป็นธรรมดา ยกตัวอย่างเช่น เงินและอำนาจ เป็นสิ่งที่มีเกิดดับ แต่ก็ยังเป็นสิ่งภายนอก สู้สิ่งภายในไม่ได้ สิ่งนี้คือ "ชีวิต" เป็นสิ่งที่ต้องเกิดดับ แลสิ่งที่เป็นสื่อนำชีวิตให้สัมพันธ์กับโลกคือ อายตนะภายใน หรือ สื่อสัมพันธ์ภายใน กับอายตนะภายนอก หรือ สื่อสัมพันธ์ภายนอก ระบุเป็นคู่ที่สัมพันธ์กัน คือ ตา–รูป หู–เสียง จมูก–กลิ่น ลิ้น–รส กาย–สิ่งที่กายถูกต้อง มนะ (ใจ) –เรื่องที่ใจคิด สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างจิตใจของบุคคลกับโลก ตอนนี้เองตัวเราได้ออกเต้น แสดงไปตามสื่อสัมพันธ์เหล่านี้ หัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง ทำดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ทุก ๆ สิ่งดังกล่าวต้องเกิดดับทั้งนั้น ท่านสอนให้พิจารณาสิ่งเหล่านี้เองตามที่เป็นจริง คือเกิด–ดับ เมื่อเห็นเกิด–ดับ ของสิ่งที่เกิด–ดับ ก็จะเห็นอนัตตา เพราะจะเห็นว่า ถ้าสิ่งเหล่านั้นเป็นอัตตา ตัวเราแล้ว ตัวเราก็จะต้องเกิด–ดับ ตัวเราที่เคยออกไปเต้น

เป็นสุข เป็นทุกข์วุ่นวายอยู่กับสิ่งทั้งหลายดังกล่าว ก็จะถอนตัวออกไปเอง เหมือนอย่างถอนตัวออกจากกระท่อมที่ถูกไฟไหม้ นี้ก็คือ "ความปล่อยว่าง" อนัตตาจึงมีอยู่ในทุก ๆ สิ่งที่คนปล่อยว่างโดยปกติ เช่นจะให้อะไรแก่ใคร ถ้ายังมีอัตตาอยู่ในสิ่งที่ให้ คือยังยึดถืออยู่ว่าตัวเรา-ของเรา- ก็ย่อมจะเกิดมัจฉริยะ (ตระหนี่) ให้ใครไม่ได้ ต่อเมื่อสละใจออกไปได้จึงให้ได้ เมื่อสละให้ไปแล้ว ก็สิ้นอัตตา ตัวเรา-ของเรา ในสิ่งนั้น หลักปฏิบัติในอนัตตาอย่างสามัญ ย่อมมีอยู่ในกรณีทั่วไปเช่นนี้ แต่ที่เป็นหลักปฏิบัติทางปัญญานั้น คือตัวเรา-ของเรามักเข้ายุ่งเกี่ยวเดือดร้อนอยู่ในสิ่งใด ก็พิจารณาให้ประจักษ์ความจริงของสิ่งนั้นว่าเกิด-ดับเห็นความเกิด-ดับขึ้นเมื่อใด ตัวเรา-ของเราในสิ่งนั้นก็หมดไป ฉะนั้น ทางปฏิบัติในเรื่องอนัตตา จึงมิใช่สอนให้ตั้งต้นก็ปฏิเสธตัวเองว่าไม่มี ซึ่งไม่อาจปฏิบัติได้ ตัวเราจะมีหรือไม่ ? ตัวเราหรือใครเป็นผู้ปฏิบัติ หรือพิจารณาให้เห็นอนัตตา ? ใครเป็นผู้เห็น ? สิ่งเหล่านั้นมิใช่ตัวเรา-ของเรา แต่ตัวเราก็มีอยู่นั่นเอง เป็นแต่มิใช่สิ่งเหล่านั้นเท่านั้นมิใช่หรือ ? ปัญหาเหล่านี้ไม่ต้องคำนึงถึง ไม่จำต้องสร้างข้อที่ไม่ควรเป็นปัญหาเหล่านี้ เพราะเป็นความจริงที่จะเห็นได้จากการปฏิบัติไปโดยลำดับ.

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ใกล้กรุงสาวัตถีแห่งแคว้นโกศล หมู่สตรีชาววังผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ปรารภกันว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นสักครั้งก็แสนยาก ความที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์มีร่างกายบริบูรณ์ก็เช่นเดียวกัน พวกตนแม้ได้ความพรั่งพร้อมเช่นนี้ ก็ยังไม่ได้จะไปฟังธรรมแลทำการบูชาทำทานที่พระวิหาร ต้องอยู่เหมือนอย่างถูกเก็บไว้ในตู้ จึงพากันไปเฝ้าพระราชา ขอให้ทรงขอภิกษุผู้สมควรรูปหนึ่งเข้ามาสอนธรรมในพระราชฐาน พระราชาทรงอนุญาต จึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะที่ประทับอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่งในอุทยาน ขณะนั้นอุบาสกผู้ได้อนาคามิผลคนหนึ่งกำลังเฝ้าอยู่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญอุบาสกนั้นแก่พระราชาว่าเป็นพหุสูต (สดับฟังรู้พระธรรมมาก) วันต่อมา พระราชารับสั่งให้หาอุบาสกผู้นั้นเข้าเฝ้า ทรงขอให้เขาเข้ามาสอนธรรมแก่พวกสตรีชาววัง แต่เขาได้ทูลปฏิเสธว่าคฤหัสถ์ไม่ควรจะเข้ามาสอนธรรมในพระราชฐาน ควรเป็นสมณะ พระราชาทรงเห็นจริงด้วย

จึงตรัสถามพวกสตรีชาววังว่าประสงค์จะได้พระภิกษุรูปไหนเข้ามาสอน พวกสตรีชาววังทั้งปวงได้ปรึกษากันแล้ว กราบทูลขอให้ทรงขอพระอานนท์เข้ามา พระราชาได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลขอพระอานนท์เข้าไปสอนธรรมในพระราชสำนัก พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งพระอานนท์ให้เข้าไปสอน พระอานนท์จึงได้เข้าไปสอนตั้งแต่นั้น วันหนึ่ง เมื่อได้เข้าไปได้สังเกตเห็นพวกสตรีนั้นไม่ชื่นบานรับสอนธรรมเหมือนวันก่อน ๆ จึงสอบถามได้ความว่าได้เกิดเรื่องใหญ่ขึ้นในพระราชฐาน คือ พระจุฬามณี (แก้วมณีประดับพระจุฬา) ของพระราชาหาย มีการสอบค้นกันทั่วไปหมด ก็ยังไม่พบ จับใครว่าลักไปยังไม่ได้ การสอบค้นก็ยังทำต่อไปอย่างเข้มงวดถี่ถ้วนแลขยายออกไป ตรวจค้นมหาชนในภายนอกพระราชฐานด้วย พวกตนจึงเดือดร้อน คนทั้งปวงก็พากันเดือดร้อน พระเถระกล่าวให้เบาใจว่า อย่าคิดแล้วไปเฝ้าพระราชา ทูลถามถึงเหตุที่ทำให้เดือดร้อนกันทั่วไป พระราชาทรงเล่าเรื่องโดยตลอด พระเถระได้ทูลอุบายคือวิธีทำเพื่อให้ได้แก้วมณีคืน โดยที่ไม่ต้องจับกุมทำใครให้เดือดร้อนทั้งหมด พระราชาทรงอนุมัติตรัสสั่งให้แจกก้อนฟางหรือก้อนดินแก่หมู่คน ที่อยู่ในข่ายสงสัยทั้งหมด แล้วสั่งให้ทุกคนโยนลงไปในที่แห่งหนึ่งในเวลาเช้ามืด เป็นเวลา ๓ วัน เพื่อว่าผู้ที่ขโมยเอาไป จักได้สอดแก้วมณีนั้นเข้าไปในก้อนฟางหรือก้อนดินที่ได้รับแจก ได้มีเจ้าพนักงานตรวจทั้งสามวัน ก็ยังไม่พบแก้วมณี พระเถระจึงทูลแนะนำให้ทรงสั่งกั้นม่านในที่แห่งหนึ่ง ให้ตั้งตุ่มน้ำไว้ตรงกลางภายในม่านแล้ว ให้พวกชาววังทั้งปวงทั้งหญิงแลชายห่มผ้าเฉียงบ่า เข้าไปล้างเท้าล้างมือในม่าน ฝ่ายคนที่ขโมยแก้วมณีเห็นว่า จะซ่อนไว้ก็ไม่มีประโยชน์แลโอกาสนี้สมควรจะซ่อนนำไปคืนโดยลอบใส่ลงในตุ่มน้ำภายในม่าน ก็จะไม่มีใครจับตนได้ จึงปฏิบัติดังนั้น ครั้นทุก ๆ คนได้เข้าไปหมดแล้ว เจ้าพนักงานก็ตรวจดูในตุ่มน้ำก็ได้พบแก้วมณีอยู่ในตุ่ม พระราชาทรงได้พระจุฬามณีคืน แลทุก ๆ คนพร้อมทั้งขโมยก็พ้นความเดือดร้อน เสียงสรรเสริญพระเถระได้ปรากฏทั่วไป.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา 2/2/2515

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. ๘๑๑๘๔๐
นายพินิจ [illegible] ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๔